

UNIVERZITA JANA AMOSE KOMENSKÉHO PRAHA

RIGORÓZNÍ PRÁCE

Mgr. Roman Vaculka

**Využití andragogiky při resocializaci
rizikových skupin obyvatelstva**

Praha 2014

JAN AMOS KOMENSKY UNIVERSITY PRAGUE

RIGOROUS THESIS

Mgr. Roman Vaculka

**Using Andragogy in Resocialization
of Population Risk Groups**

Prague 2014

Prohlášení

Prohlašuji, že moje rigorózní práce je mým původním autorským dílem a že jsem ji vypracoval samostatně. Veškerou použitou literaturu a další zdroje v práci řádně cituji a uvádím je v seznamu použité literatury.

Souhlasím s prezenčním zpřístupněním své práce v univerzitní knihovně.

V Praze dne 1. 11. 2014

Mgr. Roman Vaculka

Anotace:

Předložená rigorózní práce vychází z pojetí andragogiky jako interdisciplinární vědy, která plní v současné společnosti jakousi průnikovou funkci, a to zejména mezi pedagogikou, sociologií a psychologii. Práce zaměřila svoji pozornost na vztah andragogiky, sociální komunikace, teorie konfliktu a oblast trestního práva, konkrétně pak na vztah mezi úspěšnou resocializací odsouzených osob a výchovně-vzdělávacím procesem. Prostřednictvím výchovného a vzdělávacího působení lze totiž efektivně předcházet konfliktům nebo je v případě jejich existence účinně řešit. Kultivace některých rizikových osob v podobě (znovu)otevření vzdělávacích oblastí (zejména reedukace a resocializace) působí společensky jako významná prevence kriminality a dalších nežádoucích sociálních jevů.

Klíčové pojmy:

Andragogika, etopedie, mediace, komunikace, konflikt, kriminalita, pedagogika, (post)penitenciární péče, penologie, probace, psychologie, reedukace, resocializace, sociologie, trest, trestní právo.

Annotation:

The submitted thesis uses as its background the conception of andragogy as interdisciplinary science that fulfills a certain overleaping function between pedagogy, sociology and psychology in today's society. The work has focused on the relation between Andragogy, social communication, conflict theory and criminal law, more specifically the relation between successful resocialization of sentenced persons and the educational process. Educational process makes it possible to effectively prevent conflicts or solve them once they occur. The cultivation of some risk-posing persons through (re)-opening areas of education (reeducation and resocialization) works as a significant social prevention of crime and other unwanted social phenomena.

Key words:

Andragogy, communication, conflict, criminal law, educational process, crime prevention, mediation, penitentiary, penology, probation, psychology, punishment, resocialization, risk groups.

OBSAH

I. TEORETICKÁ ČÁST

ÚVOD.....	8
1. VZTAH ANDRAGOGIKY K SOCIALIZACI A RESOCIALIZACI.....	11
1.1 Teorie socializace a resocializace.....	11
1.2 Sociální patologie a sociálně patologické jevy.....	13
1.3 Resocializační pedagogika a reedukace.....	17
1.4 Rizikové skupiny osob z hlediska resocializace.....	20
2. VYUŽITÍ KOMUNIKACE PŘI PRÁCI S RIZIKOVÝMI SKUPINAMI	24
2.1 Teorie komunikace	24
2.1.1 Charakteristika pojmu	24
2.1.2 Jazykové interakce	27
2.1.3 Shannonův model komunikace	28
2.1.4 Jakobsonovo schéma teorie komunikace	31
2.1.5 Teorie informace	33
2.2 Komunikace s rizikovými skupinami	36
2.3 Sociální aspekty komunikace	39
2.3.1 Rétorika – umění komunikovat	42
2.3.2 Komunikace a komunikační technologie	44
2.3.3 Virtuální realita.....	47
2.3.4 Globalizace a postmoderní společnost	48
3. VZNIK KONFLIKTU A JEHO ŘEŠENÍ.....	52
3.1 Teorie konfliktu	52
3.2 Andragogické aspekty konfliktu.....	55
3.3 Praktické řešení konfliktu	57
4. TREST, TRESTÁNÍ A NÁVRAT JEDINCE DO SPOLEČNOSTI.....	64
4.1 Teorie trestu	64
4.2 Význam trestu v oblasti resocializace a penologie	66
4.3 Etopedie a penitenciární péče	70
4.4 Programy zaházení.....	73
5. ANDRAGOGICKÉ ASPEKTY MEDIACE A PROBACE	78
5.1 Teoretická východiska mediace a probace	78
5.2 Andragogika a mediace	83
5.3 Andragogika a probace	97

6. PRŮZKUM VLIVU VZDĚLÁVÁNÍ NA RESOCIALIZACI ODSOUZENÝCH.....	102
6.1 Charakteristika průzkumu.....	103
6.2 Výsledky průzkumu – interpretace získaných dat.....	105
6.3 Shrnutí průzkumu	118
ZÁVĚR.....	121
SOUPIS POUŽITÉ ČESKÉ LITERATURY A PRAMENŮ	125
SOUPIS POUŽITÉ ZAHRANIČNÍ LITERATURY A PRAMENŮ.....	132
PŘÍLOHA	134

ÚVOD

Cílem této práce je prokázat, že s osobami páchajícími trestnou činností, tj. s jedinci ztělesňujícími rizikové skupiny obyvatelstva, lze v rámci resocializačního působení efektivně pracovat pomocí výchovy, vzdělávání, osvěty a poradenství. Při tom lze rovněž uplatnit koncept celoživotního učení a vzdělávání, který obsahuje i preventivní složku.

Proto andragogika jako moderní věda plní v dnešní době nezastupitelnou a zásadní roli při tvorbě moderní demokratické a občanské společnosti a kromě toho účinně napomáhá k resocializaci určitých problémových skupin obyvatelstva a přispívá svými poznatky k urovnávání konfliktů, které jsou řešeny jak soudní, tak i mimosoudní cestou.

Jako každá věda, která není v rukou extrémistů,¹ i andragogika usiluje o zdokonalování a zlepšování světa, o kultivaci jednotlivce a celé společnosti, o prosazení racionality a nezávislého individuálního myšlení a v našem kulturním okruhu i o rozvoj občanské společnosti a prohlubování demokracie.² To je ostatně již od osvícenství cílem evropského vzdělání a vzdělávání.

Současná role andragogiky je však na rozdíl od doby nedávno minulé³ ještě složitější, a tím pádem i zodpovědnější. Objektem andragogiky je dospělý člověk, předmětem pak specifika jeho učení a vzdělávání. A protože proces vzdělávání je individuální i společenský, dlouhodobý, psychicky, fyzicky i materiálně náročný, ocitá se andragogika logicky v roli interdisciplinární vědy, jež v sobě nutně nachází vzájemné korelace se sociologií, psychologií, jazykovědou,

---

¹ Např. eugenika (cílevědomé šlechtění lidského rodu) v rukou nacistů, zneužití jaderné fyziky a jejího poznání (vývoj jaderné bomby) ve světové politice, politické zneužívání psychiatrie v SSSR aj.

² Kulturním okruhem míním euro-americkou křesťanskou civilizaci. Jiným civilizacím nemusí být demokracie blízká, jak dokládají marné pokusy Spojenců např. v Iráku, Afganistánu, Libyi aj.

³ Zde mám na mysli dobu po pádu železné opony.

ekonomií, biologií, lékařstvím a právem. Andragogiku druhé dekády 21. století je třeba vnímat jako nauku komplexní, neboť plně zrcadlí (reflektuje) potřeby moderně se vzdělávajícího člověka. V této souvislosti nesmíme opomenout ani další důležitý faktor, jenž ovlivňuje vzdělávání současného člověka: počítačové technologie.⁴

Pojem andragogika převádíme do češtiny jako výchova a vzdělávání dospělých. Aktuální politické problémy na Ukrajině, Iráku, Afgánistánu a v jiných zemích ukazují, že pouze vzdělaný a učící se jedinec jim může porozumět. Dnes už totiž neplatí v minulosti tolikrát opakovaný a zneužívaný ideologický výklad typu střetávání se dobra a zla, boha a ďábla, pohanství, křesťanství, židovství a islámu, kapitalismu a komunismu. Soudně uvažující vzdělaný člověk vidí pravou podstatu válečných konfliktů pouze v touze o vojenskou a ekonomickou nadvládu. Jedině díky vzdělávání a samostatnému kritickému uvažování lze čelit – v podobě fungující občanské a demokratické společnosti – politické a mediální manipulaci. Právě zde sehraává andragogika jednu z nejpodstatnějších úloh dneška i budoucnosti.

Další aktuální úkol andragogiky (a samozřejmě i pedagogiky) spočívá v úspěšném nasměrování lidí při hledání zaměstnání. Současný systém formálního vzdělávání selhává, protože dosud nestačil zareagovat na momentální potřeby trhu práce. Výsledkem tohoto nežádoucího procesu je mnohdy produkce nezaměstnaných (a někdy i nezaměstnatelných) absolventů, kteří nedisponují patřičnými znalostmi a kompetencemi, které zaměstnavatelé požadují. Andragogika zároveň nabízí i specifickým skupinám dospělých v produktivním věku (zejména tzv. 50+) možnost efektivní rekvalifikace v oborech, které jsou na pracovním trhu nejvíce poptávány.⁵

---

⁴ ICT – informační a komunikační technologie.

⁵ LIESSMANN, K. *Philosophie des verbotenen Wissens*. Wien: Zsolnay Verlag, 2000. ISBN 9783552049802.

Z výše uvedených důvodů proto můžeme andragogiku směle považovat za spolehlivého, efektivního a flexibilního průvodce učícího se jedince světem 21. století, protože pouze cílené, soustavné (každodenní) vzdělávání může být zdrojem poznání a relativní jistoty samostatného, sebevědomého a racionálně založeného člověka.

Protože hlavním tématem práce je využití andragogiky při práci s rizikovými sociálními skupinami, věnoval jsem první kapitolu tomuto tématu. Druhá kapitola pojednává o využití komunikace při práci s výše uvedenou cílovou skupinou. Bez efektivní komunikace se nelze úspěšně ani učit, ani řešit problémové nebo problematické situace v každodenním životě. Třetí a čtvrtá část práce pojednává o teorii konfliktu a trestu a prakticky naznačuje, jakou roli může v této souvislosti andragogika vykonávat. Vztah mediace, probace a andragogiky se stal hlavním tématem páté kapitoly, kde je sledováno propojení a odborný překryv. Rigorózní práci ukončuje kapitola číslo šest, jež se ve formě terénního průzkumu zamýšlí nad vlivem andragogiky na resocializaci určitých sociálních skupin – tedy jedinců ve výkonu trestu odnětí svobody. Celou práci zakončuje seznam použité české a zahraniční literatury a přílohy.

I. TEORETICKÁ ČÁST

1. VZTAH ANDRAGOGIKY K SOCIALIZACI A RESOCIALIZACI

Člověk jako tvor společenský musí dodržovat určitá pravidla, aby se ze společnosti, kterou lidé tvoří, nedostal na její okraj nebo dokonce nevyčlenil. Aby tomu tak bylo, je zapotřebí, a to již od útlého věku,⁶ výchovy a soustavného vzdělávání. Prostřednictvím smysluplné výchovy a vzdělávání a též díky osobní nepřenositelné zkušenosti se každý jedinec do společnosti začleňuje a plní v ní v různém čase rozličné sociální role (batole, matka, kolega, soused, stařec apod.). Právě vzdělávání – a zde je významná role andragogiky – a úspěšně zvládaná komunikace představují dva základní principy socializace dospělých jedinců. Pokud proces socializace selhává, nastává jeho nucený „restart“ v podobě resocializačních procesů.

1.1 Teorie socializace a resocializace

Pro dobře fungující společnost je naprosto nezbytné, aby jedinci, kteří se dostali na okraj společnosti, byli v co nejvyšší možné míře a v co nejkratším možném čase znovu úspěšně do komunity navraceni. Nejde přitom pouze o čistě ekonomické důvody (lidé ve výkonu trestu nejsou v převážné většině ekonomicky aktivní a zatěžují tím státní výdaje), ale i o důvody sociální, kulturní, etické a filozofické. Ideálem je tak společnost, ve které dochází ke konfliktům a následnému resocializačnímu procesu v co nejmenší míře.

---

⁶ Někteří psychologové a neonatologové mají za to, že již v prenatálním stavu plod dění kolem sebe vnímá a že již to má vliv na jeho rozvoj směrem do budoucna.

Jandourek (2001) ve svém Sociologickém slovníku k termínu socializace uvádí, že se jedná o „snahu do života znovu zapojit jedince, který už kdysi socializačním procesem prošel a z nějakého důvodu byl z daného společenství vyřazen. Děje se tak např. po vstupu do nové životní fáze různého typu (adolescence, stáří, nové zaměstnání, invalidita, emigrace), po propuštění z výkonu trestu nebo výchovného zařízení. Jedinec může s procesem resocializace souhlasit, nebo mu rázně odporovat, v čemž hraje velkou roli vliv a otevřenost nového prostředí a vazby na prostředí staré.“⁷

Socializace představuje tedy celoživotní úsilí jedince (celoživotní proces) stát se platným členem konkrétní společnosti. Díky tzv. sociálnímu zrání přebírá každý konkrétní jednatel jednak společenské normy a hodnoty, jednak vstupuje do mnoha sociálních rolí, které by měly plně odpovídat jeho věku, schopnostem, znalostem a dovednostem (kompetencím). Socializací tak v průběhu života máme konkrétně na mysli např. vstup do školy, svatbu, narození dítěte, penzionování apod. V průběhu socializace člověk postupně mění normy, hodnoty, vztahy a role, protože tyto kategorie představují proměnné a v čase se vyvíjející veličiny. Pokud je však socializace neúspěšná, představuje pro společnost problém a lze mluvit o sociální patologii.

Oproti tomu pojem resocializace⁸ vyjadřuje poměrně složitý proces nápravy a změny neuspokojivé socializace. Někteří jedinci mají sice problém se úspěšně socializovat (tzv. penitenciární resocializace), ale zároveň jejich nedostatečná socializace ještě nevyústila v páchaní trestné činnosti, kdy je již nutné přikročit k tzv. korektivní socializaci

---

⁷ JANDOUREK, J. *Sociologický slovník*. Praha: Portál, 2001. 1. vyd., 288 s. ISBN 80-7178-535-0. S. 204.

⁸ Latinská předpona *re-* vyznačuje u slovesa znovu opakovaný proces. Pojem resocializace tedy předpokládá, že konkrétní jednatel už prošel procesem socializace, ale vzhledem k stanoveným společenským normám neúspěšně. Proto společnost usiluje o jeho zpětné „znovu“ socializování.

(výkonu trestu ve vězení). Resocializaci můžeme tedy nazít jako záměrné a cílené výchovné působení na pachatele trestného činu s cílem jeho znovuzařazení do obvyklého (nekonfliktního) života společnosti.⁹

Šírová (In Machalová, 2010) k tématu resocializace (z pohledu odbourání závislosti na alkoholu) udává, že „učenie sa človeka je skúsenosťou a činnosťou podmienená psychická zmena, ktorá sa prejaví v kognitívnej, emocionálnej a hodnotiacej stránke prežívania a v modifikácii správania človeka. Učenie sa človeka má kognitívny, emocionálny, hodnotiaci a konatívny (praktický) aspekt. V prítomnosti prebiehajúca resocializácia v sebe spája minulú skúsenosť (závislého nebo delikventa) a jeho rozhodnutie pre normálny život, ktoré v sebe obsahuje zameranie pre život bez závislosti v jeho budúcnosti. Resocializácia poskytuje podporu abstinentovi v jeho rozhodnutí a je premyšleným procesom, v ktorom hlavná úloha, cieľ resocializácie, je zosobnená v dospelom človeku, ktorý je pripravený zvládať svoj život. Zložitosť hlavného cieľa resocializácie je dôvodom pre neustále zdokonalovanie systému resocializačnej pomoci, predovšetkým foriem a metód, ktoré k jeho do siahnutiu vedú.“¹⁰

1.2 Sociální patologie a sociálně patologické jevy

V případě, že je nutné určitě jedince tzv. resocializovat, pohybujeme se již v oblasti sociální patologie (z latiny *pathos* = utrpení, choroba). Tímto pojmem souhrnně označujeme všechny nezdravé, abnormální nebo nežádoucí společenské jevy.

Sociální patologie zahrnuje několik vědních oborů, jako jsou sociologie, lékařství, etopedie aj. V moderní odborné literatuře se stává

---

⁹ Zde se nabízí nejen prosté jazykové srovnání antonym socializace – resocializace a edukace – reedukace, ale i logické propojení pojmů při úsilí daného jedince úspěšně reintegrovaného do společnosti.

¹⁰ MACHALOVÁ, M. *Dialogy o závislostiach*. Bratislava: TakeOff Advertising, 2010. 1. vyd., 240 s. ISBN 978-80-970370-9-3. S. 141-2.

synonymem tohoto pojmu termín sociální deviace,¹¹ popř. sociální dezorganizace. Avšak rozdíl mezi slovy deviace a patologie je zřejmý: některé deviantní jevy nemusí být nutně patologické. Sociálně patologické jevy jsou pro společnost vždy negativní, což o všech deviantních jevech prohlásit nelze.

Fischer a Škoda (2009) definují sociální deviaci jako „způsob jednání, které není konformní vůči společenské normě, jež je akceptována většinovou populací.“¹² Oproti tomu sociální patologii lze vykládat jako narušení nebo rozklad systému norem společnosti. Společnost je rozkládána jako systém a v důsledku toho vznikají životní způsoby a vzorce chování, jež jsou společensky nepřijatelné, a tudíž sociopatologické.

Zásadní problém je stanovit, co ve společnosti je a co již není normální. Ačkoliv hranice¹³ normy je prostupná a pohyblivá, samotnou normalitu můžeme definovat podle řady faktorů, např. podle četnosti, mediánu, průměru apod. Nutno ale si uvědomit, že i společenské normy se v průběhu času (společenského vývoje) mění. To, co je normální dnes, by bylo těžko představitelné např. ve středověku (postavení žen či kněží ve společnosti). Normy mají svá (odlišná) kritéria i v různých sociálních skupinách (jiná je např. slovní norma u vysokoškoláků, jiná u učňů apod.).

Sociálně patologické jevy, které souvisejí s oblastí resocializace, jsou obvykle nazírány optikou sociologie, psychologie zejména sociální psychologie), biologie a lékařství. V této souvislosti bylo vybudováno mnoho teorií, které sociálně patologické jevy interpretují a vysvětlují. Jsou jimi např. Lombrosova teorie vrozeného zločince, teorie sociálního

---

¹¹ Z latiny *delinquere* = provinit se, deviace je tedy jakákoli odchylka od normální struktury nebo funkce.

¹² FISCHER, S., ŠKODA, J. *Sociální patologie. Analýza příčin a možnosti ovlivňování závažných sociálně patologických jevů*. Praha: Grada Publishing, 2009. 1. vyd., 224 s. ISBN 978-80-247-2781-3. S. 14.

¹³ Namísto „ostrého“ pojmu hranice je podle mého názoru v této souvislosti vhodnější používat spíše slova pomezí.

učení, teorie temperamentu a charakteru, teorie asociace, anomie, etiketizace, teorie subkultur a mnoho jiných. Obecně ale lze konstatovat, že sociálně patologické jednání má vždy celou řadu příčin a je výsledkem působení řady navzájem se ovlivňujících faktorů. Abychom sociálně patologickému jednání mohli zamezit, je zapotřebí u každého jednotlivce zvlášť diagnostikovat jeho zdroje a příčiny, jež vedou k těmto defektním vzorcům chování. Teprve následně lze použít účinné výchovné a vzdělávací metody a postupů, jež zajistí efektivní prevenci a pozitivní působení (tzv. intervenci) na tyto jedince.

Jednu z klasických ukázek sociálně patologického jednání představuje nezvládnutá, nadměrná nebo destruktivní agresivita, která se projevuje v dnešní společnosti čím dál častěji. Projevy agrese mají biopsychosociální kontext a přímo ve většině případů odrážejí psychosociální vývoj a konstelaci osobnostních dispozic jedince. Fischer a Škoda (2009) považují agresivní chování „za porušování sociálních norem. Jedná se o destruktivně vedené chování omezující práva a narušující integritu sociálního okolí. Toto chování spočívá v reálném pozorovatelném omezování, poškozování či ničení živých i neživých organismů a věcí. V případě, že se jedná o člověka, hovoříme o násilí. Příčiny mohou být vrozené (biologické) a získané (sociální). Získané dispozice souvisejí zejména se sociálním učením. Tolerance společnosti k násilí je různá, míra tolerance souvisí s motivací a s vývojem sociálních normativů v čase. Otázka prevence a eliminace agresivního chování a tendencí k násilí je značně složitá. Účinnost je různá. Určité vyhlídky jsou spojovány s prevencí než s působením na důsledky. Jedná se o preventivní programy působící na ovlivňování postojů veřejnosti v širším rozsahu. Zde mají význam média, společenské skupiny a instituce.“¹⁴

---

¹⁴ FISCHER, S., ŠKODA, J. *Sociální patologie. Analýza příčin a možnosti ovlivňování závažných sociálně patologických jevů*. Praha: Grada Publishing, 2009. 1. vyd., 224 s. ISBN 978-80-247-2781-3. S. 58.

Dalším významným faktorem, který působí sociálně patologicky, je tzv. syndrom závislosti. Jedná se o soubor psychických a somatických změn, jež narůstají v důsledku opakovaného užívání určité psychoaktivní látky (lehkých a tvrdých drog, nikotinu, herních automatech, alkoholu). Závislost, která má několik fází, má zpravidla somatický nebo psychický charakter. Syndrom závislosti dopadá zásadním způsobem na rodinu, zaměstnání a ostatní sociální okolí. Léčba je možná prostřednictvím odborníků – lékařů a jejím cílem je trvalá doživotní abstinence.

V posledních dvou dekadách přibýly k sociálně patologickým jevům i tzv. návykové a impulzivní poruchy. Pro ně je charakteristická touha po prožitku spojená s napětím a neschopnost tomuto impulzu a pocitu odolat, i když si je jedinec dobře vědom negativních důsledků jak pro sebe, tak své okolí. S návykovými a impulzivními poruchami je vždy spojena eliminace napětí a následný pocit uspokojení. Do této kategorie řadíme patologické hráčství, kleptomanii, pyromanii, dále pak patologický workoholismus nebo závislost na nakupování.

Domácí násilí (zejména páchané na ženách nebo dětech) představuje další novodobý¹⁵ sociálně patologický fenomén. Rodina se tak někdy stává, namísto příjemného a bezpečného prostředí, sama zdrojem vzniku a rozvoje různých psychických problémů a následných sociálně patologických jevů (např. CAN = syndrom týraného, zneužívaného a zanedbávaného dítěte).

Daleko nejzávažnějším sociálně patologickým jevem byla, je a vždy patrně bude kriminalita. Kriminální chování a delikvenci můžeme definovat jako antisociální formy chování, spočívající v porušování zákonných norem určitého státu s následnou sankcí. Právě osoby páchající trestnou činnost, ztělesňují nejrizikovější skupinu obyvatel, kde se dá v rámci resocializačního procesu efektivně uplatnit koncept celoživotního učení s andragogickými prvky, tj. výchovou,

---

¹⁵ K tomuto druhu násilí docházelo zřejmě i v minulosti, protože tyto vzorce chování se v dalších generacích napodobují.

vzděláváním, osvětou a poradenstvím. Tomuto tématu se podrobněji věnuje podkapitola 1.4.

1.3 Resocializační pedagogika a reedukace

Resocializační pedagogika se v praxi uplatňuje při navracení osob, které se z nějakých důvodů (ať svým přičiněním nebo ne) ocitly na okraji společnosti (obvykle při střetu se zákonem) a usilují (buď samy aktivně nebo pasivně) nebo neusilují (resocializaci se brání) o opětovný vstup do společnosti.

Kořeny resocializační pedagogiky je nutno hledat v oblasti sociální patologie a klinické psychologie. Je to dáno zejména tím, že narušené sociální prostředí má přímý vliv příčiny vzniku určitých psychických abnormalit nebo dokonce deviací.

Hlavní cíl resocializační pedagogiky představuje tzv. socializace, tzn. nekonfliktní přizpůsobení se daného jedince podmínkám společnosti, a to za přispění aktivního pedagogického působení. Resocializační pedagogika odstraňuje ve smyslu ochrany zájmů společenských skupin vlastní egoizmus problémového jedince a přispívá k aktivní tvůrčí činnosti, adaptaci a svobodnému rozvoji osobnosti daného delikventního jedince. Konkrétním příkladem budiž např. úspěšné vykonání závěrečných zkoušek ve škole či učilišti (maturita, výuční list), po nichž odsouzení obdrží doklad, který neobsahuje, že byl získán ve výkonu trestu odnětí svobody. Zřejmým a logickým důvodem je následně lepší profesní uplatnění odsouzených po propuštění na svobodu.

Resocializační pedagogiky úzce spolupracuje s poznatky ze speciální pedagogiky, která sociálně integruje duševně postižené jedince. Určitý přesah resocializační pedagogiky do jiných oborů lze vysledovat i v souvislosti s kulturní antropologií, která zkoumá rozdílné

utváření osobnosti v různých sociokulturních prostředích. Úkolem resocializační pedagogiky je též vytvářet dobré podmínky pro co nejlepší socializaci a rozvoj jednotlivců. Ti v rámci resocializačního procesu aktivně přetvářejí sebe. Obnáší to zejména transformaci svého vnitřního a vnějšího prostředí konstruktivním a kreativním způsobem, jenž vede k jejich individuálnímu rozvoji a k uvědomování si jejich sociální zodpovědnosti.

Průcha s Veteškou nazírají resocializační pedagogiku jako „řízení výchovných procesů souvisejících se změnou, zlepšením postavení osob se sníženou sociální přizpůsobivostí (social impaired) a zlepšením životní dráhy lidí „ztracených“ (lost), frustrovaných, agresivních nebo vzpurných (re-belious) s ohledem na stávající sociální systém a jejich společenské postavení v něm. Předmětem resocializační pedagogiky je pedagogické působení na jedince zahrnující širší aktivity, jež pokrývají tři základní funkce: resocializační péči (jež spočívá v uspokojení potřeby jednotlivce), resocializační výchovu (týkající se především utváření mechanismů vnitřní kontroly – selfcontrol) a terapie (zahrnující ustálení biopsychické jednoty osobnosti jedince).“¹⁶

Co se funkce resocializační pedagogiky týká, tak ta spočívá jednak v aktuální resocializaci, jednak v tzv. sociální profylaxi. Resocializační pedagogika ve své každodenní praxi vymezuje spolu související funkční roviny. Za prvé se jedná o tzv. teleologii výchovy, která se zabývá cíli výchovy, za druhé pak jde o teorii a metodologii výchovy, tzn. o způsob a prostředky, jakými je prakticky aplikována.

Resocializační pedagogika věnuje svoji pozornost též vlivu prostředí na člověka, na jeho rozvoj a vývoj týkající se jeho osobnosti. Bere při tom v úvahu společenské historické a kulturní tradice, jež aktivně využívá při akulturaci (či enkulturaci) a kultivaci člověka.

Resocializační pedagogika má tři základní funkce, jimiž jsou funkce pečovatelská, výchovně-didaktická a terapeutická. První lze

---

¹⁶ PRŮCHA, J., VETEŠKA, J. *Andragogický slovník*. Praha: Grada Publishing, 2014. 2. vyd., 320 s. ISBN 978-80-247-4748-4. S. 260-261.

aplikovat na potřeby mnohdy frustrovaného jedince. Funkce výchovně-didaktická pomáhá zejména při nácviu požadovaných sociálních rolí (zaměstnanec, občan, dědeček) a lze ji považovat ze všech uvedených tří funkcí za nejpodstatnější, neboť plní hlavní sociálně adaptační roli. Třetí, terapeutická funkce, je plně využita při diagnostice a následné práci (léčbě) jedince.

Pojem reedukace¹⁷ lze vykládat buď prizmatem pedagogiky (což je naším hlavním záměrem) nebo sociologie. Pedagogika vysvětluje pojem reedukace jako zlepšení činnosti učení nebo znovunastartovaný proces učení,¹⁸ sociologie pojem nazírá v souvislosti se zanedbáváním výuky dětí v důsledku nevyhovujících sociálních podmínek

Termín reedukace v andragogickém a širokém slova smyslu lze úspěšně aplikovat v podstatě na všechny dospělé lidi, kteří kdysi proces výuky přerušili a nyní se k němu z různých důvodů vrací. V užším smyslu lze pojem reedukace přímo spojit s pojmem resocializace, a to zejména s ohledem na systematické výchovné a vzdělávací působení lidí, kteří jsou nuceni ze zákonem stanovených důvodů realizovat proces převýchovy a nápravy. Za reedukaci se někdy mylně považuje jen samotný převýchovný proces (převýchova charakteru a náprava problematického chování), který se uskutečňuje ve věznicích (detenčních ústavech) prostřednictvím prevence, hodnocení a zejména sociálního učení.

Reedukace těchto skupin obyvatelstva probíhá formou moderních psychologických a zejména andragogických (pedagogických) forem a metod, a to za účelem změny a rozvoje delikventního jedince a (re)formování jeho společensky přijatelné osobnosti. Reedukace sice směřuje do budoucnosti, ale pokud je realizována efektivně, může mít zásadní vliv i na vnímání dávné

---

¹⁷ Pojem reedukace pochází z latiny, z latinského re-educatio, což znamená znovuvýchova, česky převýchova.

¹⁸ Speciální pedagogika pojem vykládá v souvislosti s obnovením sluchu, řeči, vidění, myšlení apod.

i nedávné (kriminální) minulosti a z toho plynoucí poučení. V ideálním případě dojde při kvalitní a zdařené reedukaci jedince k jeho naprosté resocializaci. Jinými slovy: hlavním cílem reedukace je resocializace jednotlivce.¹⁹ Tohoto ideálního stavu však nelze dosáhnout bez identifikace příčin vedoucích ke konfliktům se společností.

Úspěšná reedukace se odvíjí vždy a všude od samotných vzdělávacích a výchovných pracovníků, od kvality jejich práce a pracovního nasazení. Dříve hojně používaný autokratický styl výuky a výchovy je dnes nahrazován²⁰ individuálním přístupem a vstřícnou komunikací. Výsledky reedukace a resocializace závisí nejen na důvěře, otevřenosti a dobré komunikaci mezi výchovným (vzdělávacím) pracovníkem a klientem, ale i na pocitu jistoty, bezpečí klientů a jejich víru v lepší budoucnost.

1.4 Rizikové skupiny osob z hlediska resocializace

Není překvapením, že nejrizikovější skupinu (s ohledem na budoucí úspěšnou resocializaci) představují lidé, kteří přestoupili hranici zákona a kteří byli nebo jsou ve výkonu trestu. Zde je zapotřebí vzít v úvahu, že pouze část delikventních osob může být úspěšně vrácena do běžné společnosti. Některé osoby jsou totiž zcela nepřizpůsobivé a rekrutují se z nich „kriminální živly a nenapravitelní recidivisté“. Na takovéto individua nepůsobí žádná výchovná a vzdělávací osvěta. Špatné subkulturní prostředí věznic a často i nízké sociální poměry trestaných osob problematizují celou resocializační politiku mnoha zemí, Česko z nich nevyjímaje.

---

¹⁹ Dílčími cíli je pak např. dosažení vyššího vzdělání, sociálního postavení, kulturního rozhledu atp.

²⁰ U některých obzvláště problematických a těžko zvladatelných delikventů je ho však třeba i nadále zachovávat.

Rizikové skupiny obyvatelstva, jako jsou absolventi, matky vracející se do práce po mateřské dovolené, lidé starší 50 let, osoby tělesně a mentálně postižené aj. nejsou předmětem této práce, neboť ze sociologického a psychologického hlediska nevykazují žádné známky potřeby resocializace nebo reedukace. Osoby dlouhodobě nezaměstnané sice vykazují znaky potřebné resocializace, ale nejsou problémem ze sociálně patologického hlediska.

Obecná čeština označuje skupinu lidí, kteří se dostali do rozporu se zákonem, za „kriminálníky“ nebo „delikventy“. Co ale přesně vymezuje pojem kriminalita a delikvence? Fischer a Škoda (2009) kriminalitu²¹ definují jako „výskyt chování, které je v dané společnosti trestné. Jedná se o souhrn trestných činů, které se v konkrétní společnosti vyskytly a vyskytují. Jedná se o činy (jednání) a chování sankcionovatelné podle trestního zákona, a to jak zjevné, tak latentní.“²²

Oproti tomu pojem delikvence²³ má z hlediska společensky nepřijatelného chování širší záběr. Představuje chování, jež nemá souvislost pouze s kriminalitou, ale i se skutečnostmi, jež nejsou trestné (přestupky, trestná činnost osob mladších 15 let). Často používáme tohoto termínu při popisu nežádoucího nebo nepřijatelného chování dětí a mládeže (pojem juvenilní delikvence). Delikvenci lze dát do souvislosti s mravní narušeností.

Právo však považuje za delikventní jednání společensky nepřijatelný čin, jenž překračuje legislativní normy a je proto následně penalizován. Sociologie a psychologie však pojem delikventní chování vztahují zejména na takové skutky, jež nejsou pro společnost výrazným způsobem nebezpečné (např. lhaní, disociální chování, vzdorovitost aj.).

---

²¹ Původ slov je opět latinský, adjektivum *criminalis* znamená zločinný; substantivum *crimen* pak zločin.

²² FISCHER, S., ŠKODA, J. *Sociální patologie. Analýza příčin a možnosti ovlivňování závažných sociálně patologických jevů*. Praha: Grada Publishing, 2009. 1. vyd., 224 s. ISBN 978-80-247-2781-3. S. 156.

²³ Latinské sloveso *delinquere* znamená provinit se.

Jedná se samozřejmě o poruchové chování, ale z hlediska obou věd nejde o sociální patologii.

Kriminální chování a delikvenci způsobují poruchy sociálně adaptačních schopností a dovedností daných jedinců. Zcela nepřizpůsobitelní lidé (obvykle zejména vrazi a násilníci) o změnu svého společensky nepřijatelného chování a životního způsobu vůbec neusilují, protože jednak nejsou schopni nebo ochotni objektivně zhodnotit společenskou nepřijatelnost svého chování, jednak neumějí a ani nechtějí plnit základní požadavky a očekávání společnosti. Tuto skupinu osob lze efektivně resocializovat jen stěží.

Druhou významnou rizikovou sociální skupinu, u které musí společnost nutně přistoupit k resocializaci, představují děti a mládí s nařízenou ústavní nebo ochrannou výchovou. U této specifické skupiny se často jedná o závažné poruchy chování a učení, kombinované s pácháním trestné činnosti.

Nejpočetnější skupinu relativně resocializovatelných osob, rekrutujících se z lidí ve výkonu trestu, představují takoví, kteří si plně uvědomují své selhání, svého činu litují, aktivně na sobě pracují a stupeň jejich provinění je opravňuje pomýšlet v relativně dohledné (krátké) době na (podmínečné) propuštění na svobodu. Odhady počtu těchto lidí se různí, odborná literatura osciluje mezi 15 až 35 %.

Že je na tomto poli zapotřebí usilovně pracovat, ukazuje i následující tabulka č. 1.²⁴ Role etopedie a andragogiky je při reedukaci a resocializaci těch, kteří mají pro potřebnou efektivní resocializaci patřičné předpoklady, je zcela nezastupitelná, protože, jak bylo výše naznačeno, pouze kvalitně připravený a vyškolený specialista může započít s klienty (odsouzenými) úspěšný, byť trnitý a dlouhotrvající proces nápravy a opětovného bezkonfliktního vstupu do společnosti.

---

²⁴ Počty odsouzených v ČR za poslední léta klesají.

Tabulka 1: Kriminalita a odsouzení v ČR

	2009	2010	2011	2012
Osoby stíhané ¹⁾ (vč. vyřízených ve zkráceném přípravném řízení)	147 569	124 418	102 955	103 179
z toho obžalované osoby	135 567	114 969	94 619	95 189
Odsouzené osoby celkem ¹⁾	73 787	70 651	70 160	71 471
z toho: ženy	9 218	9 186	9 202	9 425
mladiství	2 718	2 389	2 203	2 186
z toho k trestu odnětí svobody:				
nepodmíněnému	10 687	11 818	11 733	11 602
podmíněně odloženému	41 686	44 403	45 783	45 675

Zdroj: [http://www.czso.cz/csu/2013edicniplan.nsf/t/380034ACCF/\\$File/14091327.pdf](http://www.czso.cz/csu/2013edicniplan.nsf/t/380034ACCF/$File/14091327.pdf)

2. VYUŽITÍ KOMUNIKACE PŘI PRÁCI S RIZIKOVÝMI SKUPINAMI

Bez efektivní komunikace se nejen jednotlivec, ale i celá společnost ocitá často ve slepé uličce. Nezvládnutí komunikace proto mnohdy vede k porušení pravidel, předpisů nebo dokonce i zákona. Pokud se tak stane, je zapotřebí jedince, kteří způsobili tento problém (ostatním i sobě), vésti k nápravě, a to prostřednictvím soustavné vzdělávací práce. To vše samozřejmě pouze za předpokladu, že si svoje pochybení plně uvědomují, svého činu litují, chtějí společnosti splatit svůj dluh a znovu se do ní řádným životem zařadit.

2.1 Teorie komunikace

2.1.1 Charakteristika pojmu

Přestože komunikace představuje jednu z nejpodstatnějších oblastí života člověka, je jí ve vzdělávacím procesu věnována pouze marginální pozornost. Komunikace jako školní předmět se v českém základním a středním školství nevyskytuje, ve vysokém školství je omezena spíše na technickou stránku provedení. Dokonce ani na univerzitních oborech humanitního typu nenalezneme samostatný předmět teorie komunikace nebo rétorika; když, tak pouze okrajově. Komerčně se sice nabízí množství kurzů v podobě asertivity, koučinku aj., nicméně precizně a jednoznačně formulovat myšlenku se ukazuje pro převážnou skupinu české populace jako nepřekonatelný problém. V této souvislosti je zapotřebí zmínit též společenský požadavek na výuku cizích jazyků (na základních školách hlavně angličtiny a němčiny), který však v praxi končí velice tristně. Děti, které nejsou nikým profesionálně vedeny k umění komunikovat nejsou z velké části

vůbec schopny zvládnout na příslušné úrovni svůj mateřský jazyk, natož pak jazyk cizí. Výsledkem tohoto neuspokojivého procesu jsou de facto mladí lidé, kteří nejsou schopni správně vyložit tzv. komuniké (obsah komunikace) a porozumět psanému textu.²⁵ Kapitola samotná o sobě zůstává i úroveň komunikace (používaný jazyk – slovní zásoba a syntax) v médiích (zejména v televizi a na internetu), jež žádným způsobem jazyk a jeho uživatele, a to zpravidla ani ve veřejnoprávních médiích, nekultivuje.

Mikuláščík (2011) definuje komunikaci nejen jako sdělování významů v sociálním chování a v sociálních vztazích lidí, ale zdůrazňuje i aspekty obsahové, formální, prožitkové a logické. Uvádí k tomu následující charakteristiky komunikace:

- „komunikace je nezbytná k efektivnímu sebevyjadřování,
- komunikace je přenosem a výměnou informací v mluvené, psané, obrazové nebo činnostní formě, která se realizuje mezi lidmi, což se projevuje nějakým účinkem,
- komunikace je výměnou významů mezi lidmi použitím běžného systému symbolů,
- komunikace je prostředkem pro vytváření a ovlivňování vztahů.

Pojem, který souvisí s pojmem komunikace, je pojem sociální interakce. Sociální interakce je obecnějším a v určitém smyslu i pojmem širším a nadřazenějším. To, co zahrnuje navíc, se týká spíše aktivity konativní a potenciální možnosti. Aktivita každého člověka je zároveň výsledkem i příčinou aktivity jiných lidí. Aktivitou zúčastněných v případě mezilidského chování mohou být i tělesné pohyby. Interakce se může v pozitivní podobě realizovat jako kooperace nebo participace, konsenzus, koordinace, akomodace nebo asimilace. V negativní podobě jako soutěživost (kompetice), rivalita, segregace,

---

²⁵ V roce 2014 podle údajů MŠMT ČR neuspělo v maturitní zkoušce z českého jazyka a literatury téměř 40 % uchazečů. Zdroj: novamaturita.cz.

diskriminace, ostrakismus (vyobcování), konflikt, boj. Sociální komunikace se dá více specifikovat jako interakce prostřednictvím kódovaných symbolů verbálních nebo neverbálních. Sociální komunikace je interakční proces mezilidského dorozumívání. Touto cestou si lidé sdělují významy pomocí konvenčních znaků. Tyto dva pojmy, tedy sociální interakce a sociální komunikace lze označit také jako dva aspekty jednoho procesu. Sám pojem komunikace může být chápán odlišně. Například když je někdo s někým jiným ve sporu, odmítá s ním mluvit, označuje se to jako, že s ním nekomunikuje. Ale i když s ním nemluví, tak takové „nekomunikování“ je komunikace.²⁶

Jak uvádí Průcha (2010) „všichni víme, že komunikace je natolik podstatnou součástí lidského konání, že bez ní by společnost nemohla existovat. Proto se jejímu objasňování věnuje velká pozornost v řadě vědeckých oborů a disciplín – v lingvistice, psychologii, sociologii, sémiotice, teorii masové komunikace a dalších. Kdybychom spočítali množství publikací, které o lidské komunikaci byly vytvořeny a neustále přibývají, bylo by to zajisté množství vyjádřitelné v astronomických číslech. Mohlo by se tedy zdát, že o lidské komunikaci už víme snad všechno, co se dá zjistit. Avšak není tomu tak. Právě komunikace je dokladem toho, jak důležité je shromažďovat nové poznatky a vytvářet nové souvislosti při hledání určitých objasnění jevů podmíněných komunikací. Uvažujme např. o válečných konfliktech mezi zeměmi nebo o dlouhodobých nepřátelských vztazích mezi některými etnickými společenstvími. Ještě před pár lety se při hledání východisek z těchto neblahých jevů spoléhalo jen na vyjednávání založeném na vymezování stanovisek nepřátelených stran. Vůbec se přitom nebral zřetel na to, že jednající strany mohou představovat země či etnika se zcela odlišnými kulturami a že tyto odlišnosti v kulturách výrazně ovlivňují také

---

²⁶ MIKULÁŠTÍK, M. *Komunikační dovednosti v praxi*. Praha: Grada Publishing, 2010. 2. vyd., 328 s. ISBN 978-80-247-2339-6. S. 16.

vzájemnou komunikaci. Právě poznávání a respektování těchto zvláštností může přispívat k tomu, aby se od nepochopení dospívalo k pochopení prostřednictvím komunikace.²⁷

Tematika komunikace je důležitá pro mnohé oblasti lidské praxe (např. v politice, ve vědecké spolupráci, v umění i ve sportu). Komunikace není jen záležitostí velké skupiny lidí, ale jedná se i o významný moment pro jednotlivce. Zkoumání komunikace je nejen potřebné, ale je také nutno jej zdokonalovat, pokud jde o metody a přístupy zkoumání, a prohlubovat, pokud jde o syntézu shromážděných dílčích dat a poznatků.

2.1.2 Jazykové interakce

Průkopník pojetí psycholingvistiky orientované na mezilidské vztahy komunikujících partnerů, Nor Ragnar Rommetveit²⁸, konstatoval, že zkoumání jazyka a komunikace je fascinující záležitost, jež umožňuje nahlížet do čistě lidské stránky přírodních tajemství.

Dnes snad již nikdo nepopírá, že jazykové jednání, resp. jazyková interakce,²⁹ je integrální součástí každého kulturního lidského jednání. Nejvýznamnější poznatky o tématu jazykové interakce, kterými dnes disponujeme, pocházejí od teoretiků z oborů sociologie, filozofie jazyka a antropologie.

Přestože je předmětem komunikace sdělení (informace), nelze směřovat pojmy teorie komunikace a teorie informace. Teorie informace, která se stala základem kybernetiky, se totiž nezabývá obsahem, smyslem, významem, užitečností a hodnotou informace. Jako

---

²⁷ PRŮCHA, J. *Interkulturní komunikace*. Praha: Grada Publishing, 2010. 1. vyd., 200 s. ISBN 978-80-247-3069-1. S. 187.

²⁸ ROMMETVEIT, R. *Words, Meanings and Messages*. London: Academic Press, 1968. 1. ed., 328 p. ISBN 978-012-594-650-6.

²⁹ Pojmy „jazykové jednání“ a „jazyková interakce“ jsou v této práci užívány víceméně synonymně. V literatuře se můžeme porůznu setkat s tendencí rezervovat první pojem spíše pro intencionalistické přístupy a druhý spíše pro přístupy dialogicko-materialistické.

matematicko-statistická teorie nezkoumá informaci vcelku. Teorii informace zajímá pouze počet, míra informace měřená jednotkami jako jsou bit a bajt. Oproti tomu je předmětem teorie komunikace kromě samotného komunikačního procesu zejména obsah sdělení. Teorie komunikace se úspěšně zhostila lingvistika neboli jazykověda.

Jazykověda se kromě teorie musí nutně zabývat i praktickým jazykovým jednáním. Průběhy jazykových interakcí jsou integrální součástí předmětu moderní lingvistiky, která se zabývá nejen studiem gramatiky jazyka, ale také studiem rozhovorů v neformálních i formálních, soukromých i institucionalizovaných, bezprostředních i zprostředkovaných (mediálních) situacích.

V mezilidské komunikaci se jednak konstituuje jazyk (jakožto gramatika), jednak právě tento jazyk umožňuje jednání, tzn. praktické komunikační úkoly. „Jen se znalostí toho, jak je jazykové jednání možné, lze adekvátně popsat přechod od individuálních strategií, vycházejících ze situačních okolností, ke zvládnutí interakčních úkolů na jedné straně a k sedimentaci těchto strategií v gramatických formách na straně druhé.“³⁰

2.1.3 Shannonův model komunikace

Komunikaci ve velmi obecném smyslu, tj. přesahující lidskou interakce, představuje tzv. Shannonův³¹ komunikační model, který se ale na první pohled podobá spíše schématu elektrického zapojení, definuje komunikaci jako proces na třech rovinách. První rovinu tvoří „technický problém“ neboli otázka, jak mohou být komunikační symboly přeneseny beze ztrát, druhou rovinu představuje „sémantický problém“ neboli otázka, jak přesné mohou takto přenesené symboly zprostředkovat zamýšlený význam, a poslední rovinou je tzv. „problém

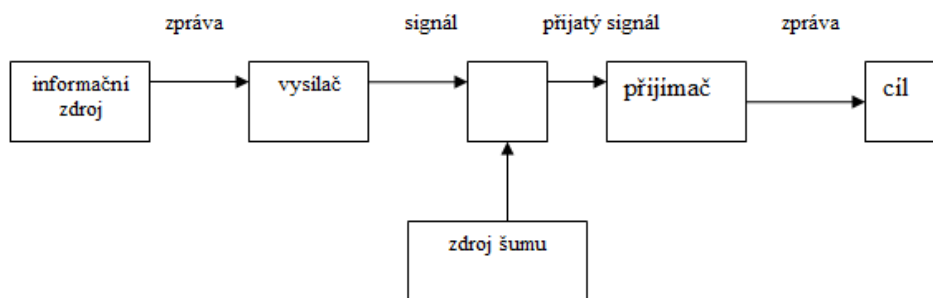
---

³⁰ AUER, P. *Jazyková interakce*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2014. 1. vyd., 306 s. ISBN 978-80-7422-268-9. S. 13.

³¹ Claude E. Shannon (1916-2001) byl americký lingvista, informatik a matematik.

efektivitu“ neboli otázka, jak úspěšně ovlivňuje přijatý význam chování příjemce.

Obrázek 1: Shannonův model komunikace

Zdroj: Auer, P. Jazyková interakce (2014, s. 16).

Výše uvedený Shannonův model ukazuje, jak je z informačního zdroje, jímž může být např. člověk, vybráno určité sdělení z množství jiných zpráv a toto sdělení je ve vysílači proměněno na sled symbolů, v případě člověka zvuků. Tento signál se podle okolností při průchodu komunikačním kanálem zhorší, protože např. vzdálenost mezi vysílačem a přijímačem negativně ovlivní kvalitu ústně-auditivního přenosu zvuků. Přijatý signál není tedy většinou shodný se signálem odeslaným. Rozdíl je podmíněn vlastnostmi komunikačního kanálu a nazývá se šum. Přijímač funguje opačně než vysílač a proměňuje signál zpět ve zprávu, které adresát respektive cíl (např. jiný, naslouchající člověk) může porozumět.

Základním pojmem tohoto modelu je pojem informace, který se zřetelně liší od vlastního sdělení (zprávy). Informace se nedá vyčíst či vyrozumět ze samotné zprávy, ale jen z kontextu, v němž se nachází informační zdroj. Znamená to, že informace je založena na možných alternativách, které jsou v okamžiku výběru zprávy k dispozici. Čím větší je jejich počet, tím relevantnější je i přenesená zpráva, tzn. tím víc informací zpráva obsahuje.

Informace souvisí zároveň také s tzv. entropií³² systému. Čím méně je informační zdroj strukturovaný, tím více alternativ k určité zprávě existuje. Faktická entropie informačního zdroje se dá porovnat s maximální entropií, která by odpovídala množině symbolů, jež má informační zdroj k dispozici, kdyby tyto symboly mohly být kombinovány bez jakéhokoli dalšího omezení. Tak by se např. dala z množiny všech českých fonémů vypočítat maximální entropie českého fonologického systému, která by vycházela z volné kombinovatelnosti všech fonémů. Ve skutečnosti je ale tato kombinovatelnost omezena fonotaktickými³³ strukturními pravidelnostmi češtiny (např. ve slovech se za sebou nevyskytují více než čtyři samohlásky nebo souhlásky, určitá kombinace hlásek se v jazyce vůbec nevyskytuje aj). Poměr faktické a maximální entropie nazývá Shannon relativní entropií, její protějšek redundancí.³⁴ Entropie zprávy respektive sdělení ovlivňuje stav informačního zdroje v určitém kontextu. Oproti tomu je entropie signálu závislá na kódování vysílače. Aplikováno na jazyk si můžeme představit např. psaní jako aktivitu vysílače převádějícího jazyk na písmena. Přitom dochází k určitému překódování vnitřního jazyka, některé věci se vůbec nekódují atd. Entropie zprávy pak není přesně rovna entropii signálu (např. propočítané jako redundance sledu grafémů), neboť mezi fonémy a grafémy zpravidla v jazyce neexistuje vztah 1:1.

Kapacita kanálu a druh vysílače jsou ve vzájemném vztahu. V ideálním případě kanálu bez šumu je entropie v kanálu rovna entropii signálu. Dobrý vysílač je takový vysílač, který kóduje zprávu tak, že může být ve zvoleném kanále optimálně přenesena. V praxi ovšem neexistují kanály bez šumu. To znamená, že kvůli zkreslení signálu

---

³² Entropií míním míru neurčitosti náhodného procesu, míru neuspořádanosti. Pojem *entropie* se poprvé vyskytl v polovině 19. století a byl zprvu využíván hlavně ve fyzice.

³³ Pojem fototaktický znamená zvukové rozdíly v jazyce.

³⁴ AUER, P. *Jazyková interakce*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2014. 1. vyd., 306 s. ISBN 978-80-7422-268-9. S. 18.

nebo chybě v přenosu je v přijaté zprávě více informací než ve zprávě posílané...! Proto existují pokusy tomuto zkreslení způsobenému šumem předcházet. Rozdíl mezi informací na straně mluvčího a informací na straně posluchače může být samozřejmě dán zkreslením jazykového signálu v kanálu, který má na svědomí např. hluk, nedostatečná viditelnost, nedoslýchavost apod. Ale mnohem důležitější je nepoměr mezi kódovanou a dekódovanou zprávou, který lze odvodit z působení jiných faktorů. Vedle již zmíněného rozdílu mezi kontextem na straně mluvčího a posluchače je tu důležitá ještě jedna důležitá okolnost. Kód sám, v němž mluvčí vysílá (kóduje) zprávu, nemusí být totožný s kódem, který je k dispozici posluchači. Nejen při komunikaci různými jazyky existují rozdíly v kódech. Pouze v ideálním případě disponují dva komunikační partneři úplně stejnými komunikačními prostředky.

Shannonův model nebere v potaz ani rozdíly v kódu, ani rozdíly v kontextu mezi kódovačem a dekódovačem. Je to ale do značné míry logické, protože jeho model je založen na matematické teorii komunikace. Ta předpokládá určitou zprávu jako mentální entitu v hlavě mluvčího, která jako by byla k dispozici hotová a takto byla přiváděna do vysílače. Tato zpráva je tak naprosto nezávislá na posluchači a jeho komunikačním chování. To znamená, že matematický (technický) model komunikace je pro faktický popis jazykové interakce mezi lidmi opravdu nevhodný, protože lidská komunikace probíhá poněkud jinak.

2.1.4 Jakobsonovo schéma teorie komunikace

Jazykovědci a psychologové proto přišli s další teorií, která odráží proces mezilidské komunikace daleko výstižněji. Tato teorie nazývaná jako sémiotická vychází z poznání, že jazykové jevy jsou

veskrze znakové povahy.³⁵ Bühler se ve své teorii jazyka vypracoval teorii ko(n)textu, která vysvětluje různé postupy, jimiž se z jazykových promluv stávají znaky (nazval ji teorií dvou polí). Vychází z myšlenky, že veškeré jazykové znaky odvozují své významy ze vztahů k určitým polím, do nichž jsou zapuštěny (stávají se jejich ko(n)texty). Jeho teorii rozpracoval v Pražském lingvistickém kroužku³⁶ ve 30. letech 20. století v Praze Roman Jakobson.³⁷

Obrázek 2: Jakobsonovo schéma teorie komunikace podle Bolera a Shannona

Zdroj: Auer, P. Jazyková interakce (2014, s. 38).

Tyto jazykovědné poznatky a modely zde připomínám proto, že je z andragogického hlediska nesmírně důležité, nejen co se lidé učí, ale i to, kde se učí, kdo je učí, jak je učí a kdy je to učí. Na první pohled se

³⁵ Zde plnil roli průkopníka Karl Bühler (1879-1963), německý psycholog, který se v USA věnoval myšlení a jazykovědě a vyvinul tzv. model přirozeného jazyka, na který pak v 60. letech 20. století navázal významný americký lingvista Noam Chomsky (*1928).

³⁶ Pražský lingvistický kroužek, někdy nepřesně nazývaný významově širším termínem pražská škola, je dosud existující spolek českých a zahraničních lingvistů. Byl založen v r. 1926 a k jeho zakládajícím členům patřili Češi Vilém Mathesius, Bohumil Trnka, Bohuslav Havránek a Jan Mukařovský. Z cizinců k základním myšlenkám nejvíce přispěli Roman Jakobson, Nikolaj Sergejevič Trubeckoj a Sergej Karcevskij. Pražská škola, jejímž je kroužek Pražský lingvistický jádrem, je jednou ze tří velkých strukturalistických škol předválečné lingvistiky.

³⁷ Roman Jakobson (1896-1982) byl ruský lingvista, jenž působil před 2. světovou válkou v Praze a poté v USA.

možná toto konstatování jeví jako banální, ve své podstatě se však jedná o jednu z nejdůležitějších aspektů andragogiky. Pojem „co“ je zahrnut ve slově informace, o kterém jsem se už částečně výše zmínil, ale kterému je zapotřebí věnovat více pozornosti.

2.1.5 Teorie informace

Začneme-li se pojmem informace hlouběji zabývat, můžeme dospět až k základním otázkám, které si o člověku, společnosti a přírodě klade filozofie. Informace je totiž mnohovýznamový pojem. Poprvé ho zaznamenáváme v renesančních středověkých textech 13. století ve významu souboru aktů, které vedou k prokázání trestného činu a k odhalení jeho pachatelů.³⁸

S pojmem informace se každý člověk setkává téměř denně. Jedná se o jev univerzální, pevně spjatý nejen s každodenním životem člověka a společnosti, ale i s živou i neživou přírodou. Používání výrazu informace se zejména ve druhé polovině 20. století velmi rozšířilo. Definice pojmu informace vedly odborníky k závěru, že je to pojem, který lze vykládat z nejrůznějších hledisek odlišně. V praxi se však tento pojem používá univerzálně. Všední denní život ho potřebuje, informační přístup je jedním ze stále více používaných racionalizačních nástrojů ve vědě i v běžném jednání. Vědci, technici a odborníci nejrůznějších povolání hovoří a myslí tak, jako by bylo možno informaci získat, předat, prodat, transportovat a uchovat. Adjektivum informační se používá v mnoha spojeních, např. informační systém, informační problém aj. Mnozí sociologové označují současnou společnost jako společnost informační, která má dopad i na rozvoj andragogické vědy (Veteška, 2014).

---

³⁸ Slovo informace pocházející z latinského „informare“, které znamená uvádět ve tvar, dodávat tvar, podobu, formovat, tvořit, zobrazovat, představovat si. Latinské „informatio“ vyjadřuje představu, pojem, obrys. Pojem má tedy zásadní souvislost s lidským vědomím.

Již výše zmíněný Cejpek (2005) uvádí čtyři základní výklady pojmu informace:

- „psychofyzilogický jev a proces v lidském vědomí,
- početní míra odstranění neuspořádanosti (entropie), míra organizace v systému,
- ve smyslu potenciální informace: informace znakově zaznamenané na hmotných nosičích a data cirkulující v technických zařízeních jako jejich druh,
- výraz různorodosti v objektech a procesech živé, popř. i neživé přírody.“³⁹

Cejpek dále konstatuje, že stejně jako hmota a energie je informace univerzálním a holistickým jevem a procesem. Existovala před zrodem Země a před objevením se člověka na Zemi. Zřejmě by existovala i po zániku člověka na Zemi. Informace je jev a proces, který vzniká nezávisle na nás a který zachycujeme nevědomě i vědomě.

Zvláštností informace, jíž se odlišuje od hmoty a energie, je, že je to samostatný životní prvek, který se užíváním jedním člověkem nebo i skupinou lidí současně nespotřebovává. Psychofyzilogické pojetí informace vychází z představy, že informace mají povahu podnětů vnějšího a našeho vnitřního světa a že jako takové uvádějí v činnost buňky našeho mozku. Informace jsou v tomto smyslu jednak předpokladem interakcí mezi člověkem a jeho vnějším světem, jednak předpokladem myšlení, tj. „rozhovoru“ člověka se sebou samým. Informace sama o sobě nemá žádnou hodnotu, je tzv. hodnotově neutrální. Hodnotu jí přisuzuje teprve člověk v procesu poznání.

Dále je zapotřebí odlišit informaci, poznání a myšlení. Formování naší osobnosti a našeho myšlení nezávisí jen na přijetí podnětů, ale především na jejich zpracování, na uvádění podrážděných

---

³⁹ CEJPEK, J. *Informace, komunikace a myšlení*. Praha: Nakladatelství Karolinum, 2005. 2. vyd., 234 s. ISBN 80-246-1037-X. S. 14.

neuronů do klidového stavu. Tento děj je nejnáročnější na spotřebu energie centrální nervovou soustavou a zřejmě se v něm formuje naše osobnost a myšlení. K poznání, jež může obohatit náš osobnostní fond, tzv. endocept, dochází teprve při zpracování informace. Samotná informace tedy není poznatek, ale je jeho předpokladem a základem. V tomto smyslu je informace surovinou, jejímž zpracováním se poznatek vytváří. Zpracování informace je proces porovnávání informací s osobnostním fondem, tzv. endoceptem, který jsme si dosud v průběhu života vytvořili, tj. s našimi dosavadními znalostmi, zkušenostmi, příběhy, které se vryly do naší paměti, a našimi prožitky. Výsledkem zpracování informace je znalost, která může zase ovlivnit náš osobnostní fond (endocept), restrukturalizovat ho nebo ho obohatit⁴⁰.

Psychofyzilogické pojetí informace se netýká jen jedince, ale má i konsekvence sociální. Znalosti, jež jsou výsledky příjmu a zpracování informací, uzpůsobují člověka k orientaci a pohybu v jeho sociálním prostředí. Nejen člověk, ale i celé společnosti s lepšími možnostmi přístupu k informacím a také s rozsáhlejšími znalostmi mají možnost směřovat k větší různorodosti a mají větší možnosti volby ve svém chování, jsou tedy svobodnější (Veteška, 2014).

Znalost lze zaznamenat libovolnou znakovou soustavou na hmotný nosič a pak podle disponibilních prostředků s ní komunikovat. V takovém případě jde o potenciální informaci, která se stává informací jako psychofyzilogickým jevem a procesem až tehdy, je-li vnímána některým z lidských smyslů.

Zvláštním druhem potenciální informace jsou data, která kolují jako strojové kódy ve strojích, např. v digitalizované podobě v počítačích. Formální transformací lze data převést do znakových soustav srozumitelných člověku, tzv. dokumenty. Od dob vzniku dokumentů tvoří tyto dokumenty významnou složku vnějšího světa.

---

⁴⁰ CEJPEK, J. *Informace, komunikace a myšlení*. Praha: Nakladatelství Karolinum, 2005. 2. vyd., 234 s. ISBN 80-246-1037-X.

Cejpek (2005) uvádí, že z tohoto hlediska má informační věda, obecná věda o informaci, dvě složky:

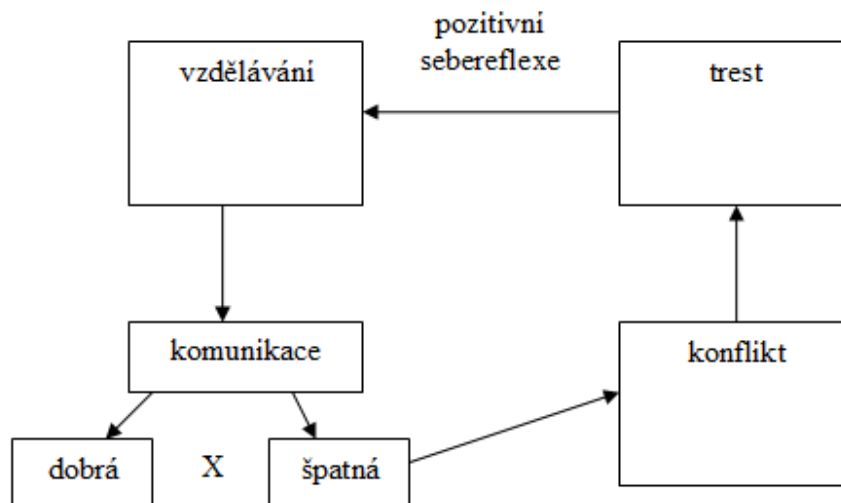
- „složku základní, v níž se informace chápe jako psychofyziologický jev a proces
- na ni navazující složku dokumentační.“⁴¹

Informační věda je založena na dokumentační složce, protože lidem jde především o zvýšení znalostí o přírodě, společnosti a sobě samých, v celospolečenském měřítku pak o růst vzdělanosti, což je hlavním posláním a úkolem andragogiky.

2.2 Komunikace s rizikovými skupinami

Komunikovat s lidmi, kteří jsou ze společenského hlediska problematictí nebo dokonce nebezpeční, vyžaduje nejen velkou dávku teoretických znalostí, ale i praktického umu. Komunikace s rizikovými skupinami obyvatelstva se dá vyjádřit graficky (viz obrázek 3):

Obrázek 3: Komunikační schéma pro práci s rizikovými skupinami

Zdroj: vlastní zpracování.

⁴¹ CEJPEK, J. *Informace, komunikace a myšlení*. Praha: Nakladatelství Karolinum, 2005. 2. vyd., 234 s. ISBN 80-246-1037-X. S. 24.

Pouze vyškolení a zkušení specialisté totiž mohou lidi, kteří překročili společenská pravidla, přimět k tomu, aby si svoji chybu plně uvědomili a snažili se ji buď ve výkonu trestu, nebo i mimo něj urychleně napravit. Tato náprava však vyžaduje aktivní spolupráci, soustavnou péči a cílevědomou práci na sobě samých.

Na počátku celého procesu stojí komunikační situace. V případě, že ji daný jedinec nezvládne a dostane se do konfliktu se společností, následuje spravedlivý trest. Při výkonu trestu (ať ve vězení či mimo něj) musí nutně, aby došlo k nápravě, následovat uvědomění si viny a svého pochybení (pozitivní sebereflexe) a poté následuje vzdělávací (andragogice) fáze, při níž delikvent odstraňuje jak následky svého činu (fakticky, materiálně), tak i vnitřní příčiny v jeho osobnosti, které ke konfliktu vedly. Pokud se podaří ve spolupráci s odborníky tento proces úspěšně završit, vrací se jedinec (v ideálním stavu) zpět do společnosti jako její plnoprávný člen, navíc obohacen o zkušenosti, které by mu měly následně zamezit v opakování konfliktního jednání (v recidivě).

Komunikace s rizikovými skupinami obyvatel plní celou řadu funkcí. Podle Mikuláščíka (2010) jsou to:

- „funkce informativní – prodávání nějakých informací, faktů, dat mezi lidmi;
- funkce instruktivní – je to v podstatě také funkce informační, ale s přídavkem vysvětlení významů » popisu, postupu, organizace, návodu, jak něco dělat, jak něčeho dosáhnout;
- funkce přesvědčovací – působení na jiného člověka se záměrem změnit jeho názor, postoj, hodnocení nebo způsob konání (racionální přesvědčování pomocí argumentu, pomocí logiky, emocionální přesvědčování formou působení na city. Bývá dost často manipulativní, motivační přesvědčování, paradoxní přesvědčování);

- funkce posilovací a motivující – patří svým způsobem do funkce přesvědčovací. Jde o posilování určitých pocitů sebevědomí, vlastní potřeby, o posilování vztahu k něčemu;
- funkce zábavná – jde o to pobavit, rozesmát, vyplnit čas komunikováním, které vytváří pocit pohody a spokojenosti;
- funkce vzdělávací a výchovná – specificky uplatňovaná zejména prostřednictvím institucí, sycena je funkcí informativní, instruktivní, ale i funkcemi dalšími jako jsou dohled, dozor, kontrola;
- funkce socializační a společensky integrující – vytváření vztahů mezi lidmi, sblížení, navazování kontaktu, posilování pocitu sounáležitosti a vzájemné závislosti. Komunikace závisí také na naší společenské úrovni, v jakých společenských segmentech se nacházíme a do jakých chceme patřit. Každá společenská vrstva má poněkud odlišný způsob komunikace.“⁴²

Poslední dvě zmíněné funkce jsou pro potřeby předložené rigorózní práce velmi podstatné, neboť plně odrážejí základní teoretická východiska.

Komunikační prostředí představuje důležitý prvek komunikace. Komunikační prostředí je prostor, kde se komunikace odehrává. Některá prostředí propůjčují situaci význam formálnosti, reprezentativnosti, což člověka mnohem více zavazuje a stresuje, ale nemusí být vhodným místem pro neformální komunikaci. Komunikační prostředí tvoří osvětlení, uspořádání místnosti, počet lidí. Podněty, které působí a ovlivňují komunikátora, komunikanta, ale také komuniké,⁴³ působí jako komunikační šum.

---

⁴² MIKULÁŠTÍK, M. *Komunikační dovednosti v praxi*. Praha: Grada Publishing, 2010. 2. vyd., 328 s. ISBN 978-80-247-2339-6. S. 21.

⁴³ Komuniké je zpráva (myšlenka, pocit), kterou jeden člověk (tzv. komunikant) vysílá druhému. Vyslaná zpráva se skládá z verbálních a neverbálních symbolů.

Dalším významným prvkem komunikace je tzv. komunikační kontext. Jedná se o situaci, celkový rámeček, ve kterém komunikace probíhá. Má svoji složku vnitřní a vnější. Vnitřní je to, co se odehrává v nás, v naslouchajícím, jak na nás komuniké (samotný obsah) působí. Vnější kontextem jsou všechny stimuly, které na nás působily dříve a působí i nyní. Kontext je záležitostí nejen psychologickou a sociální, ale i kulturní. Podrobněji se touto problematikou, tj. využitím mediace v práci s odsouzenými zabývá např. Veteška (2014).

2.3 Sociální aspekty komunikace

Člověk je svou povahou společenský tvor. Podmínkou a předpokladem existence jakéhokoli lidského společenství jsou právě sociálně komunikační procesy.

Je zcela zřejmé, že v životě člověka nelze nekomunikovat, protože každé chování je de facto komunikace. A protože se každý člověk prostě nějak chová, byť by třeba i nechtěl, stejně zaujímá chtě nechtě určitý komunikační postoj.

Podle Mikuláščíka (2010) „komunikace patří k základním životním potřebám lidí i zvířat. Je to silný potenciál umožňující přežít, být úspěšný, prosadit se, porozumět i pomáhat jiným. Je to nejčastější aktivita člověka. Komunikace je základním nástrojem interakční aktivity, podle něhož si děláme představu o sobě samém i o jiných. Pomocí komunikace získáváme i předáváme informace, popisujeme, vysvětlujeme, vyjadřujeme pocity, nálady, jsme schopni vést jiné lidi, můžeme je ovlivňovat a nechat se ovlivňovat, vytvářet i ničit vztahy. Protože řeč je považována všeobecně za nejdůležitější součást komunikace a je chápána jako něco samozřejmého, nevěnujeme jí příliš pozornosti, úsilí ani času na její zdokonalování. Každý považuje za samozřejmé, že komunikování jsme se učili v nejranějším věku od svých rodičů a ve škole. Presto právě komunikace je nejdůležitějším

faktorem životního i profesního úspěchu. Snad pouze v okamžicích, kdy chceme někomu něco důležitého říct, napsat zprávu, dopis, pronést proslov nebo se s někým pohádat, si uvědomujeme komunikaci a nějakým způsobem se na ni připravujeme. V takových chvílích poznáváme jak je komunikace důležitá, což nás může znervóznit, neboť se obáváme, zda obstojíme, zda ji zvládneme, zda dobře zapůsobíme na lidi, kteří nás budou vnímat. Podle naší komunikace si totiž lidé utvářejí obraz o nás a na tom nám záleží. Komunikace nám může poskytnout potěšení. Díky komunikaci můžeme dosáhnout úspěchu, a to nemusíme být ani baviči, moderátoři či spisovatelé. Ale jsou okamžiky, kdy komunikace neprobíhá zrovna tou nejlepší cestou, a to jedince může velmi deprimovat. Může to být nedorozumění, strach, obava před vystoupením nebo navazováním kontaktu, agresivní nebo manipulativní chování, může to být pouze nudný projev, různé komunikační nedostatky. Takové problémy mohou výrazně ovlivnit sebevědomí jedince, mezilidské vztahy, dokonce celý další průběh života. Převládá názor, že zdokonalovat své komunikační dovednosti má pouze člověk, který má nějakou vadu ve výslovnosti. To je samozřejmě omyl.⁴⁴

Za velice povrchní je považovat sociální komunikaci jen jako tok informací v čase a v prostoru lidské společnosti. Sociální komunikace totiž neznamená jen komunikaci mezi lidmi, neboť je sem nutno řadit i komunikaci lidí s přírodou, věřící lidé zahrnují do této části komunikace i styk s Bohem.

V lidských dějinách rozlišujeme podle Cejpka (2005) tři základní období vývoje sociální komunikace, jež představuje období řečové komunikace, období dokumentové komunikace s fází rukopisného a tištěného textu a období elektronické komunikace. V tomto ohledu je třeba zmínit zásadní objev elektřiny v polovině 18. století, který přinesl její následné využití pro osvětlení (masové

---

⁴⁴ MIKULÁŠTÍK, M. *Komunikační dovednosti v praxi*. Praha: Grada Publishing, 2010. 2. vyd., 328 s. ISBN 978-80-247-2339-6. S. 16.

nasazení až ve 20. století) a rychlý rozvoj masových médií (rozhlas, televize, počítače, telefony). Kanadčan McLuhan⁴⁵ dokonce spatřuje v používání médií jistý návrat k tradiční kmenové společnosti, oproti původním kmenům však tentokrát v globálním měřítku.

Není žádných pochyb, že rozvoj masmediálních prostředků (v poslední dekádě zvláště internetu) nepřímé sociální komunikace nám otevírá dříve nepředstavitelné možnosti získávání znalostí o přírodě a o společenském dění nejen v naší zemi, ale i ve světě. Zároveň je třeba s těmito „vymoženostmi“ efektivně nakládat, neboť mnohé lidi tato „virtuální realita“ často izoluje od okolního reálného světa.

Přes stále rostoucí možnosti nepřímé sociální komunikace je přímá komunikace mezi dvěma jedinci stále základem sociální komunikace. Porozumět tomu, co nám sděluje druhý člověk, neznamena jen rozumět jeho jazyku, reprodukovat jeho prožitky, ale především dorozumět se o věci. Přímá komunikace mezi lidmi má své jedinečné a nenahraditelné rysy, protože se jedná o setkání a konfrontaci dvou živých bytostí, dvou jedinečných a nezaměnitelných osobnostních fondů. Z velké části komunikujeme mimikou, pantomimikou, gestikulací apod. Do přímé sociální komunikace však také pronikají a silně ji ovlivňují i emocionální prvky, sympatie či nesympatie, přátelství, láska, nenávisť, opovržení aj. Působí i barva hlasu, způsob, jak to či ono bylo vysloveno, ba i to, v jakém prostředí, za jakých okolností. S nadsázkou se dá konstatovat, že existuje mnoho způsobů, jak říci např. děkuji, ale pouze jeden, jak toto slovo napsat. Smysl, který lidé ve své vzájemné komunikaci svým promluvám přikládají, nevyjadřují jen pronášenými větami, i tím, co výslovně neřeknou a co vyjádří jen pohybem. Blízcí lidé spolu mohou komunikovat i tím, že mlčí.

---

⁴⁵ Herbert Marshall McLuhan (1911–1980) byl kanadský filozof, spisovatel, literární kritik a mediální teoretik. Byl představitelem tzv. Torontské školy, jeho pojetí médií je někdy označováno jako technologický determinismus. Jako první použil např. pojmu „globální vesnice“.

Gruber (2011) rozlišuje komunikaci na psychickou a fyzickou. Psychická komunikace sestává z řeči, kineziky, mimiky, viziky, gestiky, posturologie a haptiky. Fyzickou komunikaci neboli sebeobranu pak tvoří „soubor úkonů, které použijeme v krajní komunikační nouzi, když psychické komunikační nástroje selhaly a když nebezpečí je akutní.“⁴⁶

Specifikou formu přímé komunikace mezi lidmi představuje naslouchání a pozorování. Umění naslouchat je více nežli slyšení, jde o porozumění druhému, o pochopení toho, oč mu v rozhovoru s námi jde, jaké úmysly a cíle sleduje. Při přímé komunikaci je nutné zapojovat nejen sluch, ale i zrak a schopnost vcítit se do druhého. Zrak nám může dokreslit mnohé z toho, co slyšíme, sledujeme-li mimiku, pantomimiku a gestikulaci. Tento model podmiňuje jakoukoli lidskou existenci. Je použitelný i v daleko složitějších komunikačních situacích. Mám zde na mysli nejen vztahy dvou jedinců, ale vztahy celých sociálních skupin, národů, států. S velikostí těchto skupin rostou potíže nejen v dorozumění (jazykové, kulturně etnické, národnostní, rasové a jiné překážky), ale tím i v porozumění.

2.3.1 Rétorika – umění komunikovat

Jak jsem již naznačil v úvodu, nedílnou součástí přímé sociální komunikace je i rétorika. Podle Krause (2010) „je rétorika v duchu Platonových, Descartových, Lockových či Kantových názorů mnohými filozofy považovaná za sofistický nástroj klamného přemlouvání. Rétorika se v průběhu dějin častokrát stávala terčem krajně vyostřených odsudků. V její prospěch se však nepřestávaly ozývat ani hlasy opačné, které v ní spatřovaly univerzální teorii komunikační kompetence, to je schopnosti stylizovat a v souvislosti s tím také chápat a vysvětlovat řečové projevy nejrůznějšího zaměření. Vzhledem

---

⁴⁶ GRUBER, D. *Zlatá kniha komunikace*. Praha: Gruber – TDP, 2011. 4. vyd., 280 s. ISBN 978-80-85-6243-04. S. 222.

k dominantní úloze jazyka a jazykové komunikace ve společnosti i v procesech poznávání a argumentativního myšlení filozof Nietzsche a po něm někteří vlivní myslitelé moderní doby (H.-G. Gadamer, R. Barthes, P. Ricoeur, U. Eco, R. Rorty, V. Bělohradský) považují rétoriku nikoli za konkurentku či protiklad (v Aristotelově terminologii antistrofos) filozofie (a v souvislosti s tím i vědy, politiky, etiky, teologie), ale za její univerzální složku a partnerku, která překračuje hranice jednotlivých vědních oborů a současně je otvírá a zpřístupňuje společenskému mínění. Systém rétorických poznatků se tak neustále zpřesňuje a problematizuje.“⁴⁷

Příčinu současného velkého zájmu o rétoriku mezi mladými lidmi, je třeba hledat již u Aristotela. Ten vymezuje rétoriku jako obor, který se zabývá vyhledáváním přesvědčivého v každé věci. To úzce souvisí s jeho výkladem pravděpodobnosti a kontingence. Aristoteles kontingentním míní to, co je určitou situací a kontextem podmíněné, co se sice v jednání mezi lidmi předkládá jako stabilní, očekávané a věrohodné, nikoli však jako bezpodmínečně nutné. Lidské poznání se pak vesměs nepohybuje ve světě jistot, ale ve světě výměny názorů, hodnocení, preferencí, subjektivně zvažovaných možností.⁴⁸ A právě dnes lidé takové potřeby opět cítí. Mají potřebu vyhledávat přesvědčivé a podrobovat na první pohled (poslech) přesvědčivé kritice a reflexi, proto opět o rétoriku projevují zájem v době přemíry informací, dezinformací, reklamy a propagandy.

Kraus (2010) dále k tématu rétoriky dodává, že „považujeme-li ve výměru rétoriky schopnost nebo umění vyjadřovat se dobře, nikoli za ozdobné a mnohdy prázdne krasořečnění (i to se ovšem s rétorikou v obecném chápání nezřídka spojuje), za schopnost vyjadřovat se vzhledem k tématu a k čtenáři nebo posluchači přiměřeně,

---

⁴⁷ KRAUS, J. *Rétorika a řečová kultura*. Praha: Nakladatelství Karolinum, 2010. 2. vyd., 192 s. ISBN 978-80-246-1829-6. S. 8.

⁴⁸ ARISTOTELÉS. *Rétorika*. Praha: Rezek, 2010. 3. vyd., 303 s. ISBN 978-80-86027-32-6.

srozumitelně, působivě a kultivovaně, pak také porozumíme jedné z příčin renesance tohoto oboru v moderní společnosti.⁴⁹

Co se nepřímé sociální komunikace týče, tak zde pomínu relativně dobře a obecně známý historický vývoj od ručně psaných knih na pergamen, vynález papíru v Číně v 11. století, vynález knihtisku v 15. století, vynález fotografie (Niépce, 1826), vynález telefonu (Bell, 1876), linotypu⁵⁰ (1886, Mergenthaler), rozhlasu (1893, Tesla), filmu (1895, bratři Lumiérové), televize (první vysílání v r. 1927), prvních PC počítačů (1981, IBM) a internetu respektive webu (1990, Berners-Lee).⁵¹ Zastavím se pouze u vynálezu počítače, jenž dnes tolik ovlivňuje celosvětovou nepřímou sociální komunikaci.

2.3.2 Komunikace a komunikační technologie

Například Cejpek (2005) uvádí, že k vynálezu počítače vedla relativně dlouhá cesta, kterou ovlivnily čtyři zásadní objevy. „Prvním bylo znovuobjevení dvojkové (binární) znakové soustavy německým filozofem Gottfriedem Wilhelmem Leibnizem (kolem roku 1700). Dvojková soustava je stará asi 3-5 tisíc let. Leibniz našel princip dvojkové soustavy již ve znacích staré čínské památky Ji-King, které odpovídají znakům původního čínského písma Pa-Kwa. To předcházelo obrázkovému písmu Ku-wen a vzniklo z písma uzlového. Použití dvojkového kódu je příkladem prolínání kultur a novodobého využití principu, který byl znám již velmi dávno, ve výpočetní technice. Za druhé šlo o pravidla matematické logiky Georga Boola (1874), tzv. Booleova algebru. Za třetí o aplikaci symbolické logiky pomocí relé, tj. elektrického přístroje uváděného v činnost změnou

---

⁴⁹ KRAUS, J. *Rétorika a řečová kultura*. Praha: Nakladatelství Karolinum, 2010. 2. vyd., 192 s. ISBN 978-80-246-1829-6. S. 9.

⁵⁰ Linotyp je sázecí stroj odlévající celou vysázenou řádku.

⁵¹ TAMM, D. *Universal History*. New York: University of Antarctica Press, 2012. 1. ed., 796 p. ISBN 978-061-565-887-2.

sledované elektrické nebo jiné fyzikální veličiny, čímž dá podnět k zapnutí elektrického obvodu (1938) a nakonec o tranzistor vynalezený fyziky v roce 1947... Převratným vynálezem se staly křemíkové mikroprocesory čili mikročipy, v nichž jsou elektrické spoje vyleptány do jediného lístku křemíku širokého několik milimetrů. Vynález mikroprocesorů způsobil ve výpočetní technice v roce 1971 revoluční zvrát. Spolu s mikroprocesorem se na trhu objevil i první mikropočítač.⁵²

Počítač musíme vnímat především jako automatický stroj, který je svým použitím téměř univerzální. Obtížně bychom dnes hledali obor, v němž by počítač nebylo možno použít. Počítač tak vrůstá do organismu civilizované společnosti a navazuje na vlastnosti, jimiž se vyznačovalo písmo, kniha a později jakýkoli dokument. Podobně jako ony nám pomáhá překonávat čas a prostor. Francouzština má pro označení počítače výraz *ordinateur*, jenž znamená pořadač. A pravdu se ve styku s člověkem počítač jeví jako pořadač našich znalostí a zkušeností zaznamenaných jakýmikoli znakovými symboly, tedy písmem, obrazem, zvukem a jejich kombinacemi, na jakoukoli vnější paměť (papír, CD, DVD, flash disk aj.). Pořádat naše znalosti je schopen počítač prostřednictvím zpracování dat, protože k tomu využívají dvojkové početní soustavy (vypnuto – nula, zapnuto – jednička). Kombinací těchto dvou stavů, dohodnutou řadou či řetězcem nul a jedniček, přičemž mezi těmito řadami jsou mezery, lze vyjádřit jakýkoli číselný či abecední znak kterékoli národní abecedy, jakýkoli obraz, zvuk či jiný popsateľný jev nebo proces.

Počítač se stal vysoce racionálním pomocníkem člověka, neboť „umí“ zacházet s texty, obrazy a zvuky zaznamenanými na velmi malých datových nosičích, a to zejména v poslední dekádě stále

---

⁵² CEJPEK, J. *Informace, komunikace a myšlení*. Praha: Nakladatelství Karolinum, 2005. 2. vyd., 234 s. ISBN 80-246-1037-X. S. 84-85.

rychleji. Možné už je i ovládání počítačů (počítačových zařízení) hlasem a pouhým dotykem nebo mrknutím (např. úst v případě postižených osob). Také sofistikované kosmické, vojenské nebo výrobní systémy si nelze již představit bez nasazení výkonných počítačů, jež jsou schopny díky nejmodernějším procesorům zpracovávat i miliardy operací za sekundu. Velkou budoucnost předpovídají vědci kombinaci počítačů s dnes vyvíjenými nanotechnologiemi.⁵³ Zde je třeba připomenou i etický kontext, na který upozorňují nejen spisovatelé, např. již téměř před sto lety náš Karel Čapek⁵⁴ nebo A. C. Clarke⁵⁵ aj., ale i vědci. Např. neuropsycholog František Koukolík⁵⁶ míní, že i přes všechny zázraky počítačových věd je však nutno mít na mysli několik základních rozdílů mezi živými mozky a počítači. Počet neuronů lidského mozku se odhaduje na 25 až 100 miliard, počet prvků v současných počítačích je až o dva až čtyři řády nižší.

Realita, skutečnost, svět kolem nás přichází do našeho vědomí především prostřednictvím našich smyslů. Vnímání silně ovlivňují kulturní tradice i způsob života. Jinak vnímá svět dítě, jinak dospělý vzdělaný člověk. Počítače sdílející internet však vytvářejí zcela zvláštní prostředí, tzv. svět virtuální reality. Do češtiny se tento pojem již spíše ani nepřekládá, znamená však zdánlivou, umělou skutečnost.

---

⁵³ V České republice vzniklo světově významné výzkumné centrum, tzv. Ústav pro nanomateriály, pokročilé technologie a inovace Technické univerzity v Liberci pod vedením doc. Ing. Petra Tůmy, CSc.

⁵⁴ ČAPEK, K. *RUR*. Praha: Český spisovatel, 1994. 2. vyd., 465 s. ISBN 80-202-0472-5.

⁵⁵ CLARKE, A. C. *2001: A Space Odysee*. London: Arrob, 1985. 3. ed., 229 p. ISBN 0-09-932680-9.

⁵⁶ KOUKOLÍK, F. *Já: o mozku, vědomí a sebevědomování*. Praha: Karolinum, 2013. 2. vyd., 223 s. ISBN 978-80-246-2249-1.

2.3.3 Virtuální realita

Virtuální realita je stav, kdy člověk prožívá díky komunikační a počítačové technice (spojení televize, zvukového záznamu, snímání hmatových impulsů a některých dalších technických prostředků) pocit, že se ocitl v jiném světě, aniž by se v něm ve skutečnosti nacházel. Přesvědčují ho o tom jeho smysly. Systémy virtuální reality představují překročení bariéry, která existovala mezi člověkem a počítačem.

Virtuální realita má již četná uplatnění, umožňuje např. projektování, simulaci lékařských operací, řízení přepravních prostředků aj. Velké uplatnění si tvůrci virtuální reality slibují ve vědě a zejména ve vzdělání a vzdělávání (představa návštěvy např. muzea, pralesa, historické bitvy aj. při výuce).

Virtuální realita nemá jen pouze samé přednosti. Andragogové, sociologové, psychologové a lékaři upozorňují i na její temné stránky. Virtuální realita se totiž může stát závislostí. Její nadužívání vede k odvedení pozornosti od skutečného života a skutečných problémů. Virtuální realita může v životě člověka vést k narušení rovnováhy mezi prožíváním přirozeného světa a světa umělého, zdánlivého. Vysněný svět je pro člověka jen jakousi hračkou, v němž se jen baví, nehrozí mu žádné nebezpečí a není spoután žádnými zákony, předpisy a nařízeními.

Virtuální realita představuje pro jeho uživatele na rozdíl od světa reálného pole jistoty. Iluzivní prožívání skutečnosti však nikdy nemůže nahradit skutečnou realitu.⁵⁷ Věřím však, že virtuální realita s sebou zároveň přinese kouzlo poznávání krásy a nevyčerpatelnosti každodenní skutečnosti, jako jsou např. cestování a obdivování přírody.

---

⁵⁷ Zde se nabízí srovnání všedního života a virtuální reality ve světově proslulých sci-fi filmech Avatar (2009) J. Camerona a Inception (Počátek, 2010) Ch. Nolana.

2.3.4 Globalizace a postmoderní společnost

S komunikačním technologickým pokrokem souvisí ještě jedna závažná a aktuální skutečnost, jíž je globalizace. Laicky na tento novodobý fenomén lze nazírat jako na „zmenšování světa“. Jedná se však o neobyčejně složitý mnohvrstevnatý jev a proces s vážnými důsledky pro člověka i pro celou lidskou společnost.

Filozoficky lze globalizaci popsat slovy českého filozofa Václava Bělohradského jako „deteritorializaci ekonomiky, urychlení toků informací, snížení nákladů na interakce na větší vzdálenosti, liberalizaci kapitálových toků, v jehož důsledku se zhroutily všechny historické (morální, politické, kulturní, sociální) bariéry omezující růst kapitálu.“⁵⁸

Původ globalizace nutno hledat po skončení 2. světové války v roce 1945. Neobyčejný rozvoj vědy a techniky vedl ke stále se zrychlujícím tempu. Do dříve nevídaného pohybu různými směry, zvyšujícími se rychlostmi a rozličnými cestami byli uvedeni lidé, suroviny, výrobky a peníze. Do tohoto zrychlujícího se pohybu se dostaly i lidské zkušenosti a znalosti. Komunikační cesty vedou již nejen po povrchu planety (po souši, mořích a řekách), ale i po dnech oceánů (podmořské kabely) a vzduchem (letadla, družice). Globalizace však nezastihla společnost heterogenní, ale značně rozdílnou, a to jak ekonomicky, politicky, nábožensky a morálně. To vše způsobuje problémy, jichž jsme i nyní svědky. Tyto rozdíly eskalují například válečné konflikty.⁵⁹

Myslitelé, zabývající se současným a budoucím vývojem společnosti, rozlišují mezi globalizací a tzv. univerzalizmem. Globalizaci považují za sjednocování a propojování, za nový způsob

---

⁵⁸ BĚLOHRADSKÝ, V. *Společnost nevolnosti: eseje z pozdější doby*. Praha: Sociologické nakladatelství (SLON), 2014. 3. vyd., 369 s. ISBN 978-80-7419-167-1. S. 264.

⁵⁹ Např. konflikty na Ukrajině, v Sýrii, Iráku, Afganistánu aj.

myšlení, za myšlení v globálních rozměrech. Univerzalismus nazírají jako vnučování (nejen ekonomické, politické a vojenské) způsobu života, uspořádání společnosti a myšlení jednou národní kulturou jiným národním kulturám.

„Vše nasvědčuje tomu, že globalizace, poháněná stálým rozvojem a zvyšováním rychlosti komunikace ve výše uvedeném širokém pojetí, je skutečně nevyhnutelným, ale nikoli neregulovatelným procesem. Vskutku hrozí, že by se proces globalizace mohl v zájmu vyšší míry racionalizace života na Zemi zvrátit v nový univerzalismus, v němž by se postupně vytratila současná diverzita národů, národních kultur, národních a kmenových jazyků, náboženství, životních stylů apod. Objevují se názory, že do konce 21. století by mohla zmizet až polovina současných přirozených jazyků, které takovouto diverzitu představují.“⁶⁰

Role andragogiky je v případě čelení negativním vlivům globalizace a univerzalismu naprosto nezastupitelná. Eliminovat tato negativa lze efektivně jedině prostřednictvím celoživotního učení a vzdělávání, které může postavit jakousi pomyslnou hráz většině nepříznivých důsledků globalizace a univerzalismu.

Globalizace s sebou nutně nese i negativní sociální důsledky. V průběhu globalizace neobyčejně posiluje vrstva bohatých a mocných. Na druhé straně pak přibývá lidí s nízkou úrovní vzdělání, jež jsou odsouzeni k životu na hranici bíd a v sociálně vyloučených oblastech bez možnosti pracovat a vzdělávat se. V zemích tzv. třetího světa se jedná o značnou část populace, v celosvětovém měřítku tvoří tuto skupinu přibližně o 1,5 miliardy negramotných.

Dnešní společnost je mj. nazývána společností informační. Jako první údajně použili tento dnes již vžitý pojem v r. 1975 Francouzi

---

⁶⁰ CEJPEK, J. *Informace, komunikace a myšlení*. Praha: Nakladatelství Karolinum, 2005. 2. vyd., 234 s. ISBN 80-246-1037-X. S. 95.

Simon Nora a Alain Minc ve zprávě francouzské vlády.⁶¹ Autorství pojmu se přisuzuje i americkým sociologům Danielu Bellovi (znám je jeho výrok, že postindustriální společnost je možno nazvat společností informační)⁶² nebo A. L. Normanovi (též kolem roku 1975). Informační společnost je na jedné straně na informacích založena, spotřebovává je, na straně druhé je sama produkuje. Množství informací působí nesnáze nejen médiím (inflace nedůvěryhodných a povrchních zpráv), ale zejména vzdělávacím institucím (školy, univerzity), neboť naráží na poznávací a rozlišovací limity člověka. Erich Fromm⁶³ upozornil, že nejen nedostatek, ale i nadbytek informací může být škodlivý a že přemíra informací může být počátkem krize vzdělávání jako takového.

Informační společnost budovaná na demokratických a svobodných principech nabízí všem zájemcům možnost vzdělání a vzdělávání v libovolných oblastech. Podle Cejпка (2005) „vize vzdělanostní společnosti prosazuje orientované vzdělání zaměřené k celé lidské osobnosti a jejím vztahům s ostatními lidmi bez ohledu na rasu, národnost, věk či hendikep. Klade důraz nejen na racionalitu, ale i na emocionalitu. Směřuje nejen k vědě, ale také ke schopnostem jednat v sociálním prostředí. Jde o vzdělávání v celé jeho šíři (*education*), o rodinnou výchovu, vzdělávání předškolní, školní, mimoškolní i o osobní zdokonalování se. Koncepti vzdělanostní společnosti prolíná výchova ke globálnímu myšlení a jednání. Do vize vzdělanostní společnosti se vkládá naděje, že by mohla výrazně zmírnit narůstající konflikt mezi evolucí přírody a evolucí lidské kultury. Vize

---

⁶¹ NORA, S., MINC, A. *L'information de la société, Rapport M. le Président de la République*. Paris, 1978.

⁶² BELL, D. *The Coming of Post-Industrial Society: A Venture in Social Forecasting*. New York: Basic Books, 1975. 1. ed. ISBN 0-465-01281-7.

⁶³ FROMM, E. *Haben oder sein*. München: Deutscher Taschenbuch Verlag, 1980. 2. Aus., 215 S. ISBN 3-423-01490-3.

vzdělanostní společnosti vytváří orientaci pro vypracování národních programů vzdělávání pro 21. století.

Tato vize se také pokouší řešit výše naznačený informační problém společnosti tím, že vzdělání mj. zaměřuje na učení se schopnosti výběru potřebných informací a jejich zpracování lidskou myslí a lidským mozkovým potenciálem. Snaží se překonat dosud převažující instrumentální koncept vzdělání orientovaný na specifické cíle spjaté převážně pouze s povoláním či zaměstnáním, tj. pouze na znalosti, dovednosti nebo ekonomickou způsobilost. Jde jí o rozvoj celé osobnosti k tomu, aby člověk objevil, odkryl a obohatil svůj tvořivý potenciál, aby se naučil být. Jde o osobnostní koncept vzdělávání. Vize vzdělanostní společnosti je od dob J. A. Komenského prvním vážným novodobým pokusem stanovit principy vzdělání, a to v globálním měřítku. Je impulzem pro státy a národy, aby podle svých možností investovaly co nejvíce do takto orientovaného vzdělání.⁶⁴

Nejen z toho vyplývá, že vize vzdělanostní společnosti je projevem globálního myšlení. Jedině vzdělaný a neustále se vzdělávající se jedinec může efektivně řešit anebo zmírnit rozpory současného globalizujícího se světa a problémy, které přináší.

---

⁶⁴ CEJPEK, J. *Informace, komunikace a myšlení*. Praha: Nakladatelství Karolinum, 2005. 2. vyd., 234 s. ISBN 80-246-1037-X. S. 102.

3. VZNIK KONFLIKTU A JEHO ŘEŠENÍ

Při komunikaci logicky dochází ke konfliktům. Předmětem této kapitoly budou pouze konflikty mezilidské. Zdůrazňuji to proto, že konflikty totiž nastávají při komunikaci i na technické či technologické úrovni.⁶⁵

3.1 Teorie konfliktu

Konfliktu zpravidla předchází problémová komunikace. Ta nastává tehdy, je-li narušena forma porozumění a shody. To je způsobeno nevhodným chováním, a to jak v osobním životě, tak na pracovišti (harassment, mobbing, diskriminace, kouření, nadměrné pití alkoholu). Důsledky nevhodného chování vyžadují okamžité reakce.

V praxi je velice obtížné stanovit, kdy konflikt začíná a kde končí, neboť hranice není vždy zcela zřetelná. Konflikt nastává, laicky a i s jistou nadsázkou řečeno, když se v komunikačním procesu vyskytuje něčeho dobrého málo nebo špatného hodně. V češtině je synonymem pro slovo konflikt slovo střet a spor, antonymem pak slova pohoda, harmonie a soulad. Konflikt může být buď vnitřní, odehrávající se uvnitř jedince, anebo vnější, mezi dvěma či více lidmi.

Konflikt v určitých případech přerůstá ve slovní či fyzickou agresi, a pokud překročí určitou (zákonnou) mez, následuje trest. I jedno z největších děl světové literatury, *Zločin a trest*⁶⁶, se ve své podstatě zabývá otázkami konfliktu, viny a trestu.

---

⁶⁵ Dobře známé z každodenního života jsou při práci s PC případy, kdy dochází k tzv. konfliktu paměti s hardwarem počítače.

⁶⁶ DOSTOJEVSKIJ, F. M. *Zločin a trest*. Praha: Academia, 2004. 8. vyd., 494 s. ISBN 80-200-1230-3.

Konflikt (z lat. *confligo, configere, conflictum* – srazit se, *conflictus* – srážka) je srážka či střet dvou nebo vícerych, do určité míry se vylučujících nebo protichůdných snah, sil, potřeb, zájmů, citů, hodnot nebo tendencí. Opakem konfliktu je kooperace (spolupráce).⁶⁷

Výrost a Slaměník (2008) uvádějí, že konflikt je v psychologii vymezen „jako situace, ve které působí přibližně stejně velké síly, jejichž účinky jsou však protichůdné. Výsledkem je specifikace typů konfliktních situací, ve kterých působí dvě protichůdné síly s pozitivní valencí, dvě protichůdné síly s negativní valencí, dvě síly, z nichž každá má pozitivní i negativní valenci.“⁶⁸

S pojmem konflikt se lze setkat v mnohých oblastech života a sociálních interakcích, a proto je této problematice věnována pozornost v mnohých odvětvích společenských věd.

Na konflikt můžeme nahlížet z hlediska etologického, psychologického, historického, filozofického, matematického, sociologického aj. V současnosti podle Holé (2003)⁶⁹ stále výrazněji do popředí vystupuje komplexní vnímání konfliktních situací, na něž působí psychologické, sociální, kulturní a dalších faktory, což vyžaduje interdisciplinární přístup ke zkoumání této problematiky.

Kromě výše uvedené definice konfliktu existuje celá škála dalších pokusů o přesné terminologické vystižení tohoto jevu. Většina vymezení spadá však do pouhých dvou kategorií, jimiž jsou na jedné straně konfliktní chování a na straně druhé jejich zdroje (rozdílné zájmy obou stran konfliktu). Ačkoli se v literatuře můžeme setkat s různými typologiemi konfliktů, přece jen jakousi společnou charakteristikou je odlišení intrapersonálních a sociálních konfliktů. V konfliktní situaci se

---

⁶⁷ *Nové Universum*. Praha: Knižní klub, 2003. 1. vyd., 1304 s. ISBN 80-242-1069-X.

⁶⁸ VÝROST, J., SLAMĚNÍK, J., *Sociální psychologie*. Praha: Grada Publishing, 2008. 2. vyd., 408 s. ISBN 978-80-247-1428-8. S. 303.

⁶⁹ HOLÁ, L. *Mediace: způsob řešení mezilidských konfliktů*. Praha: Grada, 2003. 1. vyd., 190 s. ISBN 80-247-0467-6.

tedy mohou ocitnout jak jednotlivci, tak i celé skupiny (organizace, koalice, národy aj.).

Subjektem intrapersonálních konfliktů je jedna osoba a obsahem konfliktu je střet protichůdných sil reprezentujících různé objekty, např. dosažení cílů, naplnění potřeb, realizace zájmů, přičemž rozpor nevzniká proto, že někdo brání naplnění těchto snah, ale proto, že rozpor je v dosažení samotných cílů, zájmů apod. Subjektem sociálních konfliktů jsou dvě nebo více osob a obsahem je střet protichůdných sil reprezentujících objekty, např. dosažení cílů, naplnění potřeb, realizace zájmů, prosazení názorů apod., přičemž rozpor vzniká proto, že někdo brání naplnění těchto snah.

Výrost a Slaměnik (2008) konstatují, že struktura osob vystupujících v sociálních konfliktech je mnohem složitější než v případě interpersonálních konfliktů. Pro přehlednost konflikty dělí na interpersonální, skupinové a meziskupinové konflikty.

„Z hlediska struktury aktérů jsou interpersonální konflikty reprezentované konflikty mezi dvěma nebo více osobami. Aktéři v tomto případě vystupují jako individuální osoby, které jsou nositeli vlastních názorů, postojů, sledují vlastní cíle apod. Nejjednodušší formou tohoto konfliktu představují dyadické konflikty. Jejich významným zdrojem je odhadovaná osobní ztráta. Struktura aktérů skupinových konfliktů je složitější, než jsme viděli u interpersonálních konfliktů. Tyto konflikty mohou vznikat jak v malých sociálních skupinách, tak i ve velkých sociálních skupinách. V jejich rámci můžeme specifikovat konfliktní situace, ve kterých se střetávají jedinec (člen skupiny) a skupina, jedinec (nečlen skupiny) a skupina a nakonec i dva členové skupiny (v tomto případě je důležité, že konflikt probíhá ve skupinovém kontextu) a více členů skupiny (v tomto případě mohou vystupovat jako samostatní aktéři nebo mohou vytvářet mikrokoalice). Opět je však

třeba upozornit na důležitost významu existence skupinového kontextu, v jehož rámci konflikt probíhá.⁷⁰

3.2 Andragogické aspekty konfliktu

Každý konflikt má svůj vývoj neboli dynamiku. Výchovným působením, vzděláním a vzděláváním a dobrou taktikou můžeme však většině konfliktů předejít (tzv. andragogický aspekt zvládnutí konfliktu založeného na učení a pozitivní změně postojů). Většina autorů ve vývoji konfliktu popisuje buď jeho eskalaci, nebo charakterizuje různé způsoby a možnosti řešení konfliktu.

Americký psycholog Dean Pruitt⁷¹ shrnul dynamiku sociálního konfliktu do čtyř oblastí, jimiž jsou sociální dilemata, šíření konfliktu, negociace a řešení konfliktu.

Sociální dilemata představují množinu situací, ve kterých si musí dvě nebo více stran vybrat mezi vlastním zájmem a společným zájmem. Rozhodnutí, které v této situaci upřednostňuje společný zájem, snižuje vlastní zisk. Každá strana může profitovat na úkor jiných, protože sociální dilemata zahrnují rozdíly v zájmech. Zároveň může jít i o společné zájmy, neboť vzájemná kooperace je nejlepší pro všechny strany a je mnohem výhodnější než vzájemná ztráta. Sociální dilemata však mohou zahrnovat i smíšené motivy.

Obsahem vyjednávání (negociace – z angličtiny negotiation) je diskuze mezi stranami konfliktu s cílem dosáhnout dohody v oblasti rozdílných zájmů. Stejně jako v sociálních dilematech, i v tomto případě můžeme rozlišit smíšené motivy. Při nesouladu zájmů je každá skupina motivovaná sledovat vlastní zájmy na úkor druhé skupiny. I zde platí, že

---

⁷⁰ VÝROST, J., SLAMĚNÍK, J. *Sociální psychologie*. Praha: Grada Publishing, 2008. 2. vyd., 408 s. ISBN 978-80-247-1428-8. S. 306.

⁷¹ PRUITT, D. *Social Conflict: Escalation, Stalemate, and Settlement*. New York: Rutter, 2003. 3. ed., 310 p. ISBN 0-07-285535-7.

sladění zájmů je kompromisem, obvykle výhodnějším pro obě skupiny než selhání domluvy.

Například Gruber (2011) považuje „vyjednávání za nejmírnější druh konfliktu. Tedy také na hranici, ale už v říši konfliktů. Je-li vyjednávání vedeno civilizovaně, kultivovaně, profesionálně, konflikt se transformuje do formy zvané problém. Problém, řešený společnými silami vyjednávajících. Nicméně vyjednávání je komunikační činnost, kterou vnímám již jako činnost za hranicí nekonfliktního a konfliktního. Kdyby neexistoval aspoň nějaký střet zájmů, nevyjednávalo by se přece.“⁷²

Při eskalaci konfliktů hraje velkou roli taktika. Z hlediska možných postupů řešení konfliktů je eskalace příznačná pro situace, které jsou řešené sporem, resp. bojem mezi zúčastněnými stranami. Eskalace je někdy jednosměrný proces, při němž jedna strana zvyšuje tlak a druhá pasivně odolává. Častější je ale dvousměrný proces, zahrnující konfliktovou spirálu, ve které každá strana reaguje hněvem nebo obranou na nejnovější akci, provokující další akci druhé strany.⁷³

Nezbytnou podmínku k vyřešení konfliktu představuje dosažení vytčeného cíle. V opačném případě dochází ke zhoršení vztahů mezi konfliktními stranami. Obecně rozlišujeme tři základní možnosti řešení konfliktů, jimiž jsou způsoby autoritativní, alternativní a zásah (intervence) třetí strany (případně třetích stran).

Autoritativní řešení konfliktů představují řešení založená na síle, moci nebo vlivu, jimiž některá ze stran disponuje. Autoritativní řešení mívá buď formální nebo neformální charakter a konkrétně ho ztělesňuje justice, policie, řídicí pracovníci, experti, učitelé, rodiče aj. Autoritativní řešení se zakládají na autoritě, jsou tedy vynucená a dotčené strany

---

⁷² GRUBER, D. *Zlatá kniha komunikace*. Praha: Gruber – TDP, 2011. 4. vyd., 280 s. ISBN 978-80-85-6243-04. S. 53.

⁷³ Toho jsme nyní svědky např. při ukrajinsko-ruském konfliktu nebo při konfliktu mezi Izraelem a Palestinou.

s řešením nemusejí souhlasit. Vynucená řešení často způsobují, že strany konfliktu s řešením nesouhlasí a snaží se mu vyhnout. Pro autoritativní řešení je typické, že účastníci konfliktu spolu komunikují přímo. Je pravidlem, že strana disponující větší mocí, silou nebo autoritou rozhodne konflikt ve svůj prospěch. Řešení založené na autoritě nebere často v potaz podstatu konfliktu. V případě soudního sporu se konfliktní strany prostřednictvím svých právních zástupců snaží prosadit svá práva. Soud, na základě platných právních předpisů, vydá rozhodnutí, které musí sporné strany respektovat.

Alternativní řešení konfliktů (netýká se však závažných trestněprávních skutků jako jsou např. vražda, loupež, zpronevěra apod.), kam řadíme též mediaci (viz kapitola 3), poskytují konfliktním stranám svobodnou možnost rozhodnout se, zda a jakým způsobem se dohodnou. V tomto případě je postup řešení konfliktů plně v kompetenci stran sporu. Tím pádem mají možnost ovlivňovat průběh konfliktu, způsob jeho rozhodování a obsah dohodnutého řešení. Nutno podotknout, že alternativní způsoby řešení konfliktů dosahují větší spokojenosti s výsledkem řešení konfliktu než v případě jeho vynucení autoritou.

Kromě mediace existuje několik metod alternativních způsobů řešení konfliktů. Jsou jimi zejména integrace, akomodace, dominance, vyhýbání a kompromis.

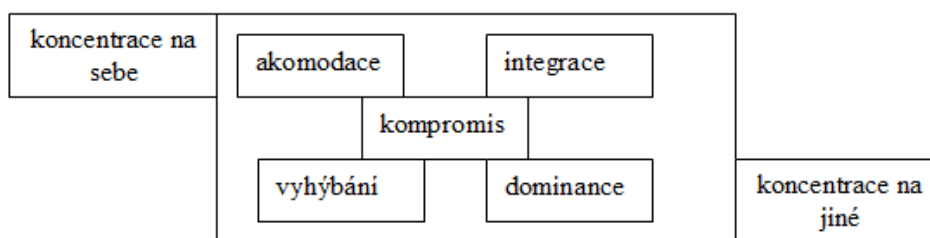
3.3 Praktické řešení konfliktu

Zainteresované strany konfliktu při střetu ostře konfrontují svá stanoviska, tj. svá očekávání, zájmy a potřeby. Nastalý problém poté generují a v ideálním případě mohou zvažovat jeho alternativní řešení. Tato integrace nachází opodstatněné uplatnění při komplexních problémech způsobených zejména nedorozuměním zúčastněných stran. „Její výhodou je poměrně dlouhodobá účinnost, protože řeší jádro

konfliktu, nikoli jeho symptomy. Naopak, není vhodná při konfliktech pramenících z rozdílných hodnotových systémů. Nevýhodou je také časová náročnost uvedeného postupu.

Akomodace je základem překonávání rozdílů zdůrazňováním společných prvků. Může být úspěšnou strategií, když je možné vrátit problém do výchozího stavu. Není vhodná při komplexních a zhoršujících se konfliktech, předností akomodace je podpora kooperace mezi konfliktními stranami. Hlavním nedostatkem je dočasné přerušování konfliktu, nikoli jeho trvalé řešení⁷⁴.

Obrázek 4: Model alternativních řešení konfliktních situací

Zdroj: Výrost, J., Slaměník, J. (2008, s. 311).

Uvedený model alternativních řešení konfliktních situací detailně popisuje vztahy mezi jednotlivými determinanty (viz obrázek č. 4).

Dominance, též nazývaná technikou síly (já vyhraji, ty prohraješ), v podstatě ignoruje potřeby a zájmy druhé strany. Souhlas druhé strany je zpravidla/většinou vynucený. Dominance má své uplatnění při implementaci nepopulárních opatření a při rozhodování v časové tísní. Dominance je vhodná při participativním přístupu stran. Její nespornou výhodou je rychlost řešení konfliktu, nevýhodou naopak odpor vůči zvolenému řešení.⁷⁵

⁷⁴ VÝROST, J., SLAMĚNÍK, J. *Sociální psychologie*. Praha: Grada Publishing, 2008. 2. vyd., 408 s. ISBN 978-80-247-1428-8. S. 311.

⁷⁵ VÝROST, J., SLAMĚNÍK, J. *Sociální psychologie*. Praha: Grada Publishing, 2008. 2. vyd., 408 s. ISBN 978-80-247-1428-8. S. 311.

Již výše zmíněná strategie vyhýbání zahrnuje pasivní ignorování problému nebo jeho aktivní potlačení. Vyhýbání je pak „adekvátní strategií při triviálních, resp. dočasných konfliktech, anebo když náklady na případnou konfrontaci převýší zisky z jejich bezprostřední intervence. Vyhýbání šetří čas a prostředky při rozvíjejících se a nepřehledných konfliktech. Není vhodné při zhoršujících se problémech. Podobně jako akomodace i vyhýbání je jen dočasným řešením konfliktní situace.

Kompromis představuje moderovanou koncentraci na své potřeby, jakož i na potřeby jiných. Strategie kompromisu nemá jasného vítěze ani poraženého. Větší důraz se klade na nalezení a akceptaci vhodného řešení než na spokojenost zainteresovaných stran konfliktu. Kompromis je vhodný, když sporné strany disponují relativně stejnou mocí a rozdílnými cíli. Otázkou v tomto kontextu zůstává realizovatelnost kompromisních řešení, resp. jejich efektivita. Výhodou je demokratický průběh řešení konfliktu a vytvoření prostoru pro jeho následné kreativní řešení.

Pokud nezafunguje ani alternativní řešení, je nutno řešit konflikt intervencí třetí strany (třetích stran). Konflikty často přerůstají do dlouhotrvajících, finančně a materiálně náročných bojů, ze kterých žádná ze zúčastněných stran neprofituje. Stále častěji se v této souvislosti začínají uplatňovat postupy, jež s pomocí třetích stran napomáhají řešit konflikty, které sporné strany jinak nedokážou řešit.⁷⁶

Poznatky o sociálních konfliktech jednoznačně potvrzují, že konflikty jsou neustále velmi specifickou a aktuální tematikou. Aktuálnost konfliktů se promítá i do jejich definování a přesného vymezení. Vedle chápání konfliktu v dimenzích narušení systému nebo rovnováhy stavu se objevují i vymezení konfliktů jako přirozené součásti našeho života s důrazem na způsob jejich řešení. Zároveň je nutné mít neustále na zřeteli komplexní vnímání konfliktu a důsledně

---

⁷⁶ VÝROST, J., SLAMĚNÍK, J. *Sociální psychologie*. Praha: Grada Publishing, 2008. 2. vyd., 408 s. ISBN 978-80-247-1428-8. S. 311.

rozlišovat intrapersonální a sociálních konflikty, jejich vývoj a dynamiku a tzv. konfliktovou spirálu, jejímž výsledkem je eskalace konfliktů a odklon od původních sporných otázek. Při řešení konfliktů je nutné upřít pozornost jak na potenciální zdroje konfliktů, tak i na techniky deeskalace.⁷⁷

Gruber (2011) rozděluje konflikty na několik oblastí. Prvním z nich je tzv. konflikt typu nedorozumění. Stojí-li dva lidé proti sobě ve sporu vyvolaném pouze informací na jedné, druhé či obou stranách, pak má takový konflikt podobu nedorozumění. Nedorozumění je zcela řešitelné vysvětlením. Je-li nedostatek informací pouze na straně jednoho z účastníků konfliktu (soupeřů), pak k vyřešení směřuje vysvětlovací činnost právě tohoto informovaného účastníka.

Konflikt, který již není nedorozuměním, představuje podle Grubera (2011) „střet, kdy obě strany i po úplném možném informování zjistí, že jejich postoje jsou rozdílné.“⁷⁸ Optimální řešení představuje vyvážený kompromis. Pokud se ale jedná o tzv. antagonistický konflikt, ten již není řešitelný ani informovaností, ani kompromisem.

Někdy se stává, že konflikt dospěje až do stádia agrese. Psychologický slovník k termínu agrese uvádí, že se jedná o „útočné a výbojné jednání, projev nepřátelství vůči určitému objektu, úmyslný útok na překážku, osobu, předmět stojící v cestě uspokojení potřeby.“⁷⁹ Oproti tomu Výrost a Slaměník (2008) agresi charakterizují jako „záměrné ubližování, způsobování negativních důsledků, ... agresí se myslí chování a není důležité, jakou podobu mají následky tohoto

---

⁷⁷ VETEŠKA, J. *Základy mediace a probace*. Praha: Univerzita Jana Amose Komenského, 2014 (v tisku).

VÝROST, J., SLAMĚNÍK, J. *Sociální psychologie*. Praha: Grada Publishing, 2008. 2. vyd., 408 s. ISBN 978-80-247-1428-8. S. 311.

⁷⁸ GRUBER, D. *Zlatá kniha komunikace*. Praha: Gruber – TDP, 2011. 4. vyd., 280 s. ISBN 978-80-85-6243-04. S. 136.

⁷⁹ HARTL, P., HARTLOVÁ, H. *Psychologický slovník*. Praha: Portál, 2009. 2. vyd., 774 s. ISBN 978-80-7367-569-1. S. 22.

chování, tedy může jít o cokoliv, co vyvolává odpor (averzivní reakci) a prožívání psychické nepohody (diskonfortu).⁸⁰

Agrese je podle Mikulášťíka (2010) „záměrné poškozování jiných lidí, zvířat a věcí. Může to být prosazování se na úkor jiných, odmítání potřeb, pocitů a přesvědčení druhých. Přitom může prosazovat správné myšlenky. Agresivita není pouze fyzického rázu, nemusí to být pouze hrubá slova, vulgarizmy a křik, panovačné hlasové projevy, může to být i ironizování, sarkazmus s cílem degradovat druhou osobu. Agresor nepřiznává své vlastní chyby, při přesvědčování je velmi neústupný. Oční kontakt bývá dlouhý, tvrdý, čekající až druhá strana uhne pohledem. Agresivní člověk může být nezdrženlivý a nevybíravý, arogantní. Rád káže, vyčítá, lamentuje, moralizuje.

Agresivita může mít i formu instrumentální, která je zaměřena na dosažení svého cíle na úkor jiných. Může mít formu šikanování. Poměr agresivity je stále velký vůči jiným způsobům chování. Stále je málo altruizmu (prosociálního chování) s utrpením jiných. Agresivita může mít formu explozivní nebo implozivní. Explozivní, čili otevřená forma agresivity, se projevuje nezdrženlivostí, nešetností vůči jiným, hlasitým až křičícím hlasem. Implozivní forma agresivity je charakteristická sebeovládáním, vyhýbáním se přímým střetům, stažením se do sebe, čili jde o potlačení agrese, což vyvolává větší vnitřní napětí.⁸¹

Vacek (2008) k tématu agresivity konstatuje, že „ztotožňovat agresivní chování se zlem je přirozeně zjednodušením. Platí, že ne každé agresivní jednání musí být motivováno zlými úmysly. Dokonce tomu může být naopak. Např. agresivní jednání jako akt šlechtnosti při obraně slabšího v situaci ohrožení může být projevem prosociálnosti. Na druhé straně zlo v podobě záměrného ubližování nachází svoji základní

---

⁸⁰ VÝROST, J., SLAMĚNÍK, J. *Sociální psychologie*. Praha: Grada Publishing, 2008. 2. vyd., 408 s. ISBN 978-80-247-1428-8. S. 267.

⁸¹ MIKULÁŠTÍK, M. *Komunikační dovednosti v praxi*. Praha: Grada Publishing, 2010. 2. vyd., 328 s. ISBN 978-80-247-2339-6. S. 228.

formu právě v nejrůznějších formách agrese. Ať už otevřené nebo skryté, přímočaré nebo rafinované.“⁸²

Až do 80. let 20. století se mělo za to, že hnací silou agrese je frustrace.⁸³ Tuto teorii však úspěšně korigoval až v roce 1989 Leonard Berkowitz,⁸⁴ jenž o vztahu agrese a frustrace stanovil hypotézu, jejíž základní myšlenkou je, že frustrace vyvolávají agresi proto, že jsou averzivní. Frustrace tím tvoří jednu z podtříd podnětů, které tím, že vyvolávají averzi, evokují agresivní chování. Jinak slovy Berkowitze řečeno: frustrace jsou averzivní události a generují sklon konat agresivně jen do té míry, do jaké vyvolávají negativní afekt. S touto teorií lze pracovat i v přístupu k odsouzeným jedincům.

Společnost se přirozeně agresi ať už na osobní nebo společenské úrovni brání zákony, předpisy, vyhláškami a nařízeními. Pokud agresor zajde až za společensky přijatelnou hranici, následuje trest. A protože podle statistik ve společnosti agresivity přibývá, hledají psychologové, sociologové a filozofové její příčiny a řešení.

Např. Fukuyama⁸⁵ se podle Loužka (2008) „snaží uvést do souladu rozsah sociálního rozvratu, který má zkušenosti v mnoha západních zemích v průběhu posledních 30 let. Triumf západní liberální demokracie představuje podle něj tzv. „velký rozvrat“ (zvýšená míra kriminality, rozpad rodiny a nedostatek důvěry ve veřejné instituce). Fukuyama zkoumá povahu člověka a jeho morálky. Zastává myšlenku tzv. „sociálního kapitálu“, který definuje jako soubor neformálních hodnot a norem sdílených mezi členy skupiny, která umožňuje

---

⁸² VACEK, P. *Psychologie morálky a výchova charakteru žáků*. Hradec Králové: Gaudeamus, 2011. 1. vyd., 198 s. ISBN 978-80-7435-108-2. S. 80.

⁸³ Frustrací se míní stav, když vnitřní nebo vnější okolnosti znemožňují dosažení cíle.

⁸⁴ Leonard Berkowitz (* 1926) je americký sociální psycholog, působící na Univerzitě ve Wisconsinu. Dlouhodobě se zabývá studiem agresivity. Viz jeho práce: BERKOWITZ, L. *Aggression: Its causes, consequences, and control*. New York: McGraw-Hill, 1993. 1. ed., 485 p. ISBN 0-07004-874-6.

⁸⁵ Francis Fukuyama (* 1956) je americký spisovatel a filozof japonského původu. FUKUYAMA, F. *Konec dějin a poslední člověk*. Praha: Rybka, 2002. 1. vyd., 379 s. ISBN 80-86182-27-4.

spolupráci mezi nimi. V dnešní době podle něj tento sociální kapitál chybí. Dochází k závěru, že západní společnosti jsou nyní rekonstruovatelné jedině v případě revitalizovaného morálky, obnovené občanské hrdosti a posílení rodinného života.“⁸⁶

---

⁸⁶ LOUŽEK, M. Velký rozvrat. Lidská přirozenost a rekonstrukce společenského řádu. *Sociologia*, 2008, roč. 40, č. 2, s. 170-174.

4. TREST, TRESTÁNÍ A NÁVRAT JEDINCE DO SPOLEČNOSTI

Tato kapitola logicky navazuje na předchozí pojednání v tom slova smyslu, že po komunikaci vyhocené do agrese, přestupující pravidla, v našem případě zákon,⁸⁷ padne spravedlivý trest vyřčený soudem. Následuje výkon trestu, jímž se zabývá penologie.⁸⁸ Ta zkoumá účinnost různých druhů trestu, podmínky výkonu trestu, praktické otázky vězeňství, možnosti alternativních trestů, prevenci a recidivu. Cyklus trestu je poté završen penitenciární⁸⁹ a postpenitenciární péčí a probací. Etopedie pak zkoumá příčiny poruch chování a zabývá se rozvojem, výchovou a vzděláváním delikventů.

4.1 Teorie trestu

Návrat vězněného do normální společnosti je mnohdy velmi komplikovaný a složitý. Problém řeší nejen výše zmíněná penologie, ale i psychologie, pedagogika, andragogika, právnické vědy, sociální práce, sociologie a z různých pohledů a hledisek i další sociální a humanitní vědy. I když většinou všichni vězni touží po svobodě, je přechod z vězení do běžného občanského života považován za velmi náročnou životní situaci. Základním problémem je otázka využití možností a efektivity resocializace odsouzeného.

Hlavním smyslem trestu je ochránit společnost před pachateli trestných činů a zabránit jim v páčání další trestné činnosti. Účelem trestu je odsouzené vychovávat je k tomu, aby vedli bezkonfliktní řádný

---

⁸⁷ Tematicky se podkapitola nevěnuje trestům užívaných ve výchově, v náboženství a ve sportu, ale pouze trestu souvisejícím s právem, jehož výsledkem je zákonné odsouzení a nástup výkonu trestu.

⁸⁸ Pojem penologie je latinského původu (z lat. *poena* = trest).

⁸⁹ Penitenciární péče je speciální péče o vězně ve vězenství.

život. V této souvislosti je třeba mít na zřeteli, že při výkonu trestu nesmí nikdy docházet k ponížení lidské důstojnosti odsouzeného, a to jednak z humánních důvodů, jednak i z důvodů ryze utilitárních (zabraňujících odsouzenému brát trest jako nespravedlnost).

Poruchy chování jsou takové projevy jedince, jimiž se vymyká z přiměřeného chování. Hovoříme o obtížné vychovatelnosti, která má příčinu sociální, výchovnou nebo je příčinou zanedbanost. Poruchy chování souvisejí s porušováním normy, kterou stanovuje daná společnost. V závažnějších případech jde o nedodržování právních norem.

A jaká je vlastně souvztažnost andragogiky s tímto mechanismem? Na první pohled není zcela zřejmá, nicméně andragogika jako interdisciplinární věda zde působí jako prevence ve formě vzdělávání (ať již samotných odsouzených, ale i soudců, státních zástupců, policistů, psychologů, duchovních, sociálních pracovníků, učitelů aj.). Vzdělávání se navíc může stát (a často stává) oporou v těžkých životních situacích odsouzených (separace, dlouhý pobyt ve vězení) a připravit je (vnitřně kultivovat) na návrat do běžného civilního života (rozšíření a zvýšení kvalifikace; rekvalifikace) a najít si práci (poradenství). Proto je zcela na místě se i z andragogického hlediska trestem a jeho následky zabývat.

Trest obecně chápeme jako uvalení určitého omezení, újmy, ztráty nebo bolesti, jímž oprávněná osoba vymáhá dodržování mravních, společenských nebo právních pravidel daného společenství. Smyslem trestu je náprava, odstrašení, ochrana společnosti nebo obnovení narušeného řádu. Společnost si trestem vymáhá dodržování svých norem, v našem případě zákona (trestní zákon). Trest má přispět k nápravě potrestaného, odradit či odstrašit jiné, chránit společnost před pachatelem a obnovit spravedlnost, která byla činem narušena.⁹⁰

---

⁹⁰ MEZNÍK, J., KALVODOVÁ, V., KUČHTA, J. *Základy penologie*. Brno: Masarykova univerzita, 1995. 1. vyd., 74 s. ISBN 80-210-1248-X.

4.2 Význam trestu v oblasti resocializace a penologie

Pojem penologie označuje podle Černíkové (2002) „vědu o trestu a trestání, která se zabývá jejich účinky z hlediska volby adekvátního působení – zacházení s pachatelem trestného činu, aby nedocházelo k opakování trestného činu.“⁹¹ Penologie se zabývá účinky trestu a trestání, zkoumá účinnost různých druhů trestů, vývojem penologie a jejích různých koncepcí v historických souvislostech, zkoumá sociálně psychologické procesy, jevy, vztahy a zákonnosti, které vznikají v důsledku aplikování trestu, zabývá se psychosociální a fyzickou realitou pachatele – např. zdravotní stav, sociální zázemí, věk, dosažené vzdělání a zkoumá přístupy k výchovnému zacházení s vězňenými, aby bylo dosaženo co nejefektivněji účelu trestu.

Sochůrek (2007) zmiňuje blízkost penologie k ostatním vědám, zvláště k pedagogice. „Vztah penologie k pedagogickým vědám tvoří širokou paletu prolínání, využívání a aplikace poznatků většiny pedagogických disciplín. Z hlediska obecné pedagogiky jsou to nejen základní pojmy a definice, z nichž mnohé do penologické vědy přešly nebo se v penologické terminologii již běžně používají, ale i takové otázky, jako je pedagogický význam odměny a trestu, výchovy, vzdělávání atd. v penitenciárních podmínkách, v širším významu však i úloha pedagogiky v rámci zejména primární a sekundární prevence.

Vztah speciální pedagogiky a penologie je vymezen zejména tím, že mnohé problémy, které zkoumá penologie, se dotýkají zejména etopedie. V rámci ní se postupně konstituovala penitenciární pedagogika, kterou chápeme jako specifickou součást etopedie. Zároveň však v širším pojetí penitenciární instituce aplikují i řadu poznatků z dalších speciálně pedagogických disciplín při zacházení s vězňenými osobami s různými druhy mentálních, smyslových a tělesných postižení. Penitenciární pedagogika je aplikovaná pedagogická disciplína, která se

---

⁹¹ ČERNÍKOVÁ, V., SEDLÁČEK, V. *Základy penologie pro policisty*. Praha: Vydavatelství PA ČR, 2002. 1. vyd., 148 s. ISBN 80-7251-104-1. S. 7.

zabývá formami, způsoby, metodami a zvláštnostmi výchovného a vzdělávacího působení na osoby ve výkonu trestu odnětí svobody.⁹²

Český trestní zákoník zná dva základní druhy trestů: odnětí svobody a alternativní tresty. K odnětí svobody může dojít maximálně na 20 let, existují však i tzv. výjimečné tresty (nad 20 let nebo na doživotí). Alternativními tresty mohou být domácí vězení, obecně prospěšné práce, propadnutí majetku, peněžité trest, propadnutí věci nebo jiné majetkové hodnoty, zákaz činnosti, zákaz pobytu, zákaz vstupu na sportovní, kulturní a jiné společenské akce, ztráta čestných titulů nebo vyznamenání, ztráta vojenské hodnosti, vyhoštění (pouze pro cizince).⁹³

V současné globalizované společnosti hraje vězeňství klíčovou roli v bezpečnostních strategiích států. Společností stále více prostupuje hrozba nekontrolovatelných rizik, která se v extrémní a nejviditelnější formě projevují v oblasti kriminality. Politické elity na tento fakt reagují a sahají po instituci vězeňství, která má mít potenciál zvýšit míru bezpečnosti, jež se stává alfou a omegou současného politického, mediálního i vězeňského diskurzu. Existuje mnoho překážek, které brání kritickému uvažování o roli a efektivitě vězeňství ve společnosti, tzn., že existují různé mýty, stereotypy a vžitá samozřejmosti týkající se vězeňství, které legitimizují jeho politiku a odvrací od těchto problémů pozornost.

Jako velmi problematické se v současnosti jeví vzrůstající globalizovaná hegemonie uvěznění jako nejúčinnějšího a nejvyužívanějšího nástroje ke snižování kriminality (a zde zase může andragogika svým působením na vzdělávání mít zcela zásadní roli, a to zejména díky osvětě a prevenci). Vyspělé státy mnohdy naplňují

---

⁹² SOCHŮREK, J. *Kapitoly z penologie. 1. díl*. Liberec: Technická univerzita, 2007. 1. vyd. 58 s. ISBN 978-80-7372-203-6. S. 39-40.

⁹³ JELÍNEK, J. *Trestní zákon a trestní řád s poznámkami a judikaturou a předpisy související, v úplném znění*. Praha: Linde, 2007. 26. vyd. ISBN 978-80-7201-731-7.

ideologii tvrdého trestání a represivní strategii vězeňství, výsledkem jsou však pouze přeplněné věznice.

Podle Deborah Drake (In Dirga, 2013) „ve věznicích nejsou žádná monstra, ale naopak normální lidé, kteří často z různých sociálních, ekonomických, morálních či jiných důvodů akceptují možnost spáchat trestný čin. Je tedy nutné vzdát se představy, že každý zločin je důsledkem individuální psychologické patologie a není ovlivněn sociálně. Vina je samozřejmě a zcela nepochybně i na straně jednotlivců. Pro odsouzené nejsou žádné odměny, nevytváří se ani prostor pro jejich nápravu a všechny v současnosti využívané formy trestu se stávají kontraproduktivními, tzn. vězni se nenapraví, ale naopak se ještě zhorší. Vězeňství v této podobě je založeno na odplatě, která je však nekonečná a neefektivní.

Následkem toho ztrácejí vězni pocit lidskosti, víru ve vězeňský systém a naději do budoucna. Jádrem problému tkví v neschopnosti systému kriminální spravedlnosti, respektive vězeňství, tlumit tendence ke kriminalitě, a proto plní sekundární funkce, které demonstrují loajalitu státu vůči občanům, který se za ně mstí zločincům. Řešení násilí ještě větší mírou represe ale problém dále umocňuje. Místo, aby trest snižoval míru zločinu, tak se současná podoba trestání ve věznicích stává nejsilnějším stimulem pro vznik násilného chování.“⁹⁴

Váně a Dufek (2012) konstatují, že „spravedlnost představuje podle Jacquese Derridy⁹⁵ zkušenost nemožného, a snad právě proto sociální vědci usilují o její uchopení a teoretické zpracování o to usilovněji. Spravedlnost tak v nejednom případě slouží jako zastřešující hodnota pro diametrálně odlišné koncepce. Výsledkem je dlouhodobě

---

⁹⁴ DIRGA, L. Deborah H. Drake: Prisons, Punishment and the Pursuit of Security. *Sociologický časopis /Czech Sociological Review*, 2013, Vol. 49, No. 2, s. 335-338.

⁹⁵ Jacques Derrida (1930 – 2004) byl francouzský filozof, zakladatel tzv. dekonstrukce, jenž ovlivnil sociologii, psychologie a literární vědu.

trvající spor o spravedlnost, jenž je veden na všech možných myslitelných úrovních.“⁹⁶

Polišenská, Koubalíková a Borovanská (2013) věnují pozornost možnostem resocializace pachatelů trestné činnosti. Uvádějí, že „v souvislosti se zkoumáním (re)socializace pachatele trestné činnosti se psychologové, kriminologové i sociální pracovníci zajímají o vliv inteligence a agrese na budoucí trestnou činnost či odklon od kriminálního životního stylu...

Je však třeba se vymezit proti mýtu, že pachatelé trestné činnosti se zásadně a trvale odlišují od nekriminální většiny. Jde spíše o vyšší pravděpodobnost nástupu kriminální kariéry v důsledku rizikové kombinace více faktorů, delikventní populace navíc tvoří poměrně heterogenní skupinu. Vysoký intelekt nelze považovat za jedinou a dostačující podmínku sociální nekonfliktnosti. Lze také zdůraznit funkční stránku sociálně přijatelných projevů agresivity, které jako komponenta běžného chování umožňují saturovat lidské potřeby a zabránit ohrožení fyzické nebo psychické integrity.

V tomto smyslu je nutné zkoumat oba rysy v kontextu celé osobnosti pachatele trestné činnosti, vlivů ve vnějším prostředí a aktuálně přítomných situačních faktorů, umožňujících spáchání deliktu.“⁹⁷

Jako velmi zajímavé se jeví srovnání mužské a ženské kriminality. Ehnertová (2006) uvádí, že „vypovídací schopnost k postižení ženské kriminality mají zejména změny právního vědomí žen, které zahrnují vedle změn znalosti práva zvláště posuny hodnotících a postojevých přístupů k právu. Kriminalita je zde chápána jako stabilní znak určitého druhu chování nebo individuí, za

---

96 VÁNĚ, J., DUFEK, P. Úrovně spravedlnosti: Liberalismus, kosmopolitismus a lidská práva. *Czech Sociological Review*, 2012, roč. 47, č. 5, s. 1061-1066.

97 POLIŠENSKÁ, V. A., KOUBALÍKOVÁ, S., BOROVSANÁ, M. Inteligence a agresivita pachatelů majetkové trestné činnosti. *Československá Psychologie*, 2012, roč., 56, č. 6, s. 574-583.

předpokladu existence homogenních, kriminalitou narušovaných hodnot a zájmů.“⁹⁸

Fischer (2006) konstatuje, že „problematika sociálně patologických jevů a způsoby jejich řešení jsou celosvětově závazným a velmi diskutovaným problémem na všech společenských úrovních. K jednomu z nejvíce závažných a společensky nebezpečných jevů patří bezesporu delikvence. Značný růst kriminality, a také negativní vývoj tohoto společensky nepřijatelného jevu z kvalitativního hlediska, si zcela pochopitelně vynutil zvýšenou pozornost společnosti. Pozornost je soustředěna na racionální řešení tohoto problému, ke kterému patří jednak ochrana společnosti, a také způsob a cíl zacházení s pachateli kriminálních deliktů spočívající ve snaze o dosažení změn. Při řešení zmíněné otázky má kromě jiných vědních disciplin zcela pochopitelně nezastupitelnou úlohu etopedie.“⁹⁹

4.3 Etopedie a penitenciární péče

Etopedie představuje podle Slomka (2010) „jednu ze součástí speciální pedagogiky (z řečtiny ethos = mrav, paideia = výchova). Původně byla součástí psychopedie. ... Etopedii lze charakterizovat jako vědní odvětví, zabývající se výchovou, vzděláváním a výzkumem sociálně narušené mládeže.“¹⁰⁰

Etopedie řeší společensky nežádoucí a nepřijatelné jevy tím, že se svými specifickými postupy snaží dosáhnout korekce ve vzorcích chování, které s kriminálními činy souvisejí. Usiluje o to, aby změna byla pokud možno trvalá. Současná společenská situace ukazuje, že

---

⁹⁸ EHNERTOVÁ, E. Ženská delikvence. Teoreticko-empirická studie k problému právních postojů a hodnotových orientací delikventních žen. *Czech Sociological Review*, 2006, roč. 42, č. 1, s. 229-232.

⁹⁹ FISCHER, S. *Etopedie v penitenciární praxi*. Ústí n. L.: Univerzita J. E. Purkyně, 2006. 1. vyd., 184 s. ISBN 80-7044-722-9. S. 5.

¹⁰⁰ SLOMEK, Z. *Etopedie*. Praha: UJAK, 2010. 1. vyd., 96 s. ISBN 978-80-86723-84-6. S. 5.

represivními postupy lze kriminalitu řešit jen obtížně a že velkou roli musí hrát v budoucnosti zejména prevence.

Etopedie představuje specifický výchovný proces a výchovu, která probíhá ve speciálních výchovných zařízeních pro děti a mládež.¹⁰¹ Předmětem etopedie je tedy mladistvý jedinec s poruchami chování. Převýchova mladistvého začíná jeho umístěním do speciálního výchovného zařízení. Jejím hlavním cílem je vrátit jedince k obvyklé společenské normě (chování a hodnot) a upravit jeho vztahové problémy.

V průběhu etopedické praxe dochází k rušení negativních schémat jednání a vytvářejí se nová schémata chování a vnímání, jež plně odpovídají požadované sociální normě. Etopedie představuje relativně dlouhodobý náročný proces, který závisí na včasné době jeho nástupu, konkrétní osobnosti mladistvého a podmínkám, jimž je vystaven. Převýchova problematických dětí a mladistvých je zejména zpočátku spojena s překonáváním fyzického a psychického odporu těchto jedinců (útěky, napadení, asociální chování nejsou výjimkou). Slomek v této souvislosti uvádí, že „v převýchovné práci je nutno počítat s určitým stupněm odporu, nesouhlasu a zatvrzelostí vůči vnějším vlivům. Reakce převychovávaného na výchovné vlivy je výrazně individuální, liší se navzájem různou intenzitou aktivity. Čím lehčí narušení a nižší věk, tím jednodušší může být cesta k úpravě situace, tím zvladatelnější může být převýchova. Vzájemná propojenost vnějších a vnitřních vztahů a postojů je základním rámcem cíle výchovné práce: za úspěch můžeme považovat stav, kdy jedinec s indikovanými problémy mění své vnitřní kvality, přijímá nabízené a bere je za své.“¹⁰²

---

¹⁰¹ Podobně tomu tak je i ve vězení pro dospělé, ale to již není předmětem etopedie, která se zaměřuje pouze na mladistvé.

¹⁰² SLOMEK, Z. *Etopedie*. Praha: UJAK, 2010. 1. vyd., 96 s. ISBN 978-80-86723-84-6. S. 30.

V oblasti učení vede mladistvé odsouzené ke spolupráci se státními (vězeňskými) orgány nejvíce motivace. Přitom je důležité a podstatné vypořádat konkrétní motivy jedince vedoucí jak k nedobrovolnému, tak samostatnému dobrovolnému učení. Důležitou součástí motivace k učení je též hodnotový systém daného jedince, který je zcela individuální. Zásadní vliv na výsledky resocializační práce má odbornost pedagogických pracovníků a jejich schopnost efektivně pracovat.

Podle Šauerové (In Veteška a Salivarová, 2013) „v podmínkách výkonu trestu odnětí svobody směřuje většina motivů odsouzených (mladistvých nebo dospělých) k získání určitého osobního prospěchu, ať už materiálního, či v podobě různých výhod, jde tedy o motivaci založenou na hodnotách instrumentálních, nikoliv cílových. Materiálním prospěchem může být přídavek ke stravní normě, na který mají nárok pouze odsouzení pracovně zařazení, nebo možnost nošení pracovního oděvu, čímž se mohou odlišit od ostatních odsouzených. Právě toto odlišení je pro některé odsouzené velmi důležité, neboť jim dodává pocit výjimečnosti a nadřazenosti nad ostatními odsouzenými. Výhody, které mohou odsouzení získat zařazením do práce či vzdělávacího programu, spočívají zejména v lepších průběžných hodnoceních výkonu trestu odnětí svobody. Tato hodnocení hrají důležitou roli při rozhodování soudu o případném podmíněném propuštění odsouzených z výkonu trestu odnětí svobody. V případě, že odsouzený požádá o opuštění věznice v souvislosti s návštěvou, zpravidla pak s rodinou, nebo o přerušení výkonu trestu na několik dní za účelem návštěvy rodiny, přihlíží se rovněž k těmto hodnocením. Při opuštění věznice v souvislosti s návštěvou může odsouzený dočasně opustit prostory věznice bez dohledu zaměstnanců věznice, a to na přesně stanovený čas a místo. Jednání odsouzených je tedy silně tendenční a účelové, neboť odsouzení se mnohdy snaží chovat tak, aby jim z toho plynuly ony zmiňované výhody. Mnohdy toto jednání

nekoresponduje s chováním odsouzených před, ani po výkonu trestu. Snaha odsouzených chovat se podle určitých norem vyžaduje, aby odsouzení regulovali a usměrňovali své chování a jednání.“¹⁰³

4.4 Programy zacházení

V této souvislosti je třeba zmínit aplikaci tzv. programů zacházení. Jejich cílem je napravovat chování odsouzených ve výkonu trestu odnětí svobody. Programy zacházení sehrávají zásadní roli před, při a po propuštění odsouzených. Při jejich tvorbě se přitom vychází z komplexní diagnostiky, která zahrnuje cíl výchovného působení na odsouzeného a dále metody a způsob zacházení. Součástí programů zacházení je samozřejmě i vyhodnocování, jak si dotyčný jedinec (dobře nebo špatně) vede. Stěžejními prvky těchto programů jsou nejen pracovní, vzdělávací a zájmové aktivity, ale i oblast podpory.

Programy zacházení upravuje zákon č. 169/1999 Sb. a vyhláška č. 345/1999 Sb. Vše se odvíjí od žádoucích změn v postojích a chování odsouzených. Přihlíží se přitom k jejich možnostem, dovednostem, pracovním zkušenostem a osobním zájmům. Program zacházení je předepsán každému odsouzenému, jehož trestem odnětí svobody je delší než 90 dní a obsahuje metody a formy resocializace se zaměřením na dosažení žádoucího výchovného cíle.

Obvykle je program zacházení rozdělen na pracovní, vzdělávací, výchovné a zájmové aktivity a na oblast utváření vnějších vztahů. Práce se skládá z úklidu ubytoven, brigád nebo pracovního zařazení, a to buď uvnitř věznice, nebo mimo ni. Co se vzdělávání týká, tak nabývají konkrétní podoby v organizovaném školském zařízení nebo mají podobu korespondenčních kurzů. Odborní zaměstnanci věznic zaměřeni

---

¹⁰³ ŠAUEROVÁ, M. Motivace odsouzených mužů ve výkonu trestu k účasti na celoživotním vzdělávání. In: VETEŠKA, J., SALIVAROVÁ, J. *Vzdělávání dospělých. Příležitosti a úskalí v globalizovaném světě*. Praha: Educa Service, 2013. 1. vyd., 416 s. ISBN 978-80-87306-12-3. S. 149.

na edukaci školí odsouzené např. v práci s PC, v cizích jazycích, k dispozici je vězňům obvykle i knihovna. Odsouzení se též mohou věnovat zájmovým a speciálně výchovným aktivitám zaměřeným na rozvoj společenského chování, vhodného chování ve věznici, sociálních dovedností (komunikace) a rozšiřování právního vědomí. Někteří se pod vedením kaplanů věznice věnují i duchovním aktivitám. V některých věznicích mají odsouzení možnost trávit svůj volný čas ve specializovaných kroužcích (tělovýchova – fotbal, stolní tenis, posilovna, stolní společenské hry, hudební a filmový kroužek, tvůrčí práce – dílny, keramika apod.).

Uplatňování výchovných postupů u odsouzených formou intervence, diagnostiky a sociálně právního poradenství se děje jak na individuální, tak i na skupinové úrovni.¹⁰⁴

Podle Fischera (2006) „musí být etoped či jiný speciální terapeut schopen pohlížet na konkrétního jedince komplexním způsobem, objasnění příčin a faktorů, které vedly k pozdější poruše chování, musí vycházet z poznání a analýzy řady psychosociálních aspektů, zejména osobnostních dispozic a rodinného a sociálního zázemí. Důležitým východiskem etopedické praxe je zjišťování klientova potenciálu, působení na klientovy možnosti a jeho podpora ve smyslu dosažení pozitivních změn. ... Nedílnou součástí etopedické péče je interdisciplinarita. Na ovlivňování jedince se spolupodílí další specialisté jako psycholog, vychovatel, lékař, psychiatr, duchovní, sociální pracovník a další speciální terapeutičtí pracovníci. V rámci jejich vzájemné spolupráce jsou uplatňovány etopedické principy, což zvyšuje účinnost odborné intervence.“¹⁰⁵

---

¹⁰⁴ Zdroj: Online: <http://www.vscr.cz/veznice-karvina-77/vykon-vezenstvi-614/programy-zachazeni-3573>.

¹⁰⁵ FISCHER, S. *Etopedie v penitenciární praxi*. Ústí n. L.: Univerzita J. E. Purkyně, 2006. 1. vyd., 184 s. ISBN 80-7044-722-9. S. 9.

Tabulka 2: Úroveň dosaženého vzdělání šetřené vězeňské populace

Dasazené vzdělání	Prvověznění	Vícevěznění
nedokončené základní	6 %	9 %
základní	39 %	64 %
vyučen	43 %	24 %
střední	11 %	3 %
vysokoškolské	1 %	0 %

Zdroj: Fischer (2006, s. 29).

Výše uvedená tabulka sestavená na základě Fischerova výzkumu názorně ukazuje, jak dominantní a zásadní vliv má úroveň vzdělání na trestnou činnost. Je zcela nepochybné, že existuje přímá souvztažnost (závislost) na úrovni vzdělání a mírou kriminality. Andragogika a speciální pedagogika – a tedy již zmíněná etopedie – zde mají ohromný potenciál při práci s těmito rizikovými skupinami obyvatelstva. Úroveň vzdělání dále úzce souvisí s potenciálním pracovním uplatněním. Pakliže jedinec disponuje jen nízkým vzděláním, s vysokou pravděpodobností bude mít problém se zaměstnáním, tudíž i s příjmy, sociálním zázemím apod.

V českých věznicích dochází v rámci resocializace vězňů kromě pracovních, výchovných a zájmových aktivit též k aktivitám vzdělávacím. Vzdělávání vězněných osob má totiž klíčovou roli. Tyto aktivity se dělí na individuálně volitelné (doplnění vzdělání v institucích různého typu, nejčastěji se jedná o střední odborná učiliště a střední školy) a vzdělávací činnosti realizované zaměstnanci Vězeňské služby ČR. Hlavní cíl vzdělávání spočívá ve zvýšení pravděpodobnosti následné integrace delikventů do společnosti, ve zlepšení úrovně jejich morálních vlastností a v korekci jejich chování do společensky přijatelných forem a ke zvládnutí vlastní agresivity.

Vzdělávací aktivity jsou v českých věznicích realizovány buď denní nebo tzv. večerní formou (u vysokoškolského studia se používá pojem kombinované nebo distanční studium). Odsouzení, kteří si doplňují vzdělání a zvyšují si svoji kvalifikaci, jsou řazeni ke statutu pracujících. Zvláštní skupinu odsouzených tvoří mladiství, u nichž je na vzdělání brán ten největší důraz a přikládá se mu proto mimořádná pozornost. Speciální skupinu tvoří vězni, kteří chtějí pracovat a zároveň studovat. Pro tyto zájemce jsou připraveny a realizovány večerní kurzy nebo je vyučování přizpůsobeno pracovním směnám odsouzených.

Při etopedické práci s odsouzenými jedinci vycházíme z penitenciární diagnostiky. Tu lze podle Fischera (2006) charakterizovat „jako komplexní posouzení jedince pro proces penitenciární péče, a to z hlediska fyziologického (zdravotního), psychologického a sociálního. Penitenciární diagnóza je výsledkem týmové kooperace specialistů, speciálního pedagoga – etopeda, psychologa, lékaře, sociálního pracovníka, a případné potřeb dalšího specialisty. V podobě komplexní zprávy je pilířem pro výběr a stanovení aktivit ovlivňování a působení na jedince v průběhu výkonu jeho trestu.“¹⁰⁶

Na penitenciární péči navazuje po výkonu trestu tzv. péče postpenitenciární. Jedná se o podporu jedince propuštěného z výkonu trestu do opětovného znovuzачlenění do společnosti. Sochůrek (2007) definuje postpenitenciární péči jako „nabídku sociálních služeb propuštěnému, avšak můžeme ji pojmut jako specifický druh sekundární a zejména terciární prevence, a to v širokém spektru působnosti (recidiva kriminálního chování, relaps v oblasti alkoholu nebo drog, neadekvátní sociální jednání atd.).“¹⁰⁷

---

¹⁰⁶ FISCHER, S. *Etopedie v penitenciární praxi*. Ústí n. L.: Univerzita J. E. Purkyně, 2006. 1. vyd., 184 s. ISBN 80-7044-722-9. S. 90.

¹⁰⁷ SOCHŮREK, J. *Kapitoly z penologie. 2. díl*. Liberec: TU v Liberci, 2007. 1. vyd., 78 s. ISBN 978-80-7372-204-3. S. 61.

V postpenitenciární péči rozlišujeme nucenou a dobrovolnou formu. Nucenou postpenitenciární péči stanovuje zákon, fakticky tak pokračuje v omezení dotyčného člověka. Konkrétně se jedná o probaci (viz kapitola 6), ochranný dohled a parole. Dobrovolná forma postpenitenciární péče nemá zákonem stanovená pravidla a záleží jen na jedinci, jakým způsobem svůj dobrovolný závazek naplňuje. V praxi dobrovolnou formu postpenitenciární péče zajišťují především charitativní organizace. Součástí postpenitenciární péče bývá často i psychoterapie a rodinná terapie, které jsou zaměřeny zejména na zvládnutí stresu jak u dotyčného jedince, tak i v rodině, jenž nastává po návratu jedince z výkonu trestu. Tyto terapie se též zaměřují na potlačení systémových příčin kriminálního chování, aby nedošlo k recidivě.¹⁰⁸

Úspěšnost postpenitenciární péče má svoje kořeny již ve výkonu trestu odnětí svobody. Pouze nepřetržitá kontinuální péče a samozřejmě dennodenní snaha dotyčného jedince zabezpečí zdárný výsledek – úspěšný návrat do normálního života bez střetů se zákonem.

Fischer (2006) k tématu dodává, že „česká etopedie ve své současné podobě staví v penitenciární oblasti své teoretické základy již dle svého názvu („paideia, pedie“). To znamená volbu a působení optimálními výchovně vzdělávacími aktivitami na změnu vzorců chování a životního způsobu delikventních jedinců. Proto se ve vymezení objevuje pojem resocializace. Lepší je dle našeho názoru užití pojmů terapie a korekce vzorců chování. Terapii lze vymezit jako odbornou, záměrnou a cílevědomou aplikaci etopedických a psychologických prostředků, použitou za účelem pomoci lidem změnit jejich chování, myšlení, emoce či osobnostní strukturu společensky i individuálně přijatelným směrem.“¹⁰⁹

---

¹⁰⁸ NETÍK, K.; NETÍKOVÁ, D.; HÁJEK, S. *Psychologie v právu*. Praha: C.H.Beck, 1997. 140 s. ISBN 80-7179-177-6.

¹⁰⁹ FISCHER, S. *Etopedie v penitenciární praxi*. Ústí n. L.: Univerzita J. E. Purkyně, 2006. 1. vyd., 184 s. ISBN 80-7044-722-9. S. 76-77.

5. ANDRAGOGICKÉ ASPEKTY MEDIACE A PROBACE

Využití andragogiky se nabízí všude tam, kde je zapotřebí k výkonu praxe komunikace a soustavného vzdělávání. Platí tedy pro témata a oblasti, jako jsou mediace a probace, v nichž je důraz na empatickou a kompetentní práci s konkrétními lidmi více než zřejmý.

Veteška (In: Pavlová, Veteška, 2010) konstatuje, že „mediace, stejně jako probace, reflektuje aktuální požadavky moderní společnosti. Obě témata leží na hranici sociální práce, psychologie, sociologie, práva a dalších humanitních a sociálních věd, vč. andragogiky, a je proto pochopitelné, že jsou ve středu zájmu odborníků z těchto oborů. Multidisciplinární charakter poněkud znesnadňuje teoretické, resp. vědecké uchopení, avšak vysoká míra aplikovatelnosti dává mnoho možností ke zkoumání a zasazení do širších souvislostí.“¹¹⁰

5.1 Teoretická východiska mediace a probace

Pojem mediace je odvozen z latinského slova *medius*,¹¹¹ znamenající střední, prostřední, nestranný, nerozhodný a neurčitý. Holá (2011) uvádí několik definic mediace, např.:

- „Mediace je zásah do konfliktu třetí, neutrální stranou, která pomáhá konfliktním stranám ve vedení nebo řešení jejich sporu.

---

¹¹⁰ PAVLOVÁ, L., VETEŠKA, J. *K aktuálním otázkám vyjednávání, mediace, rozhodčího řízení a tzv. práva spolupráce*. Praha: UJAK, 2010. 1. vyd., 168 s. ISBN 978-80-86723-92-1. S. 117.

¹¹¹ ŠENKOVÁ, S. *Latinsko-český, česko-latinský slovník*. Olomouc: Nakladatelství Olomouc, 2002. 3. vyd., 262 s. ISBN 80-7182-143-8.

- Mediacie je flexibilní, dobrovolný způsob řešení konfliktů, který využívá třetí neutrální stranu i mediátora – k usnadnění jednání a řešení problému stran.
- Mediacie je forma intervence třetích stran do konfliktu za účelem jeho oslabení nebo vyřešení prostřednictvím jednání.
- Mediacie je alternativní způsob řešení sporů v civilním právu za pomoci třetí, nestranné a neutrální osoby i mediátora, který sporným stranám pomáhá vyřešit jejich vzájemný spor a dospět k oboustranně výhodné dohodě.¹¹²

Štern, Ouředníčková a Doubravová (2010) charakterizují mediaci v kontextu trestního práva jako „dobrovolné, osobní a přímé setkání oběti a pachatele trestného činu za účasti mediátora, tj. zprostředkovatele řešení konfliktu.“¹¹³

Nutno k poslední definici dodat, že mediacie nepředstavuje specifickou metodu řešení konfliktů jen v civilním právu, protože má dlouhou tradici též v trestním právu. Mediáci lze tedy úspěšně aplikovat jak v civilních sporech (mediace rodinná, obchodní, pracovněprávní, komunitní, diplomatická aj.), tak i trestných činů (méně závažné povahy).

Mediacie je tedy proces, ve kterém strany – právnické nebo fyzické osoby – spolu vyjednávají způsob vyřešení nastalého konfliktu, a to za pomoci mediátora. Ten představuje nestrannou a nezávislou osobu, která mediační proces řídí, ale která ho nerozhoduje. Jak vyplývá z podstaty mediace, strany se jí podrobují dobrovolně a pod vedením mediátora z vlastní vůle pracují na urovnání svého konfliktu. V případě úspěchu dospívají k oboustranně přijatelnému řešení, které jim není

---

¹¹² HOLÁ, L. *Mediacie v teorii a praxi*. Praha: Grada Publishing, 2011. 1. vyd., 272 s. ISBN 978-80-247-3134-6. S. 50-51.

¹¹³ ŠTERN, P., OUŘEDNÍČKOVÁ, L., DOUBRAVOVÁ, D. *Probace a mediacie. Možnosti řešení trestných činů*. Praha: Portál, 2010. 1. vyd., ISBN 978-80-7367-757-2. S. 204.

mocensky nařízeno. Mediátor není nadán žádnou soudní pravomocí, nesplňuje pozici arbitra nebo soudce, a proto není oprávněn jakkoliv do obsahu dohody vstupovat či o ní rozhodovat. Jeho povinností je především vyváženě řídit mediační proces, dohlížet na dodržování sjednaných pravidel jednání, navozovat mezi stranami pocit bezpečí a důvěry.

V Česku se mediací zabývá zákon o probační a mediační službě (č. 257/2000 Sb.) a zákon o mediaci (č. 202/2012 Sb.), který ukládá mediátorům povinnost složit zkoušky, aby mohli být zapsáni do seznamu mediátorů vedeného Ministerstvem spravedlnosti ČR či Českou advokátní komorou (pro advokáty). Soudy mohou uložit stranám sporu povinnost absolvovat setkání s mediátorem, která je stanovena v rozsahu tří hodin. Zákon o mediaci pomohl před dvěma lety zvýšit popularitu mediace tím, že po dobu, kdy mediace probíhá, se totiž přerušují promlčecí lhůty dotčených činů.

Podle Asociace mediátorů České republiky je mediace „neformální, dobrovolný, strukturovaný a důvěrný proces řešení konfliktů.“¹¹⁴ Umožní stranám podílet se aktivně na řešení konfliktu. Výsledkem by pak měla být jasně zformulovaná, pro obě strany srozumitelná, uskutečnitelná a akceptovatelná dohoda. Důležitou podmínkou však je, aby obě znesvářené strany měly zájem společně usednout za stůl.

Povědomí o mediátorech rozhodně není dosud v České republice dostatečné. Z praxe je známo, že více než soudci mediaci doporučují pracovníci odborů sociálně-právní ochrany dětí.

Podle Křivohlavého (2011) je „základní koncept mediace jako tvořivého řešení interpersonálního sporu za účasti třetí osoby – mediátora – je velice blízký sociální psychologii. I když zde jde o věci

---

¹¹⁴ Zdroj: www.amcr.cz.

právní, mají psychologové erudovaní v sociální psychologii relativně blízko k této práci.“¹¹⁵

Doležalová (In Žitek 2013) považuje školení a soustavné vzdělávání mediátorů podle nového zákona o mediaci, který je účinný od 1. září 2012 (č. 202/2012 Sb.), za velice přínosné. „Školení v mediaci probíhají dle mých informací jak přes Justiční akademii pro soudce – aby věděli pro jaké spory je mediace vhodná, tak přes Českou advokátní komoru pro advokáty, kteří se chtějí stát současně mediátory. Soudy v určitých případech již nařídily a nařizují mediace. ... Před přijetím zákona mediace sice existovala, a to zejména v oblasti rodinné. Mediace byla možná ale jen jako takzvaná živnost volná. Mediátorem mohl být kdokoliv, kdo si takovou živnost zaregistroval, v podstatě nejenom právník nebo psycholog, ale i osoba bez jakéhokoliv vzdělání. Mediátoři nemuseli podstoupit žádné speciální školení. Stát na jejich vzdělání nedohlížel ani je nějak negarantoval. Mediace nebyla nikde definována. Nebyly popsány stěžejní principy, možnosti a postupy. Soudy v činnost mediátorů příliš velkou důvěru neměly. Ani v obchodní sféře se o mediaci v českých podmínkách nevědělo; výjimkou byla mediace v trestním řízení, které je upraveno speciálním zákonem č. 257/2000 Sb. o probační a mediační službě. To byl stav do doby, než byl přijat zákon. V podstatě z hlediska advokacie první zmínky o tom, že se požaduje mediace, byla registrována ze strany velkých zahraničních advokátních kanceláří působících v Čechách, kdy je v jejich domovských zemích mediace využívána i v obchodních věcech.“¹¹⁶

Statistiky uvádějí, že mediace má ve světě přibližně 70% úspěšnost. V zemích s dobře fungující justicí, např. v USA, ve Francii

---

115 KŘIVOHLAVÝ, J. První vědecká konference Mediace 2011. *Československá psychologie*, 2/2012, s. 96.

116 ŽÍTEK, K. Mediace může spor vyřešit rychleji. *Konkursní noviny*, 11. 9. 2013, č. 8, s. 16.

nebo v Německu je mediace (soudní i mimosoudní) pro svou rychlost a relativní nízké náklady velice oblíbená a hojně využívaná. Představuje proto častý a vyhledávaný způsob řešení sporů jak obchodní, tak i běžné civilní povahy. Mediace má ve vyspělých západních zemích své omezené místo i v trestním řízení. Pokud se české soudy rychle naučí identifikovat, který spor je pro mediaci vhodný a který nikoli, bude v blízké budoucnosti i Česká republika mediace v daleko větší míře využívat.

Vztah andragogiky k probaci se v mnoha ohledech podobá vztahu andragogiky k mediaci, jen s tím podstatným rozdílem, že probační službu vykonává probační úředník, zaměstnanec Probační a mediační služby ČR. Vzdělávání probačních úředníků (probačních specialistů) je tak plně v rukou státu, pakliže oni sami neprojeví zájem se vzdělávat mimo rámec jim zákonem stanoveného vzdělávání.

Probací se rozumí organizování a vykonávání dohledu nad obviněným, obžalovaným nebo odsouzeným, kontrola výkonu trestů nespojených s odnětím svobody, včetně uložených povinností a omezení, sledování chování odsouzeného ve zkušební době podmíněného propuštění z výkonu trestu odnětí svobody, dále individuální pomoc obviněnému a působení na něj, aby vedl řádný život, vyhověl soudem nebo státním zástupcem uloženým podmínkám, a tím došlo k obnově narušených vztahů¹¹⁷.

Jak bylo již naznačeno, probaci v Česku vykonává Probační a mediační služba ČR, a to prostřednictvím probačních a mediačních úředníků.

Probační a mediační služba ČR se zabývá podle Urbánkové (2013) „zprostředkováním řešení konfliktů v případech, v nichž došlo k trestné činnosti. Tato služba organizuje a kontroluje výkon alternativního trestu nařízeného soudem. Buď se jedná o obecně

---

¹¹⁷ MUSÍLKOVÁ, Y. Mám rizikovou práci, tvrdí probační úřednice. *5plus2*, 31. 1. 2014, č. 4, s. 3.

prospěšné práce, nebo o domácí vězení. S odsouzenými, kteří zůstali na svobodě, řeší tato služba, kde a jak budou pracovat, jak nahradí způsobenou škodu a kontroluje, jak se chovají, uskutečňuje tedy tzv. probační dohled“.¹¹⁸

Cílem probace působící na dotyčného člověka je, aby se již nedopouštěl trestné činnosti. Probace usiluje o to, aby dotyčný člověk měl dobré sociální zázemí a aby se mohl znovu, tentokrát pozitivně, uplatnit ve společnosti. Součástí integrace jedince do společnosti zároveň je i vypořádání vztahů mezi pachatelem a obětí (poškozeným), což vede k eliminaci nebo odstranění konfliktních stavů spojených s trestným činem.

5.2 Andragogika a mediace

V poslední době se k mediaci uchylují stále častěji lidé v rodinných, občanských a obchodních sporech. Před účinností zákona o mediaci si mohly strany konfliktu vybrat jako mediátora jakoukoliv osobu, která byla schopna podle jejich názoru smírně vyřešit spor. Výslednou dohodu si strany mohly nechat schválit soudem jako soudní smír nebo sepsat notářem nebo exekutorem formou zápisu se svolením k vykonatelnosti, čímž také mohli získat exekuční titul zaměřený na splnění pohledávky, která byla obsažena v mediační dohodě. Promlčecí doba se nestavěla. Taková byla situace do nového zákona. Nový zákon situaci zásadně změnil. Zavedl kategorii takzvaného zapsaného mediátora, tj. mediátora podnikajícího na základě nového zákona (tj. nikoli živnosti), který splňuje řadu požadavků a tyto požadavky garantuje. Oběma stranám mediátor nabízí benefity, například v podobě ustavení promlčecích a prekluzivních lhůt, které jsou obsaženy

---

118 URBÁNKOVÁ, Z. Lidem radíme zdarma. *Bruntálský a Krnovský deník*, 2013, roč. 12, č. 100, s. 2.

v novelizovaných ustanoveních občanského a obchodního zákoníku. Zákon však nezakazuje podnikání v oblasti mediace podle živnostenského zákona. Je tedy možné provádět mediaci i v dosavadním živnostenském režimu. Zákon tak dává možnost výběru znesvářeným stranám a nezakazuje využívat služeb nezapsaných mediátorů.

Podle Žítka (2013) představují největší potenciální skupinou klientů pro mediátory jak fyzické osoby ve sporech rodinných a občanskoprávních, tak obchodní firmy a účastníci obchodněprávních vztahů. „Kouzlo mediace spočívá jak v časově, tak i ve finančně úsporném řešení konfliktů stran. Mediace je účinná a výhodná, jinak bychom ji nedělali a nepodporovali. Je to služba placená, a to podle hodinových sazeb jednotlivých mediátorů. Pokud je nařízeno soudem první setkání s mediátorem, čili pokud jde o iniciativu soudu, aby se strany dozvěděly, co mediace je, je sazba nařízena právním předpisem, sazba činí 400 korun za hodinu, a to v rozsahu prvních tří hodin. Jde však jen o informační setkání stran a mediátora o mediaci, není to zahájená mediace. Mediační proces samotný je potom hrazen podle sazeb jednotlivého mediátora.“¹¹⁹

Smyslem mediace není pouze ušetřit finanční prostředky, ale zejména dospět k oboustranně vyvážené dohodě cestou co nejrychlejší a pro obě strany co nejpříjemnější, která reflektuje budoucí spolupráci obou stran, což se u soudních rozsudků či arbitrážních nálezů obvykle nestává a ani neočekává. To znamená, že krom úspory v soudním systému, místo kterého by konflikt řešil mediátor, by výhodou mělo být i to, že strany dospějí k dohodě. Dohody zprostředkované mediací respektive mediátorem nemají statut vítěze ani poraženého. Jsou uzavírány na principu win – win neboli výhra – výhra. Obě strany v tomto způsobu vyjednávání pouze získávají.

Mediátor samozřejmě může výslednou dohodu sepsat sám, pokud strany nebyly zastoupeny právníky nebo pokud si tak strany

---

¹¹⁹ ŽÍTEK, K. Mediace může spor vyřešit rychleji. *Konkursní noviny*, 11. 9. 2013, č. 8, s. 16.

výslovně přejí. Jestliže však obě strany žádají jako výsledek právně dokonalý výstup se všemi návaznostmi a provázanostmi, musejí dohodu sepsat advokáti obou stran, protože mediace sama o sobě právní službou není.

Dohoda vzešlá z mediace je právně závazná jako každá jiná smlouva. Pro její vykonatelnost platí obecně závazné právní předpisy, tj. schválení dohody soudem ve formě soudního smíru nebo zápisem u notáře s doložkou vykonatelnosti.

Mediátor má podporovat komunikaci mezi stranami konfliktu, ale za obsah mediační dohody neodpovídá, za tu jsou odpovědné pouze strany konfliktu. Pokud dohoda nebude po všech stránkách perfektní, mimo jiné nebude-li v souladu se zákonem, soud ji jednoduše neschválí.

Žítek (2013) dále usuzuje, že pokud by „advokát-mediátor tvořil dohody v rozporu s právem, vystavoval by se kárnému postihu před kárným senátem České advokátní komory. Zákon o mediaci zavádí do justičního systému mediátora, který složil zkoušku a byl ministerstvem spravedlnosti zapsán do seznamu mediátorů. Advokáti mají zkoušku obsahově i rozsahově stejně náročnou jako neadvokáti. Jediný rozdíl je ten, že fyzicky se zkoušky konají na České advokátní komoře. Advokáti jsou zkoušeni stejným týmem tří zkušebních komisařů jmenovaným ministrem spravedlnosti, z nichž jeden předsedá. Tato komise je složena z jednoho advokáta mediátora, jednoho zástupce ministerstva spravedlnosti a jednoho neadvokáta mediátora. U advokátů-mediátorů má na zákonnost uzavíraných dohod dohlížet Česká advokátní komora, neboť jde o takzvanou jinou činnost advokáta ve smyslu zákona o advokacii, ale stále jde o činnost advokáta, odborníka na znalost práva.“¹²⁰

Přestože je v Česku mediace jako nástroj pro efektivní řešení civilních konfliktů praktikována již několik let, většina české veřejnosti

---

120 ŽÍTEK, K. Mediace může spor vyřešit rychleji. *Konkursní noviny*, 11. 9. 2013, č. 8, s. 16.

k ní přistupuje s nedůvěrou až lehkým despektem. Oproti soudnímu procesu je ale mediace rychlejší, levnější a efektivnější. Řeší skutečné potřeby stran a odstraňuje napětí mezi nimi, umožňuje překonat problémy přesahující úzké vymezení tvrzeného konfliktu a udržet dobré vztahy mezi stranami i do budoucna. V případě uzavřené dohody ohledně urovnání sporu mají strany větší vůli ji plnit, neboť jim nebyla vnucena.

Podle Ulovce (2012) se totiž „konflikt v mediaci neřeší mocensky v rozsahu návrhu jedné ze stran, ale jeho urovnání je založené na společných zájmech stran, které se od původních požadavků může zdatelně odchylovat. Zatímco soud rozhoduje striktně podle žalobního návrhu, obsah dohody, která je výsledkem mediace, může být výrazně jiný – v obchodních sporech si strany mohou například domluvit jiný typ spolupráce, sjednat barter, poskytnout odlišné plnění, než kvůli kterému jsou v konfliktu aj.

Zákon o mediaci zakotvuje formální principy mediace civilních (ve smyslu netrestně-právních) konfliktů a státní dohled nad ní. Takto formalizovanému procesu prostřednictvím novelizace souvisejících zákonů přiznává i některé významné právní účinky. Tím ovšem nijak nevylučuje možnost provedení mediace vně takto nastaveného rámce, nicméně mediační řízení vedené mimo působnost zákona o mediaci nepožívá výhod a garancí stanovených zákonem. Kromě případů, kdy se strany dobrovolně rozhodnou řešit svůj konflikt mediací, umožňuje zákon, aby stranám setkání se zapsaným mediátorem (za účelem nalezení mimosoudního smírného urovnání konfliktu) nařídil soud, je-li to účelné a vhodné, a to v rozsahu tří hodin. Jestli se strany v takovém případě bez zbytečného odkladu nedohodnou na osobě mediátora, vybere jej ze seznamu předseda senátu. Pokud se strana bezdůvodně odmítne podrobit takto nařízené mediaci, soud je oprávněn jí nepřiznat náhradu nákladů řízení. Po dobu průběhu nařízené mediace je soudní řízení přerušeno, nejdéle však na dobu tří měsíců. Ve vztahu

k soudnímu procesu navíc zákon zavádí poučovací povinnost soudu o možnosti řešit spor mediací, kdy výslovně stanoví, že pokud je to s ohledem na povahu věci vhodné, předseda senátu upozorní účastníky na možnost využití mediace.¹²¹

Jak bylo již výše zmíněno, v běžné mediaci může být mediátorem v podstatě kdokoliv, s kým se strany domluví bez ohledu na jeho formální znalosti a odbornou způsobilost. Mediace regulovaná zákonem může však probíhat pouze pod vedením tzv. zapsaných mediátorů, jejichž seznam vede Ministerstvo spravedlnosti České republiky nebo – pokud je takový mediátor zároveň advokátem – Česká advokátní komora. Ti nad činností mediátorů zároveň vykonávají státní dohled a případně je sankcionují, pokud poruší své profesní povinnosti. Zapsaným mediátorem se může stát jenom bezúhonná osoba s vysokoškolským vzděláním v magisterském studijním programu, pokud složila mediátorské zkoušky organizované buď ministerstvem spravedlnosti nebo advokátní komorou. Zapsaný mediátor je oprávněn provádět mediaci nebo obdobnou činnost pouze za podmínek stanovených zákonem o mediaci. Mediátor vystupuje v procesu jako nezávislá osoba, která není nijak zainteresovaná ani na zájmech stran, ani na výsledku urovnání konfliktu. To dává stranám jistotu, že jejich jednání bude vedeno nezaujatě a v rovnoměrný prospěch obou zúčastněných stran.

Právě nestrannost mediátora je hlavním pilířem důvěryhodnosti mediace, proto zákon mediátorovi výslovně ukládá povinnost provádět mediaci nezávisle a nestranně. Navíc je mediátor podle zákona povinen odmítnout provedení mediace, případně mediaci předčasně ukončit, pokud je dán důvod pochybovat o jeho nepodjatosti se zřetelem na jeho poměr k věci, ke stranám konfliktu nebo k jejich zástupcům, nebo pokud je narušena nezbytná důvěra mezi ním a některou ze stran. Pro komfort vyjednávajících stran je mediátor dále vázán povinnostmi

---

¹²¹ ULOVEC, L. Mediace jako nový zákonný způsob mimosoudního řešení civilních konfliktů. *Právní rádce*, 23. 8. 2012, roč. 20, č. 8, s. 21.

mlčenlivosti o všech skutečnostech, o nichž se dozvěděl v souvislosti s přípravou a výkonem mediace, a to i v případě, že činnost mediátora již ukončil. Strany se tedy nemusejí obávat, že by informace, které si v průběhu mediace sdělí, mohly být zneužity.

Samotnou mediaci je pak mediátor povinen vykonávat v souladu se zákonem osobně a s náležitou péčí. Nedílnou součástí výkonu jeho činnosti je i etický kodex z roku 2006 (Etický kodex mediátorů sdružených u Unie pro rozhodčí a smírčí řízení ČR, a. s.), jenž definuje osobní působnost, základní pravidla a vztah ke stranám sporu a jeho předmětu.¹²²

Mediátorovi-advokátovi zákon předepisuje zvláštní povinnost ve vztahu k poskytování právních služeb. Takový mediátor nesmí ohledně konfliktu, ve kterém vede nebo vedl mediaci nebo činil kroky k přípravě mediace, poskytovat právní služby podle jiného právního předpisu, i když je jinak k jejich poskytování oprávněn.

Podle Ulovce (2012) je „mediace považována podle zákona za zahájenou, pokud strany a mediátor uzavřou dohodu o provedení mediace, jejíž náležitosti stanoví zákon. Před zahájením mediace je však mediátor povinen poučit strany o svém postavení při mediaci, o účelu a zásadách mediace, o účincích smlouvy o provedení mediace a mediační dohody, o možnostech ukončení, o své odměně, jakož i o samotných nákladech mediace. Je však potřeba zdůraznit, že zahájením mediace se strany nevzdávají svého práva řešit svůj spor soudní cestou, o čemž je mediátor povinen strany také poučit.

Právně důležitým aspektem zahájení mediace podle zákona je fakt, že se jím staví promlčecí a prekluzivní lhůty, stejně tak jako neběžní doba stanovená k uplatnění práva, pokud ohledně něj probíhá mediace podle zákona o mediaci. To se týká i případů, kdy je mediace vedena v jiném členském státě EU podle právních předpisů tohoto členského státu. Strany nejsou tedy při svém vyjednávání v časovém stresu, že se

---

¹²² Zdroj: www.amcr.cz/dokumenty/kodex.pdf.

jim právo z důvodu nepodaného žalobního návrhu promlčí nebo že jim uplyne doba k uplatnění konkrétního práva. Pokud dojde v průběhu mediace k pozastavení nebo ukončení oprávnění zapsaného mediátora vykonávat tuto činnost, účinky zahájení mediace trvají, dokud se o tom strany konfliktu nedozví, nejdéle však po dobu tří měsíců.¹²³

Průběh mediačního procesu není zákonem nijak časově regulován. Vždy má však několik fází. Poté, co strany byly mediátorem poučeny o mediaci a uzavřely s ním dohodu o provedení mediace, se sejdou na prvním osobním setkání. Právní zástupci stran se mediace mohou zúčastnit za účelem právní či argumentační podpory mandanta. V úvodu mediace se mediátor musí ujistit, že strany rozumějí principům mediace, připomene jim podstatu své role a postavení v mediaci a domluví se stranami základní procesní zásady. Ty tvoří např. vzájemné oslovování, délka setkání, způsob jednání aj. Na první seznamovací mediační fázi volně navazuje mediační fáze spočívající ve sběru informací. Strany postupně jedna po druhé, a to za přítomnosti druhé strany, objasní mediátorovi svůj pohled na vzniklý spor a jeho vnímání.

Každá strana je mediátorem vybízena k vysvětlení svého stanoviska a k vyjádření vlastních očekávání nebo obav, které jsou s konfliktem spjaty. Mediátor poté výše uvedené informace shrne a umožní znesvářeným stranám vzájemnou komunikaci. Smyslem této fáze je postupné odkrývání zájmů a motivů. Úkolem mediátora je v této fázi danou situaci pozitivně předefinovat a nově pojmenovat. Výsledkem této fáze je skutečnost, že si strany začínají naslouchat a začínají spolupracovat. Zde je nutné podotknout, že kterákoliv ze stran (i včetně mediátora) je oprávněna se kdykoliv v průběhu mediace rozhodnout, že nebude již v mediačním procesu nadále pokračovat.¹²⁴

---

¹²³ ULOVEC, L. Mediace jako nový zákonný způsob mimosoudního řešení civilních konfliktů. *Právní rádce*, 23. 8. 2012, roč. 20, č. 8, s. 21.

¹²⁴ ULOVEC, L. Mediace jako nový zákonný způsob mimosoudního řešení civilních konfliktů. *Právní rádce*, 23. 8. 2012, roč. 20, č. 8, s. 21.

Mediátor je oprávněn vést jednání separovaně z jednou stran pouze tehdy, poskytne-li tuto možnost i straně druhé, a tyto informace sdělovat druhé straně jen se souhlasem strany první (a naopak).

Pokud jsou obě strany ochotné a schopné vzájemně si porozumět, nastává fáze hledání řešení a diskuze o případných návrzích. V této fázi mediátor názorně používá vizuální prostředky, jejichž pomocí zaznamenává všechny společně definované předměty jednání, což mu v praxi ve většině případů postupně umožňuje začít definovat rámcovou dohodu vedoucí ke smírnému vyřešení a urovnání konfliktu. Tím se postupně konflikt urovnává. Zde však nastává velice důležitá fáze v práci mediátora a tou je precizní formulování výsledné dohody. To je důležité nejen proto, aby dohoda měla zákonné náležitosti platného právního úkonu, ale někdy právě při tvoření mediační dohody mohou vyjít najevo odlišná očekávání stran ohledně naplňování předběžně odsouhlaseného řešení. Mediátor tedy musí ještě několikrát zopakovat společné zájmy a očekávání a poté, za souhlasu obou stran, mediační dohodu finalizovat. Za obsah mediační dohody jsou však vždy odpovědné pouze strany konfliktu. Uzavřením mediační dohody a souhlasným písemným prohlášením všech stran o ukončení mediace podepsaným mediátorem mediace končí.

Ulovec (2012) uvádí, že mediační dohoda o urovnání konfliktu dosažená v rámci zákonem regulované mediace „musí mít písemnou podobu, kterou uzavírají všechny strany konfliktu. Jejimi náležitostmi jsou vedle podpisů stran konfliktu také datum jejího uzavření, doplněné mediátorem, a jeho podpis, kterým se stvrzuje, že mediační dohoda byla uzavřena v rámci mediace. Taková mediační dohoda může být soudně schválena jako smír. Pokud mu je předložena ke schválení, soud rozhodne o tom, zda schvaluje mediační dohodu uzavřenou podle zákona o mediaci, a to do 30 dnů od zahájení smírčího řízení. Tím strany dosáhnou exekučního titulu k přímému výkonu pro případ

porušení povinností z mediační dohody, aniž by před tím musely znova absolvovat nalézací řízení ohledně jejich práv a povinností.¹²⁵

Mediace je vhodná pro řešení všech typů civilních konfliktů. Jsou jimi obchodní, sousedské, rodinné nebo pracovní spory. Statistiky uvádějí, že přes dvě třetiny všech konfliktů, které byly řešeny prostřednictvím mediace, bylo smírně ukončeno dohodou. Mediaci však nelze použít tam, kde jádrem sporu jsou základní občanská nebo ústavní práva, nebo kdy jedna ze stran potřebuje získat mocensky nařízené rozhodnutí.

Pavlová (In: Pavlová, Veteška, 2010) konstatuje, že „historicky nejstarší protiváhou mocenského rozhodování sporů, tj. soudní nebo arbitrážní cestou, je mediace neboli vyjednávání stran pomocí prostředníka zvaného mediátor. Rozhodovací pravomoc zůstává v rukou každé ze stran, která je odpovědná za své návrhy a přijatá řešení. Výsledkem mediačního procesu bývá z právního hlediska většinou dohoda o narovnání nebo dohoda o splátkovém kalendáři, pokud se spor vázal na úhradu dlužné pohledávky. Vyjednávání je základním prostředkem pro mírové řešení konfliktů v mezinárodních vztazích. Principy diplomatického vyjednávání lze úspěšně používat rovněž ve sporech obchodních a spotřebitelských, pro které je typická „nerovnost“ stran založená na nesouměřitelnosti jejich odborné, personální a ekonomické síly, včetně možnosti „silné“ strany využívat pro obranu svých práv vzdělané a zkušené právnické. Mediace je současně nejvhodnějším prostředkem pro úpravu vztahů, ve kterých vedle konfliktního základu existuje silný podíl emocionální složky. Typickým příkladem jsou spory rodinné, např. při řešení vztahů týkajících se dětí v souvislosti s rozvodem manželství nebo při zániku a vypořádávání společného jmění manželů. Mediace se běžně využívá i v jiných sociálních sporech a sporech pracovních. Ve světě i v evropských zemích se mediace běžně využívá již řadu desetiletí. Nejvíce zkušeností

---

¹²⁵ ULOVEC, L. Mediace jako nový zákonný způsob mimosoudního řešení civilních konfliktů. *Právní rádce*, 23. 8. 2012, roč. 20, č. 8, s. 21.

v tomto směru má Velká Británie, kde se mediace aplikuje od počátku sedmdesátých let 20. století. Pro řešení sporů mimosoudní cestou mluví několik faktů. České soudy se dlouhodobě potýkají s problémy, kterými jsou především rigidita a zdoluhavost celého právního procesu. Nepřehlédnutelná je rovněž stránka finanční. V průběhu mnoholetých a výjimkou nebývají i spory táhnoucí se desetiletí dochází nejen k úbytku lidských sil, materiálních prostředků na obou stranách sporů, ale rovněž i ke ztrátě motivace a účelnosti samotné podstaty sporu a potřebnosti jeho řešení.¹²⁶

Procházková (2013) k tématu mediace dodává, že „se často stává, že lidé dají spor k soudu, ale zjistí, že se tam neprobírá to, co chtěli. Před soudem totiž stojí advokáti obou stran jako soupeři. Kroky, které dělají, bývají pro laiky obtížně srozumitelné, nebo jim jsou dokonce proti srsti. Lidé si uvědomí, že takhle konfliktně postupovat nechtějí, a pak pro ně může být řešením právě mediace. Výsledkem sporu řešeného mediací je dohoda, ne vítězství. I když mediace stejně jako soud pomáhá řešit spory mezi lidmi, v mnohém se od soudního řízení liší. Mediace je totiž mnohem rychlejší. Zatímco soudy se táhnou měsíce i roky, mediace obvykle trvá jen několik sezení, protože v ní jde především o konsenzus. Zatímco u soudu se obvykle odehrává boj, kdo z koho a každá ze stran chce vyhrát, v mediaci jde o dohodu. Je pravděpodobné, že každý bude muset trochu ustoupit, ale pokud mají na domluvě obě strany zájem, může jim asistence mediátora zprostředkovat řešení rychleji a pro obě strany přinejmenším uspokojivě. Výsledek mediace je pro strany dobrovolný. Pokud se strany v mimosoudní mediaci na něčem dohodnou, jde o jejich dohodu, kterou mohou smluvně potvrdit, ale mohou ji také podle další dohody měnit. Na odměně mediátora podílejí obě strany, v některých případech, pokud mediaci iniciuje jedna strana a má na ní zájem, může platit jen

---

¹²⁶ PAVLOVÁ, L., VETEŠKA, J. *K aktuálním otázkám vyjednávání, mediace, rozhodčího řízení a tzv. práva spolupráce*. Praha: UJAK, 2010. 1. vyd., 168 s. ISBN 978-80-86723-92-1. S. 38.

jeden z účastníků, většinou se ale mediátoři snaží finančně angažovat obě strany. Posiluje to i vnímání nezájatosti, což je pro mediátora základní předpoklad. Zatímco soud rozhodne v každém sporu, mediace nikoli. Jen někdy je možné dosáhnout dohody i mediací. Podmínkou je, že se obě strany domluvit chtějí. Odhady se různí, ale v rodinné mediaci je úspěšnost asi 60 % a v ostatních typech mediace až 75 %.¹²⁷

Asociace mediátorů České republiky¹²⁸ na svém webu uvádí příklady sporů, které její členové pomohli vyřešit. Kromě rozvodových vyjednávání jsou zde popsány například situace, kdy kolegové ve firmě nedokázali efektivně spolupracovat, spor firem o platbu za nedokonale dohodnutou zakázku, sousedský spor obyvatel z vesnice, pomoc skupině podnikatelů při plánování dalšího rozvoje jejich společného projektu atd.

Laiky často napadne otázka, kdy mají vyhledat pomoc mediátora a kdy například pomoc jiného odborníka, například psychologa, když jde o pokřivené vztahy např. v rodině. Vysvětlení není ale v praxi příliš složité. Zatímco psycholog se soustředí na vztah lidí, kteří k němu přišli, v centru pozornosti mediátora je problém, který tyto lidé chtějí vyřešit. Pokud tedy chtějí řešit péči o děti, mediátor se bude zabývat jen tímto problémem a ničím jiným.

Mediací jsou ve světě často řešeny zejména podnikatelské a obchodní spory. Podle Svatoše (2013) „mediace ve světě pro obchodníky představuje účinnou ochranu peněz, času i nervů. Nyní se díky novému zákonu usazuje i v Česku. Českým podnikatelům umožňuje zákon o mediaci úsporu času, peněz a reputace své firmy tím, že rozpory se svými obchodními partnery vyřeší mimosoudní cestou. Mediace je dobrovolný, důvěrný, efektivní a neformální způsob řešení sporu, v rámci kterého mediátor pomáhá stranám s vyjednáváním dohody, když provádí strany řízením a vede je k identifikaci sporných témat,

---

¹²⁷ www.amcr.cz.

¹²⁸ PROCHÁZKOVÁ, K. Mediátor: užitečný odborník, o kterém se moc neví. *Zdraví*, 25. 1. 2013, č. 2, s. 66.

k objasnění nedorozumění a nalezení možné varianty uspořádání dalších vztahů. To jsou činnosti, které běžný soudce v soudním řízení ani rozhodce v arbitráži provádět nemůže. Za hlavní výhodu mediace lze považovat fakt, že obchodníci, oproti soudnímu řízení či arbitráži, kde za ně autoritativně rozhoduje třetí osoba nezávisle na jejich vůli, nad řešením sporu neztrácejí přímou kontrolu. V mediaci je totiž třeba souhlasu všech stran pro to, aby závěrečná dohoda byla uzavřena. Oproti jiným řízením je mediace výrazně rychlejší a levnější. Zejména soudní řízení s sebou nese vysoké náklady – nejenom za soudní poplatky, ale také za právní zástupce, odborné a jiné posudky, za svědečné a další výdaje. V neposlední řadě však také odměny PR agenturám upravujícím pošramocenou pověst soudících se stran. Nevyčíslitelné jsou rovněž ušlé příležitosti, nejistota ohledně výsledku a s tím často spojený zákaz nakládání s předmětem sporu.¹²⁹

Proč je lépe se v některých sporech přiklonit spíše k mediaci než k soudnímu sporu uvádí statistika běžné délky soudního řízení v Česku.¹³⁰ V roce 2011 občanskoprávní spory trvaly průměrně 559 dní, v případě obchodních sporů šlo dokonce o 603 dnů, tedy téměř o rok a tři čtvrtě. Délka mediačního řízení je sice velmi proměnlivá, avšak zpravidla se počítá na dny. Oproti soudnímu řízení, které je ze zákona veřejné, se navíc strany v mediaci mohou spolehnout na důvěrnost, jež jednak chrání obchodní tajemství, jednak nepoškozuje dobré jméno společnosti, když zabraňuje nežádoucí publicitě. Mediační řízení se kupříkladu může odehrát na místě, které je předmětem sporu nebo s ním jinak souvisí (podnik), čímž je usnadněna komunikace mezi stranami a není třeba složitě provádět jednotlivé návštěvy.

Vzhledem k tomu, že mediace je řízení důvěrné a bez dosažení závěrečné dohody nezávazné, není třeba se obávat, že by strana ohrozila své postavení v dalších potenciálních řízeních. Nemluvě o tom, že toto

---

¹²⁹ SVATOŠ, M. Mediace hlásá: Konec drahým sporům. *Euro*, 29. 4. 2013, č. 18, s. 61.

¹³⁰ Zdroj: www.czso.cz

zastupování sebe sama (tedy bez přítomnosti advokáta) umožňuje výrazně snížit náklady na řešení celého sporu. Výhodou je také to, že se mediace mnohem více podobá obchodnímu jednání než soudnímu sporu. Přátelský způsob vyřešení sporu oproti tomu nejenom přispívá k udržení obchodních vztahů, ale také k jejich rozvoji. Nežádá se stává, že strany mediace se po jejím skončení stávají dlouhodobými obchodními partnery. To vše díky tomu, že výstupem z mediace není konfrontační zisk jedné ze stran, ale konsenzuální zisk všech na základě principu, že vyhrávají všichni.

Vokurková (2013) konstatuje, že „se v České republice lidé zatím nejčastěji na mediátora obracejí v rodinných, respektive rozvodových věcech.“¹³¹

K tomu, aby byla mediace úspěšná, je zapotřebí vyškolit zkušeného mediátora, což je mj. jedna z hlavních souvztažností mezi andragogikou a mediací. Podle Holé (2011) by měl dobrý mediátor být vzdělán zejména v oblasti komunikace, protože přichází na pomoc v situaci, kdy komunikace mezi znesvářenými stranami selhává. Dále by měl být graduálně vzdělán buď v oblasti práva, psychologie, sociologie a sociální práce (alespoň v jedné z těchto oblastí) a měl by disponovat takovými kompetencemi, které lze při urovnávání konfliktu v praxi uplatnit. Holá jimi míní zejména otevřenost, vstřícnost, flexibilitu, schopnost naslouchat a logicky vyhodnocovat, respekt ke klientovi, schopnost vcítění (empatie), činnost, proaktivitu a dostatečné osobnostní předpoklady.¹³²

Zákon o mediaci č. 202/2012 Sb. (v platném znění) stanovuje na mediátory požadovaná vzdělávací kritéria. Mediátor musí to být osoba bezúhonná, disponující vysokoškolským vzděláním a musí složit předepsané zkoušky (v případě zapsaných mediátorů) stanovené výše

---

¹³¹ VOKURKOVÁ, I. *Mediátor. Není to levné, ale s rozhádanými dokáže divy.* IN Tyden.cz, 6. 10. 2013, č. 270. http://www.tyden.cz/rubriky/zdravi/vztahy/mediator-neni-to-levne-ale-s-rozhadanymi-dokaze-divy_284537.html.

¹³² HOLÁ, L. *Mediace v teorii a praxi.* Praha: Grada Publishing, 2011. 1. vyd., 272 s. ISBN 978-80-247-3134-6.

zmíněným zákonem (ty absolvuje u Ministerstva spravedlnosti ČR nebo u Advokátní komory ČR, pakliže se jedná o advokáta). Zkoušky jsou zaměřeny na právo (obchodní, občanské, pracovní, rodinné, procesní a právo na ochranu spotřebitele), teorii mediace, mimosoudní řešení sporů, lidská práva a svobody. Adept vykonává též zkoušku z psychologie a sociologie.

Vzdělávání mediátorů je zaměřeno jak na výkon profese mediátora, tak i na jeho znalosti, dovednosti a postoje. Mediátor musí v průběhu každodenního učení (zejména samostudia, ale i kurzů, seminářů a workshopů) mít na zřeteli svůj odborný růst, musí si osvojovat nové poznatky a úspěšně je uplatňovat v praxi. Důraz je přitom samozřejmě kladen na interdisciplinaritu, protože mediace si tento přístup z logiky věci přímo vynucuje (každý spor řešený mediací je původní, unikátní a neopakovatelný).

Jak uvádí Veteška (2010), kompetence mediátora musejí nutně souviset s jeho hlavními úkoly, jimiž jsou vysvětlení procesu mediace, usnadnění komunikace, shromáždění a analýza informací o daném případě a zprostředkování dohody.¹³³

K tématu vzdělávání mediátorů Veteška (In: Pavlová, Veteška, 2010) dodává, že „Asociace mediátorů ČR nabízí výcviky, které jsou určeny zájemcům o vzdělávání v oblasti mediace z řad veřejnosti, dále především sociálním pracovníkům, právníkům, personalistům, psychologům, pedagogům, řídicím pracovníkům, politikům, peer pracovníkům, smírčím radám, přestupkovým komisím aj. Všem, kteří si chtějí rozšířit a zefektivnit svoje dovednosti pro práci s lidmi a při řešení konfliktů, případně pracovat v budoucnu jako mediátor. Asociace mediátorů ČR je držitelem Osvědčení Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy o způsobilosti vzdělávacího zařízení pro vzdělávací programy v oblasti: mediace, prevence a řešení konfliktů, včetně

---

¹³³ VETEŠKA, J. *Kompetence ve vzdělávání dospělých: pedagogické, andragogické a sociální aspekty*. Praha: Univerzita Jana Amose Komenského, 2010. 1. vyd., 200 s. ISBN 978-80-86723-98-3.

interetnického vyjednávání a facilitace. Cílem výcviku je umožnit účastníkům rozpoznat a rozšířit vlastní potenciál klíčových zdrojů, tj. vlastností, motivů, názorů, znalostí a dovedností, a naučit je využívat tyto zdroje k dosahování efektivního výkonu v roli mediátora s důrazem na rozvoj měkkých schopností a kompetencí.¹³⁴

V této souvislosti je třeba zmínit rekvalifikační vzdělávací program Mediátor/Mediátorka, který realizuje Česká andragogická společnost již od roku 2010.

5.3 Andragogika a probace

Trest odnětí svobody vykonávaný ve vězení má v probaci svoji alternativu. Jedná se buď o podmíněné odložení odnětí svobody, nebo o podmíněné propuštění, na určitou zkušební dobu. Odklad trestu je provázen dohledem nad pachatelem. Tento dohled provádějí probační úředníci, jež jsou k této práci řádně vyškoleni. Kromě dohledu nad obžalovaným či odsouzeným mají probační specialisté za úkol kontrolu uložených povinností. Sledují tedy jak chování a dodržování stanovených omezení klienta, tak poskytují dotyčnému individuální pomoc a výchovně na něj působí.

K probačním činnostem úředníka náleží zpracování zpráv o aktuálním životě klienta. Dále sem lze podle Šterna, Ouředníčkové a Doubravové (2010) zařadit „zajištění výkonu a organizace dohledu probačního úředníka u uložených alternativních trestů a opatření. Je jich několik: podmíněný trest spojený s dohledem, trest obecně prospěšných prací, podmíněné propouštění z výkonu trestu odnětí svobody spojené s dohledem (parole), trest zákazu vstupu na sportovní a jiné společenské

---

¹³⁴ PAVLOVÁ, L., VETEŠKA, J. *K aktuálním otázkám vyjednávání, mediace, rozhodčího řízení a tzv. práva spolupráce*. Praha: UJAK, 2010. 1. vyd., 168 s. ISBN 978-80-86723-92-1. S. 117.

akce a konečně propouštění z ochranného léčení rovněž spojené s dohledem.¹³⁵

Nesmírnou výhodou probace představuje fakt, že odsouzený nezažívá na vlastní kůži negativní zkušenosti z pobytu ve vězení a že není dlouhodobě nuceně izolován od svých nejbližších. Probace také umožňuje rozdílný přístup při zacházení s pachateli různých trestných činů, zejména však s pachateli méně závažné kriminality. Tento moment je významný i z hlediska resocializačního.

Probaci charakterizuje, jako každou práci s lidmi (respektive jednotlivci), ryze osobní přístup, neboť se vždy jedná o unikátní případy. Probační pracovníci přistupují ke každému jedinci individuálně a zároveň svoji práci pojmají komplexně. Při probaci specialisté nejsou pouze v kontaktu s odsouzeným, ale usilují i o navázání spolupráce s komunitou, z níž se pachatel rekrutuje a jež je schopná (ochotná) ovlivnit jeho postoje a pomoci mu vrátit se do řádného života.

Co je nezbytnou podmínkou výkonu úspěšně probace, je vzájemný respekt mezi odsouzeným (obviněným) a probačním úředníkem. Dalším nutným předpokladem je fakt, aby si pachatel uvědomil své problémy a začal je aktivně ve spolupráci s probačním úředníkem řešit.

Úspěšná probace by měla, aby splnila svůj výchovný a společenský efekt, v pachateli podnítit odpovědnost za spáchaný čin, směřovat ho k nápravě a osobnímu rozvoji. Omluva, náprava způsobené újmy a uznání viny představují základní předpoklad směřování pachatele k normálnímu bezkonfliktnímu životu. Cílem probace je tak vedle již zmíněné nápravy i fakt, aby po ukončení probace neměl odsouzený žádnou pochybnost se domnívat, že mu společnost ukřivdila či ho „poškodila“, když mu podle něj uložila nepřiměřený trest. Sám by

---

¹³⁵ ŠTERN, P., OUŘEDNÍČKOVÁ, L., DOUBRAVOVÁ, D. *Probace a mediace. Možnosti řešení trestných činů*. Praha: Portál, 2010. ISBN 978-80-7367-757-2. S. 204

měl naopak uznat, že mu společnost poskytla mimořádně velkou příležitost ke spravedlivému a rychlému řešení konfliktu.

Probační dohled (jeho definici stanovuje zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník a zákon č. 141/1961 Sb.) probačního úředníka prakticky spočívá nejen v kontrole dodržování omezení a psaní hlášení, ale též ve zprostředkování kontaktu pachatele s jinými odborníky (psychology, sociology, andragogy aj.) a též ve spolupráci se rodinou pachatele.¹³⁶

Prakticky se probační dohled realizuje formou schůzek (konzultací) mezi pachatelem a probačním specialistou. Před první schůzkou má úředník od soudu k dispozici písemnosti týkající se dané osoby (rozsudek, opis rejstříku trestů aj.). Během ní musí klienta poučit o podmínkách dohledu a případných sankcích při jejich nedodržování, a to jak ústně, tak i písemnou formou (klient tyto informace musí podepsat).

Probační specialisté jsou ke komunikaci vyškoleni, protože se často na straně klientů setkávají s agresivitou, opilstvím, užíváním drog apod. Velmi častým případem je skutečnost, že pachatelé nekomunikují (v tomto případě jsou doporučeným dopisem vyzváni, aby se na schůzku urychleně dostavili), opakovaně lžou aj. Povinností probačního úředníka je realizovat práci probační povahy bez ohledu na to, zda s ním klient spolupracuje nebo ne. Navzdory těmto skutečnostem musí probační úředníci být schopni vždy vést komunikaci s klientem důstojným způsobem a přiměřeně k situaci. Proto je v tomto ohledu nesmírně důležité dobré vzdělání a neustálé vzdělávání těchto pracovníků, a to v oborech jako jsou právo, sociální práce, psychologie, sociologie a komunikace.

Zákon o Probační a mediační službě ČR (č. 257/2000 Sb.) předepisuje základní požadavky týkající se vzdělání a osobnosti mediátora a probačního úředníka. Pro oblast probační služby zákon

---

¹³⁶ ŽATECKÁ, E. *Postavení a úkoly Probační a mediační služby*. Ostrava: Key Publishing, 2007. 1. vyd., 136 s. ISBN 978-80-87071-55-7.

v hlavě II, paragrafu 6 a druhém odstavci uvádí, že se probačním úředníkem může stát „bezúhonný a způsobilý k právním úkonům a musí mít vysokoškolské vzdělání v oblasti společenskovědní získané ukončením studia v magisterském studijním programu a odbornou zkoušku, kterou mu středisko umožní vykonat po absolvování základního kvalifikačního vzdělání pro úředníky Probační a mediační služby“.¹³⁷

Další vzdělávání probačních úředníků je plně v kompetenci Statutu Probační a mediační služby. Toto vzdělávání má zpravidla charakter seminářů zaměřených na aktuální otázky uplatňování způsobu řízení, alternativních trestů, práce s klienty apod.

Další náplní práce probačního úředníka je aktivní a průběžné zjišťování nových informací nejen o pachateli, ale i o poškozeném (poškozených). Tímto způsobem může analyzovat případná rizika a eliminovat riziko recidivy nebo dokonce vznik další újmy poškozenému.

Probace má i pro stát nejen velkou sociální, ale i ekonomickou výhodu. Pachatel puštěný na svobodu může obvykle pracovat (pokud nemá uložen trest domácího vězení) a jeho pobyt ve vězení není hrazen státem. Dále má na svobodě lepší příležitost než ve vězení vyrovnat se s poškozeným, odčinit způsobené škody a napravit zpřetrhané mezilidské vztahy.

Praktické a hojně medializované téma představuje využití probačního dohledu v podobě institutu domácího vězení, zákazu přiblížení se k jiné osobě, zamezení vstupu na stadiony a kontrole držení a užívání drog.

Efektivita působení probační služby souvisí jednak s penězi, které jsou na celý probační proces vynakládány, jednak s úrovní vzdělání a soustavným vzděláváním probačních úředníků. I v tomto

---

¹³⁷ Zdroj: Zákon č. 257/2000 Sb., v platném znění.

případě je zcela zřejmé, že zde platí přímá úměra, tj. čím více peněz stát do oblasti probace uvolní, tím větší bude i úspěšnost práce probačních úředníků.

II. PRAKTICKÁ (EMPIRICKÁ) ČÁST

6. PRŮZKUM VLIVU VZDĚLÁVÁNÍ NA RESOCIALIZACI ODSOUZENÝCH

O významu a vztahu andragogiky, etopedie a resocializaci rizikových sociálních skupin obyvatelstva (zde mám na mysli zejména osoby odsouzené k výkonu trestu odnětí svobody) dosud existuje je velmi málo průkazných empirických studií. Je však nanejvýš zřejmé, že přímá závislost mezi úspěšnou resocializací určitých skupin delikventních osob¹³⁸ a andragogickým působením existuje, a proto jsem se rozhodl realizovat tento průzkum, na jehož základě (výsledcích) jsem pojmenoval i tuto rigorózní práci.

Cílem průzkumu bylo prokázat vliv vzdělání a dalšího vzdělávání na budoucí potenciální úspěšnou resocializaci odsouzených osob respektive prokázat pozitivní působení vzdělávání na psychiku a prosociální postoje těchto skupin obyvatelstva.

Začlenění odsouzených jedinců do programů zacházení, vč. případných rekvalifikačních vzdělávacích programů a dalšího vzdělávání (zvýšení a rozšíření kvalifikace) je jedním z nástrojů práce s jedinci ve výkonu trestu. Hlavním cílem těchto individuálních programů je napravovat chování odsouzených ve výkonu trestu odnětí svobody. Programy zacházení sehrávají zásadní roli před, při a po propuštění odsouzených. Při jejich tvorbě se přitom vychází – jak již bylo uvedeno v teoretické části této práce – z komplexní diagnostiky, která zahrnuje cíl výchovného působení na odsouzeného a dále metody a způsoby zacházení.

---

¹³⁸ Zde je zapotřebí vzít v úvahu, že pouze část delikventních osob může být úspěšně vrácena do běžné společnosti. Některé osoby jsou totiž zcela nepřizpůsobivé a rekrutují se z nich kriminální živly a nenapravitelní recidivisté. Na takovéto individua nepůsobí žádná výchovná a vzdělávací osvěta.

6.1 Charakteristika průzkumu

Na území České republiky v současné době existuje (členění podle typu) 10 tzv. vazebních věznic a 25 věznic s ostrahou (dozorem). Ve věznicích jsou ženy umístovány odděleně od mužů a podle kapacitních možností jsou odděleně umístováni recidivisté od prvotrestaných a segregováni lidé odsouzení za nedbalostní a úmyslné trestné činy, lidé nepracující, lidé s psychickými poruchami a odsouzení s uloženým ochranným léčením. Česko se s 219 vězni na 100 000 obyvatel řadí na 64. místo ve světě.¹³⁹ Věznice se zvýšenou ostrahou do průzkumu zahrnuty nebyly (sem se zařazují doživotně odsouzení, zvláště nebezpeční recidivisté, osoby odsouzené za zvláště závažný úmyslný trestný čin k trestu ve výměře nejméně osmi let).

Průzkum byl realizován v letech 2013 a 2014 v 8 věznicích s ostrahou/dozorem (z celkových 25 oslovených) na vzorku celkem 252 osob (z celkově oslovených 400 osob), které byly odsouzeny za nedbalostní nebo úmyslné trestné činy. Spolupracoval jsem při tom s Generálním ředitelstvím Vězeňské služby ČR a následně s jednotlivými ředitelstvími osmi spolupracujících věznic (Bělušice, Heřmanice, Kynšperk nad Ohří, Opava, Plzeň, Rýnovice, Světlá nad Sázavou a Vzhrdy). Při šíření, (někde i) tisku¹⁴⁰, vyplňování a zpětném zaslání dotazníků mi byli oporou pedagogičtí pracovníci (vychovatelé a speciální pedagogové) těchto zařízení.

Dotazník, na němž byl založen můj průzkum, jsem koncipoval jako sled uzavřených 20 otázek, u nichž si tazatel mohl zpravidla vybrat ze tří (někdy i dvou až pěti) odpovědí. Svým rozsahem se průzkum, jak co se týče počtu respondentů, tak i otázek v dotazníku, pohybuje na

---

¹³⁹ Zdroj: wikipedia.org.

¹⁴⁰ Z technických důvodů jsem byl nucen se spokojit s vyplňováním dotazníku pouze v tištěné formě (nedostatečné počítačové vybavení věznic, resp. prakticky nemožnost využít elektronických medií a internetu), což znamenalo při následném zpracování přepis dat do elektronické podoby.

pomezí mezi kvalitativním¹⁴¹ a kvantitativním¹⁴² výzkumem, a tudíž ho můžeme nazvat smíšeným. Je to dáno jednak tím, že k vyložení kvantitativnímu průzkumu opírajícího se o velký statistický vzorek spojený s určitou zobecňující validitou se mi kvůli neochotě spolupracovat nepodařilo získat větší počet respondentů respektive věznic. Z těch věznic, které nabídku spolupráce neodmítly, jsem se snažil v dotazníku získat co největší sbírku dat, nicméně s vědomím, že dotazník nesmí být příliš rozsáhlý (doba jeho vyplnění činila zhruba do 10 minut), aby byla návratnost¹⁴³ (která nakonec díky metodickému působení pedagogických pracovníků, tj. vychovatelů a speciálních pedagogů činila 63 %) co nejvyšší.

Sémantika otázek směřovala od jednoduchých soudů založených na osobní zkušenosti k dotazům kontemplativního charakteru zaměřených na individuální introspekci a postavení sebe sama

---

¹⁴¹ Kvalitativní výzkum je druh empirického výzkumu, který se formoval od šedesátých let minulého století v opozici ke standardnímu kvantitativnímu výzkumu. Kvalitativní výzkum se zaměřuje na porozumění jedinečným jevům edukační reality. Tyto případy objasňuje na základě názorů, prožitků, zkušeností subjektů, a to v souvislosti s příslušným kontextem. V kvalitativním výzkumu se neověřují předem formulované hypotézy a rovněž teorie zkoumaných jevů se vynořuje až v průběhu pozorování a na základě výpovědí subjektů. Výsledkem je podrobný popis jednotlivých případů, bez nároků na zobecnitelnost získaných údajů. Právě to je hlavním předmětem kritiky kvalitativní metodologie. Avšak kvalitativní výzkum má pozitivní přínos v tom, že poskytuje hlubší vhled do zvláštností jevů, subjektů a procesů, jež jsou v kvantitativním výzkumu hromadných jevů nezachytitelné. Zdroj: PRŮCHA, J., VETEŠKA, J. *Andragogický slovník*. Praha: Grada Publishing, 2014. 2. vyd., 320 s. ISBN 978-80-247-4748-4. S. 184.

¹⁴² Druh empirického výzkumu edukačních jevů, subjektů a procesů, který pracuje s exaktními metodami a nástroji pro sběr dat, jejich zpracování a vyhodnocování. Tento výzkum bývá označován jako „pozitivistický“, čímž se vyjadřuje to, že pracuje s postupy obvyklými v přírodních vědách, tj. s přesně vymezeným předmětem zkoumání, s předem formulovanými hypotézami a jejich verifikací ve výzkumu, se závěry vyjádřenými v kvantitativních termínech. Obvykle se také stanovuje pravděpodobnost, s jakou lze výsledky získané z výzkumu reprezentativního vzorku zobecňovat na celý základní soubor (např. na všechny žáky, studenty, vzdělávající se dospělé dané kategorie). Typickými metodami tohoto výzkumu jsou hromadný dotazník, experiment, pozorování, testování. Protože kvantitativní výzkum hromadných jevů neumožňuje postihnout zvláštnosti jednotlivých jevů nebo subjektů, je výhodné kombinovat metodologii kvantitativního a kvalitativního výzkumu tak, že se uplatňuje smíšený výzkum. Zdroj: PRŮCHA, J., VETEŠKA, J. *Andragogický slovník*. Praha: Grada Publishing, 2014. 2. vyd., 320 s. ISBN 978-80-247-4748-4. S. 184.

v budoucnosti. Tento aspekt jsem ve svých dotazech několikrát zopakoval, neboť jsem chtěl zjistit, zda lidé opravdu přisuzují vzdělání a systematickému vzdělávání nějakou (pozitivní) hodnotu, která v budoucnosti může kladně ovlivnit jejich kvalitu života, a to jak na pracovní, tak i osobní (individuální, vnitřní) úrovni.

Dotazník jsem sestavil na základě tří stanovených výzkumných otázek. První z nich zněla, zda nadpoloviční většina odsouzených chce po návratu z výkonu trestu pracovat. Druhá otázka zjišťovala, jestli vzdělávání představuje v myslích odsouzených cestu nejen cestu nápravy, ale i zábavy a poslední mou výzkumnou otázkou bylo, zda soustavné vzdělávání pomáhá lidem při návratu do normálního života po výkonu trestu.

Stanovení výzkumných otázek:

- VO 1: Chtějí odsouzení po návratu z výkonu trestu pracovat?
- VO 2: Představuje vzdělávání v myslích odsouzených cestu nejen cestu nápravy, ale i zábavy?
- VO 3: Pomáhá soustavné (cílené) vzdělávání lidem při návratu do normálního života po výkonu trestu?

Při zpracovávání výsledných dat bylo využito programu MS Excel firmy Microsoft. Vygenerované grafy naplno odrážejí počty získaných údajů. Jednotlivé výsledky jsem vždy jak ze statistického, tak i ze sociologického hlediska pod grafem okomentoval.

6.2 Výsledky průzkumu – interpretace získaných dat

Podle informací zainteresovaných pracovníků Vězeňské služby ČR, kteří byli prostředníky průzkumu, neměli respondenti velký problém s vyplňováním dotazníku. Při vyhodnocování a interpretaci dat je však třeba vzít v úvahu, že dotazník vyplňovali pouze ti lidé, kteří

mají chuť na sobě pracovat a kteří projevili ochotu spolupracovat. To znamená, že výsledky sice mají určitou validní hodnotu, ale je zapotřebí je ještě korigovat (vězeňští pracovníci v komunikaci se mnou konstatovali, že dotazník dali vyplnit jen těm vězňům, se kterými nejsou žádné problémy, podle jejich odhadu se jedná o každého třetího až pátého člověka).

Pro přehlednost interpretace celkového výsledku a jeho konfrontace se stanovenými výzkumnými otázkami a oddělení odpovědí na jednotlivé dílčí dotazy byla tato podkapitola věnována pouze interpretaci jednotlivých dat pomocí grafů, tedy konkrétním odpovědím na vybrané otázky z dotazníku (shrnutí průzkumu je věnována podkapitola číslo 6.3).

Průzkumu se zúčastnilo celkem 252 osob, z nichž bylo 68 žen a 184 mužů. Podíl mladistvých dosáhl 12 %.

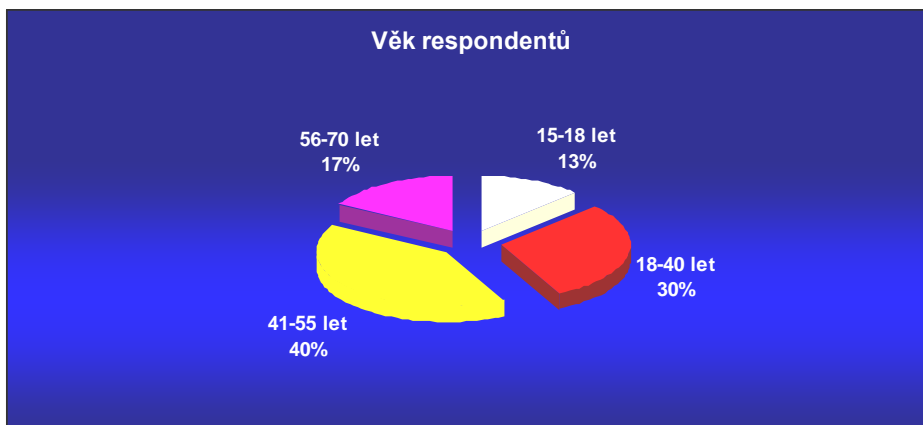
Graf 1: Respondenti podle pohlaví

Zdroj: vlastní průzkum, 2014.

Věk dotazovaných se pohyboval od 15 (mladiství) do 70 let. Ve zkoumaném vzorku převažovali lidé v středním produktivním věku (41–55 let) a v mladém produktivním věku (18–40 let), dohromady tvořili téměř tři čtvrtiny respondentů. Lidé staršího věku se na výzkumu podíleli pouhými 17 %.

Graf 2: Věk respondentů

Zdroj: vlastní průzkum, 2014.

Respondenti uvedli, že celkem 39 % z nich disponuje výučním listem, o něco méně (36 %) dosáhlo úplného středního vzdělání s maturitou. Necelá pětina dotazovaných má pouze základní vzdělání a vyššího nebo vysokoškolského vzdělání se může pochlubit jen 6 % z nich (viz graf 3).

Graf 3: Vzdělání respondentů

Zdroj: vlastní průzkum, 2014.

Na bezproblémové společenské zakotvení má bezesporu vliv i rodinné zázemí. Ukázalo se, že necelá polovina vězněných žije v partnerském svazku, tj. že jsou ženatí nebo vdané. Svobodných jedinců se výzkumu účastnila více než třetina a necelá pětina dotazovaných uvedla, že jejich předchozí manželství skončilo rozvodem.

Graf 4: Rodinný stav respondentů

Zdroj: vlastní průzkum, 2014.

Ze sociologického hlediska bylo důležité zjistit, odkud věznění respondenti pocházejí. Rozložení zkoumané populace bylo téměř stejné. Více než třetinu tvořila skupina lidí pocházející z velkého nebo menšího města, 30 % pak uvedlo, že mají vesnický původ.

Graf 5: Původ respondentů podle velikosti sídla

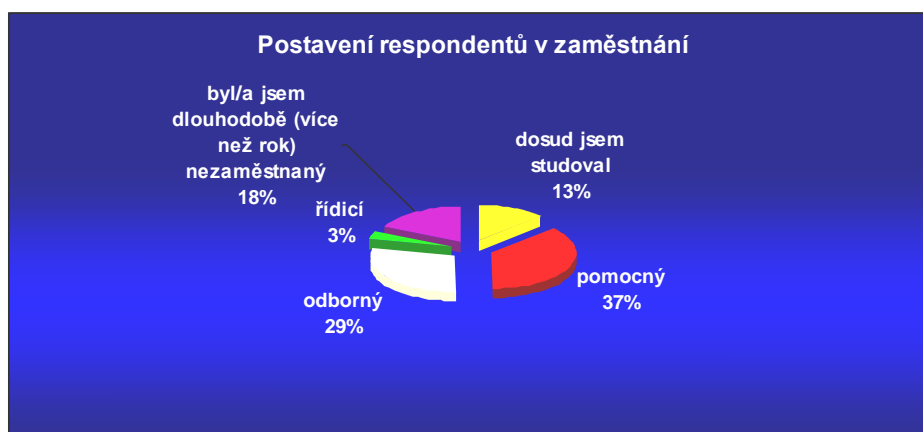

Zdroj: vlastní průzkum, 2014.

Jako velice zajímavé se jeví srovnání, jakého postavení v zaměstnání dotazovaní dosáhli. Nejvíce osob (37 %) uvedlo, že zastávali pouze pomocnou pracovní pozici a necelá třetina před nástupem do výkonu trestu pracovala na odborném pracovním postu. Se zkoumaným vzorkem přesně koresponduje i procento studujících

(13 %), neboť průzkumu se účastnilo 12 % mladistvých. Necelá pětina respondentů uvedla, že jsou dlouhodobě nezaměstnaní a pouhá 3 % dotazovaných zastávala v zaměstnání řídicí pozici. To zase úzce souvisí s dosaženým vyšším a vysokoškolským vzděláním (viz graf 3), neboť vedoucí pracovní pozic mohou v současnosti zpravidla zastávat osoby s vyšším vzděláním.

Graf 6: Postavení respondentů v zaměstnání

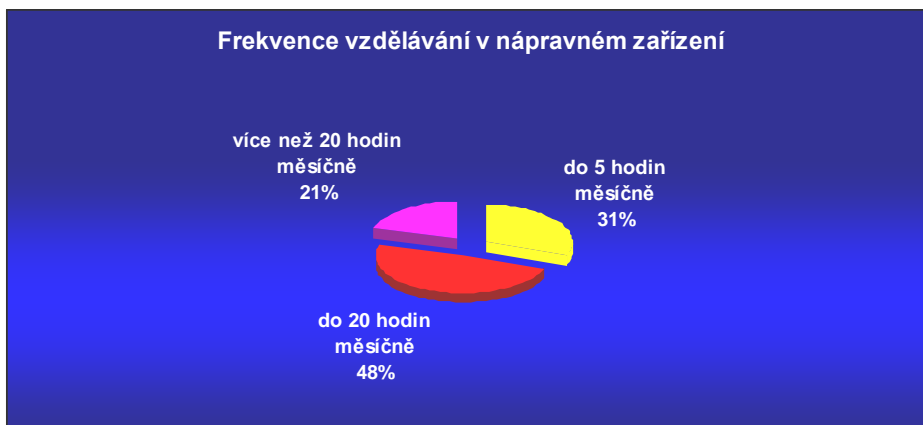

Zdroj: vlastní průzkum, 2014.

Další otázka směřovala na zjištění četnosti vzdělávání internovaných osob. Ukázalo se, že téměř polovina respondentů se zabývá vzděláváním pouhou hodinu denně. Více než pětina dotazovaných překračuje tento limit a věnuje vzdělávání více než 20 hodin měsíčně, necelá třetina vězňů se vzdělává méně než 5 hodin měsíčně.

Při interpretaci tohoto grafu musíme ale vzít v potaz i možné nepochopení otázky, neboť dotazovaní mohli mít při odpovědích na zřeteli jen organizované vzdělávání (viz graf 7).

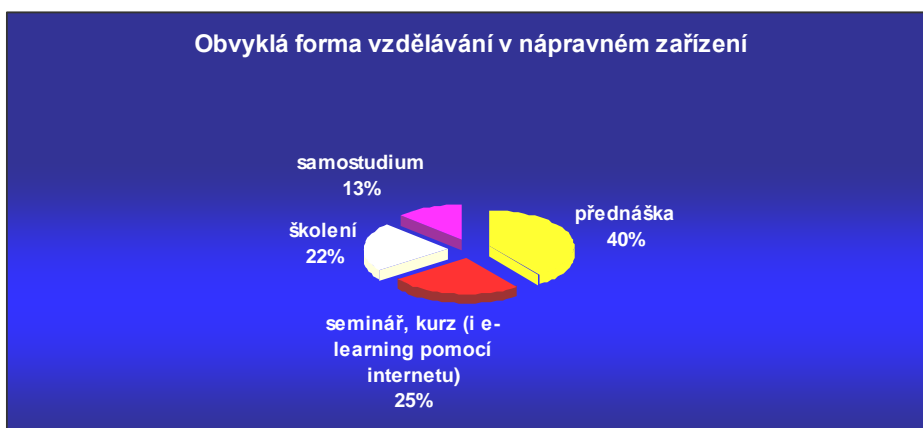
Graf 7: Frekvence vzdělávání v nápravném zařízení

Zdroj: vlastní průzkum, 2014.

Formě vzdělávání v nápravném zařízení byla věnována otázka č. 8. Nejvíce se v českém vězeňství používá přednáška (ve 40 %), poté následují semináře a kurzy (ve čtvrtině případů), individuální vzdělávací akce – školení (celkem 22 %) a poslední místo připadá na samostudium s 18 %.

Graf 8: Obvyklá forma vzdělávání v nápravném zařízení

Zdroj: vlastní průzkum, 2014.

První kontemplativní otázkou, kterou jsem do průzkumu zařadil, byl dotaz zkoumající smysl vzdělávání. Výrazná většina, celkem 92 %

respondentů uvedlo, že vzdělávání pro ně smysl má, pouhá 2 % dotazovaných si pak myslí opak.

Graf 9: Smysl vzdělávání

Zdroj: vlastní průzkum, 2014.

Zajímavé bylo zjištění, kolik procent vězňů navštěvuje ve výkonu trestu i vzdělávací a resocializační programy realizované zejména v rámci projektů ESF či pořádané neziskovými organizacemi (tedy obecně neorganizované Vězeňskou službou ČR). Nadpoloviční většina respondentů se podle jejich odpovědí těchto kurzů může zúčastnit nebo se jich účastní.

Graf 10: Účast na vzdělávacích kurzech mimo nápravné zařízení

Zdroj: vlastní průzkum, 2014.

Odbornou úroveň (zaměřením na využitelnost v občanském či profesním životě) vzdělávacích kurzů (seminářů a workshopů) hodnotí dotazovaní značně rozdílně. Více než polovina (53 %) respondentů považuje úroveň vzdělávání (resp. realizaci samotných programů zacházení) ve výkonu trestu za vyloženě špatnou, za dobrou pak 41 % dotázaných.

Nepřekvapí proto, že pouze každý 17. respondent je s úrovní vzdělávání spokojen, což je ovšem velmi subjektivní hledisko, které nelze považovat za validní.

Graf 11: Hodnocení úrovně vzdělávacích kurzů

Zdroj: vlastní průzkum, 2014.

Samostatnému vzdělávání založenému pouze na osobní aktivitě jednotlivce v jeho volném čase se věnuje většina dotazovaných, a to celkem 58 %. V tomto případě se jedná o čtení, sledování vzdělávacích pořadů v televizi nebo rádiu). Samostudium uvádí více než třetina respondentů.

Každý 12. vězeň se pak ve svém volném čase nijak nevzdělává, případně ignoruje nabízené resocializační a edukační programy.

Graf 12: Samostatné vzdělávání

Zdroj: vlastní průzkum, 2014.

Otázka číslo 13 měla kontrolní charakter (souvislost s otázkou č. 9 týkající se smyslu vzdělávání). Ukázalo se, že odpovědi vzájemně korespondují a že respondenti přikládají vzdělávání velký smysl směrem do budoucna. Z pracovních důvodů se vzdělává více než 90 % respondentů, 6 % dotazovaných uvedlo čistě osobní důvody.

Graf 13: Důvody vzdělávání

Zdroj: vlastní průzkum, 2014.

Smyslem další otázky bylo zjistit, zda si respondenti uvědomují přímou souvislost mezi úrovní vzdělání a permanentním učením a pracovním postem. Celkem 60 % dotazovaných tuto spojitost jasně deklarují, přesná třetina tuto souvislost považuje pouze za nepřímou

a pouhých 7 % dotazovaných míní, že mezi vzděláním a pracovním zařazením žádná relace neexistuje.

Graf 14: Souvislost mezi vzděláním a pracovním zařazením

Zdroj: vlastní průzkum, 2014.

Jeden z kardinálních zjištění průzkumu představoval dotaz týkající se motivace se vzdělávat. Necelé dvě třetiny respondentů se prý vzdělávají, aby uspěli na trhu práce, aby si zajistili ekonomickou a sociální existenci. Osobnímu rozvoji přikládají též poměrně velký význam.

Graf 15: Motivace ke vzdělávání

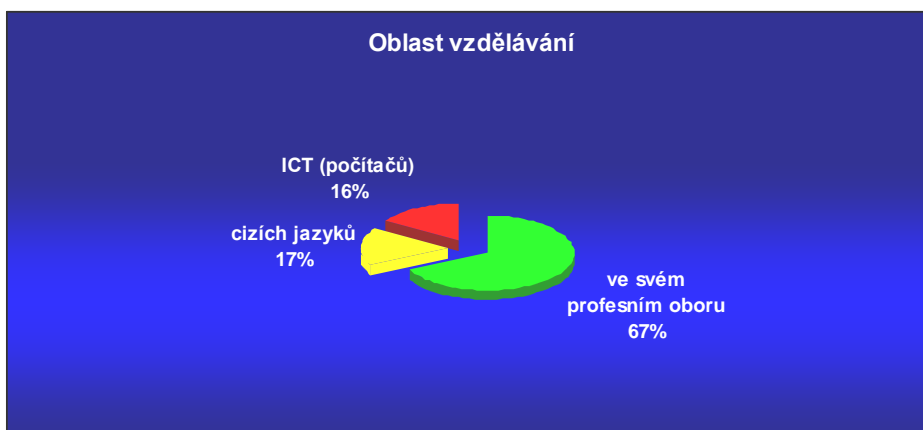

Zdroj: vlastní průzkum, 2014.

Vězni se v nápravných zařízeních při vzdělávacím procesu nejvíce věnují svému profesnímu oboru, a to ze 67 %. Studium cizích

jazyků a věnování se počítačovým dovednostem (případně rozvíjí dalších psychosociálních kompetencí) preferuje celkem 17 respektive 16 % dotazovaných.

Graf 16: Oblast vzdělávání

Zdroj: vlastní průzkum, 2014.

Zajímavé bylo zjistit příčinu překážek ve větší vzdělávací aktivitě dotazovaných. Jako zcela zásadní se podle odpovědí jeví nedostatek nabídky vhodných vzdělávacích forem a metod, a to celkem z 79 % dotazovaných! Nedostatek času a nezájem představovaly pouze marginální procento případů. Opět tyto odpovědi jsou pravděpodobně značně zkreslené.

Graf 17: Překážky ve vzdělávání

Zdroj: vlastní průzkum, 2014.

Opětovný charakter kontrolního dotazu (vztahující se k otázce č. 13) měla otázka č. 18, která zaměřila svoji pozornost na vztah mezi dalším vzděláváním a nalezením práce, tj. na relaci úrovně vzdělávání a soustavného vzdělávání a uplatněním se na pracovním trhu. Zde bez převládá u respondentů pozitivní stanovisko, a to v 94 % případů.

Graf 18: Souvislost mezi vzděláváním a nalezením práce

Zdroj: vlastní průzkum, 2014.

Podobnou spojitost sledovala i předposlední otázka mého průzkum. Zněla, zda podle vašeho názoru existuje vztah mezi vzděláním a společenským postavením. Dvě třetiny odpovědí konstatovaly, že ano, více než pětina respondentů tuto souvislost nevidí a 12 % dotazovaných na tento dotaz nedokázalo odpovědět.

Graf 19: Korelace mezi vzděláním a společenským postavením

Zdroj: vlastní průzkum, 2014.

Závěrečný dotaz zjišťoval, jaké zkušenosti mají respondenti s úrovní vzdělávacích institucí, a to nejen ve věznicích. Celkem 84 % dotazovaných má špatnou zkušenost a jen každý sedmý respondent dobrou. I tyto odpovědi jsou velmi subjektivní a nelze z nich proto vyvozovat žádné významné závěry.

Graf 20: Zkušenost se vzdělávacími institucemi

Zdroj: vlastní průzkum, 2014.

6.3 Shrnutí průzkumu

Průzkum ukázal jednoznačnou tendenci vězňů se ve výkonu trestu odnětí svobody vzdělávat, a to zejména kvůli budoucímu uplatnění na trhu práce. Ochota dotazovaných na sobě pracovat je vysoká, nicméně ji nesmíme přeceňovat, neboť výzkumu se prokazatelně účastnili spíše resocializovatelní jedinci, kteří mají ke vzdělávání pozitivnější vztah než většinová vězeňská populace. Role andragogiky je proto nesmírně důležitá, protože může těmto skupinám osob nabídnout perspektivní vizi v podobě dosažení adekvátního sociálního postoje, a to nejen při zaměstnání, ale i v občanském životě.

Co se výzkumných otázek (VO) týká, tak byly průzkumem veskrze potvrzeny. Pro připomenutí a přehlednost zněly:

- VO 1: Chce nadpoloviční většina odsouzených po návratu z výkonu trestu pracovat?
- VO 2: Představuje vzdělávání v myslích odsouzených cestu nejen cestu nápravy, ale i zábavy?
- VO 3: Pomáhá další (soustavné) vzdělávání lidem při návratu do normálního života po výkonu trestu?

Výsledky průzkumu konstatují, že na VO č. 1 lze odpovědět kladně. Jedná se zejména o zjištění znázorněná v grafu č. 6 (Postavení respondentů v zaměstnání), č. 9 (Smysl vzdělávání), č. 13 (Důvody vzdělávání), č. 14 (Souvislost mezi vzděláním a pracovním zařazením), č. 15 (Motivace ke vzdělávání), č. 18 (Souvislost mezi vzděláváním a nalezením práce) a č. 19 (Korelace mezi vzděláním a společenským postavením). Lidé ve výkonu trestu mají snahu se vzdělávat (otázkou zůstává, zda proto, že chtějí či proto, že musí – tyto kategorie zkoumány nebyly) a vzdělávání přikládají či si uvědomují jeho určitý význam a společenskou hodnotu.

Také druhá výzkumná otázka potvrdila, že vzdělávání v myslích odsouzených představuje nejen cestu nápravy, ale i zábavy viz např. grafy č. 7 (Frekvence vzdělávání v nápravném zařízení), č. 10 (Účast na vzdělávacích kurzech mimo nápravné zařízení), č. 12 (Samostatné vzdělávání) a č. 16 (Oblast vzdělávání). Respondenti chápou vzdělávání nejen jako zdroj nápravy svých pošramocených společenských vztahů, z menší míry ho považují i za zdroj osobního rozvoje a zábavy.

Na výzkumnou otázku č. 3 lze podle výsledků průzkumu také odpovědět pozitivně. Odsouzení vidí ve vzdělávacím procesu objektivní možnost, která jim pomůže se nejen pracovně, ale i osobně se uplatnit ve společnosti (viz grafy č. 6 (Postavení respondentů v zaměstnání), č. 9 (Smysl vzdělávání), č. 10 (Účast na vzdělávacích kurzech mimo nápravné zařízení), č. 12 (Samostatné vzdělávání), č. 13 (Důvody vzdělávání), č. 14 (Souvislost mezi vzděláním a pracovním zařazením), č. 15 (Motivace ke vzdělávání), č. 16 (Oblast vzdělávání), č. 18 (Souvislost mezi vzděláváním a nalezením práce) a č. 19 (Korelace mezi vzděláním a společenským postavením).

Závěrem je možno konstatovat, že role andragogiky a etopedie je v případě nejen vzdělávacího, ale i výchovného působení na lidi ve výkonu trestu nesmírná a vysoce pozitivní. Působením systematického vzdělávání lze předcházet konfliktům nejen uvnitř nápravných zařízení, ale i po jejich opuštění a návratu do běžného života. Kultivace rizikových osob, jimiž osoby vycházející na svobodu z výkonu trestu jistě jsou, prostřednictvím formálního, neformálního a celoživotního učení, za to jistě stojí.

Na závěr je třeba zdůraznit, že většina odborných pracovníků působících ve věznicích se shoduje na tom, že odsouzení jedinci si často vymýšlí a některá fakta záměrně překrucují či vykládají zcela odlišně od skutečnosti či reality. Proto i některá data nelze považovat za validní (jejich věrohodnost by bylo třeba ověřit dalšími výzkumy).

Zajímavé ovšem je, že většina odborníků zabývajících se resocializací ve výkonu trestu (tedy ve vztahu k jedincům odsouzeným k odnětí svobody) si myslí, že vzdělávání hraje zásadní roli v procesu resocializace. Otázkou zůstává, do jaké míry mohou – s ohledem na personální, materiální a finanční podmínky – zajistit takové vzdělávání, které těmto lidem ukáže jejich nežádoucí (nepřijatelné) chování a možnosti nápravy. Zvláště problematické je to ovšem u recidivistů.

ZÁVĚR

Předložená rigorózní práce usilovala o netradiční myšlenkový pohled na andragogiku očima interdisciplinarity. Není samozřejmě objevené, že andragogika je ve svých základních principech průnikem pedagogiky, psychologie, sociologie a lékařství, a chceme-li, i jiných oborů, neboť jejím předmětem jsou dospělí lidé (v ideálním případě) mající snahu na sobě intelektuálně pracovat formou různých druhů učení.

Můj přístup vycházel z osobně a prakticky ověřeného poznání, že efektivní vzdělávací proces nutně a přímo souvisí s uměním komunikovat. Proto jsem věnoval celou první kapitolu komunikaci, její teorii a praxi. A protože s komunikací souvisí mnoho věd, byl jsem nucen se zabývat poznatky z takových oborů (mimo již výše zmíněných) jako filozofie, jazykověda, rétorika, fyzika, logika, informační věda, politologie a ICT.

Jako téma práce jsem si zvolil vztah andragogiky a resocializace rizikových sociálních skupin, v mém případě osob odsouzených k odnětí svobody (tedy jedinců ve výkonu trestu, kteří se nacházejí ve věznicích). V první kapitole jsem proto věnoval pozornost tomuto ústřednímu tématu. Druhá kapitola se zabývala využitím teoretických a praktických komunikačních poznatků při práci s rizikovými skupinami a předcházení agresí (jak psychické, tak i fyzické) a následnému konfliktu. Třetí a čtvrtá kapitola pojednávají o relativně širokých oblastech věnovaných konfliktu a trestu. Zde jsem využil nejen poznatků z teorie konfliktu a teorie trestu (teorie práva), ale i z oblasti penologie, etopedie a penitenciární péče.

Poslední teoretickou kapitolu práce tvoří vztah andragogiky k mediaci a probaci. Tyto kapitoly znovu myšlenkově volně navazují na kapitolu předchozí. Andragogika promítá do těchto oborů, souvisejících

s konfliktem, vinou a trestem, svoje poznatky prostřednictvím vzdělávání mediátorů a probačních pracovníků. A protože je mediační a probační proces ve svém principu založen na efektivní komunikaci, celý cyklus se znovu vrací k první kapitole a celý cyklus se logicky uzavírá (viz obr 3).

Snaha o úspěšnou resocializace osob vycházejících z výkonu trestu je celospolečenským politickým, sociálním, ekonomickým i/a též andragogickým problémem. Průzkum prokázal, že s určitou skupinou odsouzených (viz podrobněji kapitola č. 6) lze efektivně (spolu)pracovat, jedná se však podle odhadů o necelou polovinu. Motivace lidí, kteří přišli do konfliktu se zákonem, vrátit se k řádnému životu je ve většině případů vysoká. Tito lidé si uvědomují, že úspěšný vstup do společnosti jim zajistí zejména práce, zaměstnání, čímž si zajistí zdroj příjmů a zajistí si určitý sociální status (bydlení, společenské postavení, návrat do rodiny atp.). Nástup do zaměstnání respektive získání pracovního postu je ale v dnešní době (daleko víc nežli kdy dříve) spojen s úrovní vzdělání, permanentním učením, spolehlivostí a bezproblémovou komunikací.

Toto vše může těmto skupinám obyvatelstva – a nejen jim – andragogika prostřednictvím osvětových a vzdělávacích kurzů případně nabídnout sociální či jiné odborné poradenství. Kromě toho, že společensky andragogika působí do jisté míry „ekonomicky“ (lidé se zapojí do práce, vydělávají peníze, utrácejí je, platí daně, nejsou uvízlí v sociální síti dávek a podpor), působí samozřejmě i „kulturně“. Znamená to, že vzdělaný a vzdělávající se člověk bude mít zcela jistě menší problém s dodržováním zákona. Vzdělávání působí kultivačně a v tomto slova smyslu i preventivně (myšleno jako prevence kriminality). Problém pak je s jedinci, kteří nemají motivaci k dalšímu vzdělávání. Andragogika plní i funkci výchovnou, neboť díky vzdělávání je podporována občanská aktivita těchto osob (vzdělávající se člověk má větší přehled o tom, jak může aktivně využít svůj volný

čas a jak se může společensky angažovat – např. v různých zájmových sdruženích (sport, kultura aj.), komunální politice, charitě apod.

Jak vidno, andragogika v současné společnosti plní nebo může plnit mnoho společenských funkcí. Aby byla ještě více prospěšná a užitečná, musí disponovat jednak vysoce kvalifikovanými osobnostmi (což je v nastaveném systému českého školství problém),¹⁴⁴ jednak o sobě musí dát vědět i v rámci akademické obce a veřejného (politického) života. Doba, kdy byla andragogika vnímána jako podivný „pseudoobor“ (ještě v polovině 90. let 20. století) a byla podceňována i samotnými akademickými pracovníky jiných oborů, je již nenávratně pryč. Je to dáno jak geopolitickými, ekonomickými a technologickými změnami. Andragogika jako obor zabývající se učením, výchovou a vzděláváním dospělých do jisté míry těží a do budoucna může dlouhodobě těžit z těchto společenských změn. Pracovní trh požaduje totiž urychlené dodávání vzdělaných, kompetentních, komunikativních a neustále se vzdělávajících flexibilních pracovníků. Toto všechno může andragogika zajistit, a to v mnoha oborech. Je k tomu však zapotřebí přesvědčit politiky a odpovědné úředníky, že investovat do výchovy a vzdělávání dospělých se vyplatí, čehož prvním dokladem je částečně i výsledek mého průzkumu.

Jak jsem zmínil už v úvodu, andragogiku můžeme proto směle považovat za spolehlivého, efektivního a flexibilního průvodce učícího se jedince světem 21. století, protože pouze cílené, soustavné (každodenní) vzdělávání může být zdrojem poznání a relativní jistoty samostatného, sebevědomého a racionálně založeného člověka.

Andragogika totiž již dnes zcela prokazatelně plní tři zásadní funkce: podporuje rozvoj ekonomiky, částečně se podílí na snižování nezaměstnanosti a kultivuje společnost, čímž působí jako prevence

---

¹⁴⁴ Proto je nutná reforma celého českého školství, které je předmětem své výuky odtrženo už léta od reality a které povětšinou generuje armádu polovzdělaných nezaměstnatelných jedinců. Snaha současného ministra školství, PhDr. Marcela Chládky, MBA, a prezidenta Miloše Zemana, o urychlenou reformu školství proto nepřekvapuje.

kriminality a v globálním měřítku působí jako eliminátor politických a vojenských konfliktů. Neboť, jak řekl Seneca¹⁴⁵: chytrého a vzdělaného člověka jen tak neošálíš.

Provedený průzkum (stejně jako starší výzkum, viz Fischer, 2006) ukazuje, jak dominantní a zásadní vliv má úroveň vzdělání na páchanou trestnou činnost. Je zcela nepochybné, že existuje přímá souvztažnost (závislost) na úrovni vzdělání a mírou kriminality. Andragogika, pedagogika a speciální pedagogika zde mají ohromný potenciál při práci s těmito rizikovými skupinami obyvatelstva.

Úroveň vzdělání dále úzce souvisí s potenciálním pracovním uplatněním jedinců na trhu práce. Pakliže jedinec disponuje jen nízkým vzděláním, s vysokou pravděpodobností bude mít problém se zaměstnáním, tudíž i s příjmy, sociálním zázemím apod.

---

¹⁴⁵ SENECA. *O duševním klidu*. Praha: Odeon, 1999. 1. vyd., 398 s. ISBN 80-207-1020-5.

SOUPIS POUŽITÉ ČESKÉ LITERATURY A PRAMENŮ

ARISTOTELEŠ. *Rétorika*. Praha: Rezek, 2010. 3. vyd., 303 s. ISBN 978-80-86027-32-6.

AUER, P. *Jazyková interakce*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2014. 1. vyd., 306 s. ISBN 978-80-7422-268-9.

BĚLOHRADSKÝ, V. *Společnost nevolnosti: eseje z pozdější doby*. Praha: Sociologické nakladatelství (SLON), 2014. 3. vyd., 369 s. ISBN 978-80-7419-167-1.

BENDA, L. Bída relativismu. *Czech Sociological Review*, 2012, roč. 48, č. 2, s. 386-390.

CEJPEK, J. *Informace, komunikace a myšlení*. Praha: Nakladatelství Karolinum, 2005. 2. vyd., 234 s. ISBN 80-246-1037-X.

ČAPEK, K. *RUR*. Praha: Český spisovatel, 1994. 2. vyd., 465 s. ISBN 80-202-0472-5.

ČERNÍKOVÁ, V., SEDLÁČEK, V. *Základy penologie pro policisty*. Praha: Vydavatelství PA ČR, 2002. 1. vyd., 148 s. ISBN 80-7251-104-1.

DOSTOJEVSKIJ, F. M. *Zločin a trest*. Praha: Academia, 2004. 8. vyd., 494 s. ISBN 80-200-1230-3.

DVOŘÁK, T. Modernizace, hodnotová změna a přímá demokracie. *Sociologia*, 2012, roč. 45, č. 2, s. 107-127.

FISCHER, S. *Etopedie v penitenciární praxi*. Ústí n. L.: Univerzita J. E. Purkyně, 2006. 1. vyd., 184 s. ISBN 80-7044-722-9.

FISCHER, S., ŠKODA, J. *Sociální patologie. Analýza příčin a možnosti ovlivňování závažných sociálně patologických jevů*. Praha: Grada Publishing, 2009. 1. vyd., 224 s. ISBN 978-80-247-2781-3.

FUKUYAMA, F. *Konec dějin a poslední člověk*. Praha: Rybka, 2002. 1. vyd., 379 s. ISBN 80-86182-27-4.

GRUBER, D. *Zlatá kniha komunikace*. Praha: Gruber – TDP, 2011. 4. vyd., 280 s. ISBN 978-80-85-6243-04.

HARTL, P., HARTLOVÁ, H. *Psychologický slovník*. Praha: Portál, 2009. 2. vyd., 774 s. ISBN 978-80-7367-569-1.

HOLÁ, L. *Mediace v teorii a praxi*. Praha: Grada Publishing, 2011. 1. vyd., 272 s. ISBN 978-80-247-3134-6.

HOLÁ, L. *Mediace: způsob řešení mezilidských konfliktů*. Praha: Grada, 2003. 1. vyd., 190 s. ISBN 80-247-0467-6.

JANDOUREK, J. *Sociologický slovník*. Praha: Portál, 2001. 1. vyd., 288 s. ISBN 80-7178-535-0.

JELÍNEK, J. *Trestní zákon a trestní řád s poznámkami a judikaturou a předpisy souvisící, v úplném znění*. Praha: Linde, 2007. 26. vyd., ISBN 978-80-7201-731-7.

KEBZA, V., ŠOLCOVÁ, I. *Současné sociální změny, jejich důsledky a syndrom vyhoření*. Československá Psychologie, 2013, roč. 57, č. 4, s. 329-341.

KOUKOLÍK, F. *Já: o mozku, vědomí a sebeuvědomování*. Praha: Karolinum, 2013. 2. vyd., 223 s. ISBN 978-80-246-2249-1.

KRÁMSKÝ, D., PREISS, M. Filosofická a psychologická východiska studia morálního usuzování. *Československá Psychologie*, 2014, roč. 58, č. 2, s. 107-119.

KRAUS, B., HRONCOVÁ, J. *Sociální patologie*. Hradec Králové: PdF UHK, 2007. 1. vyd., 325 s. ISBN 978-80-7041-896-3.

KRAUS, J. *Rétorika a řečová kultura*. Praha: Nakladatelství Karolinum, 2010. 2. vyd., 192 s. ISBN 978-80-246-1829-6.

KŘIVOHLAVÝ, J. První vědecká konference Mediace 2011. *Československá psychologie*, 2012, č. 2, s. 96.

LOUŽEK, M. Velký rozvrat. Lidská přirozenost a rekonstrukce společenského řádu. *Sociologia*, 2008, roč. 40, č. 2, s. 170-174.

MAŘÁDEK V. *Výkladový slovník penologie*. Ostrava: Ostravská univerzita, 2003. 1. vyd., 142 s. ISBN 80-7042-256-4.

MATOUŠEK, O., KROFTOVÁ, A. *Mládež a delikvence*. Praha: Portál, 2003. 2. vyd., 340 s. ISBN 80-7178-771-X.

McLUHAN, M. *Člověk, média a elektronická kultura*. Brno: Jota, 2000. 1. vyd., 415 s., ISBN 80-7217-128-3.

MEZNÍK, J., KALVODOVÁ, V., KUČHTA, J. *Základy penologie*. Brno: Masarykova univerzita, 1995. 1. vyd., 74 s. ISBN 80-210-1248-X.

MIKULÁŠTÍK, M. *Komunikační dovednosti v praxi*. Praha: Grada Publishing, 2010. 2. vyd., 328 s. ISBN 978-80-247-2339-6.

NETÍK, K.; NETÍKOVÁ, D.; HÁJEK, S. *Psychologie v právu*. Praha: C.H.Beck, 1997. 1. vyd., 140 s. ISBN 80-7179-177-6.

Nové Universum. Praha: Knižní klub, 2003. 1. vyd., 1304 s. ISBN 80-242-1069-X

PAVLÁT, J. Rodiče po rozvodu – přehled literatury o porozvodové adaptaci. *Československá psychologie*, 2013, č. 2, s. 179-189.

PAVLOVÁ, L., VETEŠKA, J. *K aktuálním otázkám vyjednávání, mediace, rozhodčího řízení a tzv. práva spolupráce*. Praha: UJAK, 2010. 1. vyd., 168 s. ISBN 978-80-86723-92-1.

POLIŠENSKÁ, V. A., KOUBALÍKOVÁ, S., BOROVIANSKÁ, M. Inteligence a agresivita pachatelů majetkové trestné činnosti. *Československá Psychologie*, 2012, roč., 56, č. 6, s. 574-583.

PROCHÁZKOVÁ, K. Mediátor: užitečný odborník, o kterém se moc neví. *Zdraví*, 25. 1. 2013, č. 2, s. 66.

PRŮCHA, J., VETEŠKA, J. *Andragogický slovník*. Praha: Grada Publishing, 2014. 2. vyd., 320 s. ISBN 978-80-247-4748-4.

PRŮCHA, J. *Interkulturní komunikace*. Praha: Grada Publishing, 2010. 1. vyd., 200 s. ISBN 978-80-247-3069-1.

SENECA. *O duševním klidu*. Praha: Odeon, 1999. 1. vyd., 398 s. ISBN 80-207-1020-5.

SKOVAJSA, M. Nadvláda účelové racionality? K interpretacím Weberovy typologie jednání. *Sociologia*, 2012, roč. 44, č. 5, s. 579-602.

SLOMEK, Z. *Etopedie*. Praha: UJAK, 2010. 1. vyd., 96 s. ISBN 978-80-86723-84-6.

SOCHŮREK, J. *Kapitoly z penologie. 1. díl*. Liberec: Technická univerzita, 2007. 1. vyd., 58 s. ISBN 978-80-7372-203-6.

SOCHŮREK, J. *Kapitoly z penologie. 2. díl*. Liberec: Technická univerzita, 2007. 1. vyd., 78 s. ISBN 978-80-7372-204-3.

SVATOŠ, M. Mediace hlásá: Konec drahým sporům. *Euro*, 29. 4. 2013, č. 18, str. 61. ISSN: 1212-3129.

ŠENKOVÁ, S. *Latinsko-český, česko-latinský slovník*. Olomouc: Nakladatelství Olomouc, 2002. 3. vyd., 262 s. ISBN 80-7182-143-8.

ŠTERN, P., OUŘEDNÍČKOVÁ, L., DOUBRAVOVÁ, D. *Probace a mediace. Možnosti řešení trestných činů*. Praha, Portál, 2010. 1. vyd., ISBN 978-80-7367-757-2.

ULOVEC, L. Mediace jako nový zákonný způsob mimosoudního řešení civilních konfliktů. *Právní rádce*, 23. 8. 2012, roč. 20, č. 8, s. 21.

URBÁNKOVÁ, Z. Lidem radíme zdarma. *Bruntálský a Krnovský deník*, roč. 12, č. 100, s. 2.

VACEK, P. *Psychologie morálky a výchova charakteru žáků*. Hradec Králové: Gaudeamus, 2011. 1. vyd., 198 s. ISBN 978-80-7435-108-2.

VÁNĚ, J., DUFEK, P. Úrovně spravedlnosti: Liberalismus, kosmopolitismus a lidská práva. *Czech Sociological Review*, 2012, roč. 47, č. 5, s. 1061-1066.

VAŠÁT, P. Mezi rezistencí a adaptací: Každodenní praxe třídy nejchudších. *Czech Sociological Review*, 2012, roč. 48, č. 2, s. 247-282.

VETEŠKA, J. *Kompetence ve vzdělávání dospělých: pedagogické, andragogické a sociální aspekty*. Praha: Univerzita Jana Amose Komenského, 2010. 1. vyd., 200 s. ISBN 978-80-86723-98-3.

VETEŠKA, J., SALIVAROVÁ, J. (ed.) *Vzdělávání dospělých. Příležitosti a úskalí v globalizovaném světě*. Praha: Edda Service, 2013. 1. vyd., 416 s. ISBN 978-80-87306-12-3.

VETEŠKA, J. *Základy mediace a probace*. Praha: Univerzita Jana Amose Komenského, 2014 (v tisku).

VOKURKOVÁ, I. *Mediátor. Není to levné, ale s rozhádanými dokáže divy*. Tyden.cz, 6. 10. 2013, č. 270. http://www.tyden.cz/rubriky/zdravi/vztahy/mediator-neni-to-levne-ale-s-rozhadanymi-dokaze-divy_284537.html.

VYHLÁŠKA (PŘEDPIS) č. 345/1999 Sb. Ministerstva spravedlnosti, kterou se vydává řád výkonu trestu odnětí svobody.

VÝROST, J., SLAMĚNÍK, J., *Sociální psychologie*. Praha: Grada Publishing, 2008. 2. vyd., 408 s. ISBN 978-80-247-1428-8.

ZÁKON č. 169/1999 Sb., o výkonu trestu odnětí svobody a o změně některých souvisejících zákonů.

ZÁKON č. 218/2003 Sb., o soudnictví ve věcech mládeže.

ŽATECKÁ, E. *Postavení a úkoly Probační a mediační služby*. Ostrava: Key Publishing, 2007. 1. vyd., 136 s. ISBN 978-80-87071-55-7.

ŽÍTEK, K. Mediaci může spor vyřešit rychleji. *Konkursní noviny*, 11. 9. 2013, č. 8, s. 16. ISSN 1213-4023.

SOUPIS POUŽITÉ ZAHRANIČNÍ LITERATURY A PRAMENŮ

BERKOWITZ, L. *Aggression: Its causes, consequences, and control*. New York: McGraw-Hill, 1993. 1. ed., 485 p. ISBN 0-07004-874-6.

CHOMSKY, N. *Language and Responsibility*. New York: The New Press, 2007. 1. ed., 270 p. ISBN 978-1-56584-475-9.

CLARKE, A. C. *2001: A Space Odysee*. London: Arrob, 1985. 3. ed., 229 p. ISBN 0-09-932680-9.

DRAKE, D. H. *Prisons, Punishment and the Pursuit of Security, Critical Criminological Perspectives*. Basingstoke: Palgrave Macmillan, 2012, 232 p.

FROMM, E. *Haben oder sein*. München: Deutscher Taschenbuch Verlag, 1980. 2. Aus., 215 p. ISBN 3-423-01490-3.

FUKUYAMA, F. *The Great Disruption*. New York: Free Press, 1999. 1. ed., 354 p. ISBN 978-0-684-84530-2.

HEJDIŠ, M., JAKOUBKOVÁ, J. *Zdravie a choroba v prostredí výkonu trestu odňatia slobody*. In: Duševné zdravie príslušníkov Zboru väzenskej a justičnej stráže, obvinených a odsúdených. Bratislava: Generálne riaditeľstvo väzenskej a justičnej stráže, 2004, s. 163–178. ISBN 80-969244-3-5.

MACHALOVÁ, M. *Dialogy o závislostiach*. Bratislava: TakeOff Advertising, 2010. 1. vyd., 240 s. ISBN 978-80-970370-9-3.

MAGUROVÁ, D. Penitenciárna starostlivosť z pohľadu práce sestry. *Florence*, 4. 3. 2013, č. 3, s. 24, ISSN 1801-464X.

NORA, S., MINC, A. *L'information de la societe, Rapport M. le President de la Republique*. Paris, 1978.

LIESSMANN, K. *Philosophie des verbotenen Wissens*. Wien: Zsolnay Verlag, 2000. ISBN 978-355-2049-80-2.

PRUITT, D. *Social Conflict: Escalation, Stalemate, and Settlement*. New York: Rutter, 2003. 3. ed., 310 p. ISBN 0-07-285535-7.

ROMMETVEIT, R. *Words, Meanings and Messages*. London: Academic Press, 1968. 1. ed., 328 p. ISBN 978-012-594-650-6.

TAMM, D. *Universal History*. New York: University of Antarctica Press, 2012. 1. ed., 796 p. ISBN 978-061-565-887-2.

PŘÍLOHA

DOTAZNÍK

Výzkumné šetření týkající se vzdělávání
ve věznicích v České republice (mladiství, ženy, muži).

1. Jste:

- a) žena
- b) muž

2. Kolik je vám let?

- a) 15-18 let
- a) 18-40 let
- c) 41-55 let
- d) 56-70 let

3. Jaké máte vzdělání?

- a) základní
- b) jsem vyučen/a
- c) střední
- d) vyšší odborné a vysokoškolské

4. Jste ženat/vdaná?

- a) ano
- b) ne
- c) rozveden/á

5. Pocházíte:

- a) z venkova
- b) malého města (do 15 000 obyvatel)
- c) velkého města

6. Jaký post jste práci před nástupem do výkonu trestu zastával/a?

- a) studoval jsem
- b) pomocný
- c) odborný
- d) řídicí
- e) byl/a jsem dlouhodobě (více než rok) nezaměstnaný

7. Jak často se v nápravném zařízení vzděláváte?

- a) do 5 hodin měsíčně
- b) do 20 hodin měsíčně
- d) více než 20 hodin měsíčně

8. Jakou formu má obvykle vaše vzdělávání v nápravném zařízení?

- a) přednáška
- b) seminář, kurz (i e-learning pomocí internetu)
- c) školení
- d) samostudium

9. Myslíte si, že má vzdělávání smysl?

- a) ano
- b) ne
- c) nevím

10. Navštěvujete v nápravném zařízení kurzy organizované někým jiným než pracovníky Vězeňské služby ČR?

- a) ano
- b) ne

11. Jaká je podle vás úroveň vzdělávacích kurzů?

- a) špatná
- b) dobrá
- c) vynikající

12. Vzděláváte se sami mimo vzdělávací kurzy?

- a) ano (studium)
- b) ano (čtení a poslech vzdělávacích nebo populárně naučných pořadů v TV, rádiu, na internetu)
- c) ne

13. Vzděláváte se z důvodů:

- a) (budoucích) pracovních důvodů
- b) osobních (soukromých) důvodů
- c) pracovních i osobních (soukromých) důvodů

14. Jaká je podle vás souvislost mezi úrovní vzdělání a pracovním zařazením?

- a) žádná
- b) nepřímá
- c) přímá

15. Motivací ke vzdělávání je pro vás:

- a) uplatnění se na trhu práce po výkonu trestu
- b) abych zabyl čas
- c) osobní rozvoj

16. Nejvíce se vzděláváte v oblasti:

- a) ve svém profesním oboru
- b) cizích jazyků
- c) ICT (počítačů)

17. Co vám nejvíce brání se ve výkonu trestu se vzdělávat?

- a) můj nezájem
- b) nedostatek času
- c) nedostatek vhodných vzdělávacích forem a metod – nedostatečná nabídka
- d) nevyhovující čas výuky

18. Domníváte se, že vám vzdělávání pomůže najít práci?

- a) ano
- b) ne
- c) nevím

19. Myslíte si, že vzdělaní lidé mají lepší společenské a pracovní možnosti?

- a) ano
- b) ne
- c) nevím

20. Jaká je vaše osobní zkušenost se vzdělávacími institucemi?

- a) špatná
- b) dobrá
- c) vynikající

BIBLIOGRAFICKÉ ÚDAJE

Jméno autora: Mgr. Roman Vaculka

Obor: Andragogika

Název práce: Využití andragogiky při resocializaci rizikových skupin
obyvatelstva

Počet stran textu bez příloh: 133

Celkový počet stran příloh: 4

Počet titulů české literatury a pramenů: 60

Počet titulů zahraniční literatury a pramenů: 16

Počet internetových zdrojů: 21